Vakcinacija i politički PR

CEPLJENJE NARODA I NARODNOSTI

O "detektoru laži"

POLIGRAF U IME NARODA

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR

cena 250 RSD

01567

9 770353 802002

VREME

broj 1578

1. april 2021.

Intervju: Nebojša Trbović, bivši inspektor Unutrašnje kontrole MUP-a Srbije (2)

NEBOJŠU STEFANOVIĆA SU MNOGI POTCENILI

- Kako stvarno funkcioniše sistem prisluškivanja u Srbiji
- Zašto je Goran Vesić bio na merama
- Zbog čega Aleksandar Vučić nije ilegalno prisluškivan
- Zašto je Trbović odbio da potpiše krivičnu prijavu protiv žandarma u slučaju Andreja Vučića i Predraga Malog
- Postoji li eventualna krivična odgovornost Nebojše Stefanovića i Dijane Hrkalović

ne gubite vreme

čitajte na internetu

nedeljnik

VREME

mesec dana
za 720 dinara!

Otvaranje ili produženje naloga ćemo obaviti
u najkraćem mogućem roku!

VREME
BROJ 1578
1. april 2021.

Dragoljub Žarković (1951–2020), glavni urednik od 1991. do 2020.
Zoran Jeličić (1945–2018), glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Uroš Mitrović, Vukašin Obradović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Intervju: Nebojša Trbović

11 Nuspojave:
Pulmolog i probijanje mehura

14 **Lokalni izbori:**
Srbija do Zaječara

16 Vakcinacija i PR:
Cepljenje naroda i narodnosti

20 Vakcine i mladi: Učenje za korona ispit

23 Mentalno zdravlje mladih:
Život na čekanju

26 Skandali:
Trgovačka literatura za obolele

28 Slučajevi: Naplata nepostojećih usluga

29 TV Manijak: TV sudanija

30 O „detektoru laži": Poligraf u ime naroda

32 Istorija poligrafa:
Kada laže mašina istine

34 Lični stav:
Fantomski izvori Vuka Draškovića

36 Lični stav:
(Ne)poverenje građana u javno tužilaštvo

KULTURA

38 Sećanje: **Vlasta Velisavljević (1926–2021)**

41 BIGZ, Prinudno iseljen:
Kultura bez doma = Dom bez kulture

43 Pozorište: Iluzija-e; Narodno pozorište

45 Serija: To je greh (It's a Sin)

47 Film: Liga pravde Zeka Snajdera

48 Novi albumi: Arab Strap i Mogwai (2)

SVET

50 **Blokada Sueckog kanala:**
Uticaj mehanike fluida na svetsku trgovinu

53 SAD: Kultura oružja

MOZAIK

56 Istorija:
Biblioteka nema 189 godina

58 Iz ateljea: Čuvari savremene scene

60 Strip: Nekad i horor mora da pobedi

61 Navigator: Odgovornost za tvrdu stolicu

62 Vreme uživanja: Dugačka

Zaječar zaista jeste i treba da bude primer, pouka i uzor. Pre svega, kao "živi" dokaz da SNS nije nepobediv, niti toliko jak koliko nam se, ponekad, usled naše sopstvene slabosti, to čini i izgleda
ĐORĐE VUKADINOVIĆ

Vlasta Velisavljević je svakom bolu nazdravljao. Zato je i znao u pozorištu da odigra ono najteže – tišinu između ćutanja i reči. Čikao je partnera, nadigravao se i s majstorima igrao dupli neodoljiv pas. Apsolutna iskrenost zrcalila je na Vlastinom licu, dva oka kao otvorene vene
BOŽO KOPRIVICA

Dok je brod "Ever Given" bio zaglavljen u Sueckom kanalu, dok su rasli strahovi da će to ozbiljno poremetiti svetske lance snabdevanja, moglo je štošta da se zaključi o ranjivosti globalne ekonomije
MILAN MILOŠEVIĆ

Na naslovnoj strani: **Nebojša Trbović**

NEBOJŠU STEFAN MNOGI POTCENIL

"Poznato je da Vučić većinu tih ljudi oko sebe ucenama drži pod kontrolom. Pakuje im afere, a onda ih, navodno, štiti. Konkretno, Nebojšu Stefanovića sa slučajevima lažne diplome, Krušika... Stefanović je očigledno, kad je došao na mesto ministra unutrašnjih poslova, mnogo toga naučio i našao načina da se zaštiti jer mislim da u tim krugovima niko nikome ne veruje. Stefanović i Dijana Hrkalović formalno-pravno, bar što se tiče prisluškivanja, nisu ništa zgrešili, ali su prokockali Vučićevo poverenje: ako su znali da se on čuje sa licima koja su na merama, postavlja se pitanje zašto ga nisu upozorili. To, ipak, nije krivično delo jer oni nisu mogli da uključe nijedan broj bez naredbe"

Posle prvog dela intervjua sa Nebojšom Trbovićem, objavljenog u prošlom broju "Vremena", bivši inspektor Unutrašnje kontrole MUP-a Srbije u nastavku govori o tome kako se "iznutra" odvijala istraga o incidentu na Paradi ponosa u kojem su učestvovali Andrej Vučić i Predrag Mali, kakva je bila uloga tužioca Saše Drecuna, zašto je odbio da napiše krivičnu prijavu protiv žandarma, da li je urađen listing razgovora Tomislava Nikolića, te zašto je Goran Vesić bio svojevremeno na "merama".

Trbović takođe do detalja objašnjava kako funkcioniše sistem prisluškivanja u Srbiji, te kakva je tu uloga BIA, Direkcije policije, tužilaštva i sudija za prethodni postupak. Njegovo pojašnjenje umnogome baca novo svetlo na slučaj navodnog prisluškivanja Aleksandra Vučića, ali i eventualne krivične odgovornosti Dijane Hrkalović i Nebojše Stefanovića.

"VREME": Ovo nije prvi put da Aleksandar Vučić tvrdi da je prisluškivan?

NEBOJŠA TRBOVIĆ: U novembru 2013. u Sektor unutrašnje kontrole dolazi zahtev da se proveri ko je vadio listing telefona tadašnjeg predsednika Tomislava Nikolića. U isto vreme Vučić kaže da je rađen i listing njegovog telefona. Odmah po prijemu zahteva, izvršene su provere u Službi za specijalne istražne metode (SSIM) i utvrdili smo da u ovoj službi listing Tomislava Nikolića nije rađen. Saznajemo, ipak, da je tako nešto pokušano u Policijskoj upravi za Grad Beograd. Otišli smo u kontrolu. Kolege iz Odeljenja za iznude i otmice su nam pokazali predmet, odnosno operativnu obradu, u kome je planirana otmica nekog deteta. Otmicu je organizovalo lice koje se nalazilo na izdržavanju kazne u Zabeli. Taj čovek, kako su oni utvrdili, često se čuo sa ženskom osobom koja je sumnjičena da je posrednik, takozvani "tiper" i onda su kolege proveravale njene kontakte. Između ostalog, primećeno je da se pojavljuje jedan broj telefona, pa se posumnjalo da vlasnik tog broja može biti jedan od saučesnika. U Policijskoj upravi za Grad Beograd su zbog toga pokušali da izvade listing za taj broj, ali nisu uspeli. Međutim, nakon nekoliko sati u PU Beograd su došli pripadnici BIA i rekli da je taj broj zaštićen i da ne može da mu se pristupi. Čak im nisu kazali ni da je to broj koji pripada Tomislavu Nikoliću. Izvršili smo kontrolu u PU Beograd, utvrdili o čemu se radi, ali u međuvremenu stiže zahtev da se ista takva kontrola izvrši za dva broja koja koristi Aleksandar Vučić, odnosno da se proveri da li je neko njemu radio listing telefona. Mi ponovo radimo sve provere i utvrđujemo da niko nije vadio listing već da je Vučić razgovarao sa licima koja su bila prisluškivana, odnosno koja su bila na merama. Jedno od tih lica je bio Goran Vesić. U razgovoru sa tadašnjim načelnikom SSIM-a Borisom Garom saznajem da su ga već pre nas zvali "sa brda", odnosno BIA, i raspitivali se o istoj stvari, ali nije hteo da mi kaže detalje razgovora. Ta fascinacija BIA je vrlo opasna. Čak su i iz OEBS-a, prilikom redovnih susreta, upozoravali da nigde u Evropi nije praksa da se sistem za prisluškivanje nalazi u bezbednosnoj agenciji.

Zašto je Vesić bio "na merama"?

Vesić je u tom trenutku bio predmet obrade u vezi sa izvlačenjem novca iz FK Crvena zvezda. Predsednik kluba je bio Vladan Lukić, a Vesić je imao nekakvu firmu za marketing čiji je direktor bila njegova žena. Oni su navodno pružali

OVIĆA SU
I

Foto: privatna arhiva

nekakve usluge FK Crvena zvezda i izvlačili ogroman novac. Ta obrada je zatvorena bez podnošenja krivične prijave, zašto i kako, ne znam. To treba pitati tadašnjeg specijalnog tužioca Miljka Radosavljevića koji je meru odobrio. Uglavnom, Vučić se sa Vesićem stalno čuo telefonom. Onda Vučić izlazi u javnost sa nekim papirom i izjavljuje da njemu nije vađen listing, već je postojao zahtev UKP da mu se prisluškuje telefon. Upotrebio je, čini mi se, izraz, "perfidno prisluškivanje". Uglavnom, cela priča je bila usmerena prema Rodoljubu Miloviću, načelniku UKP, jer je Vučić rekao da je taj zahtev stigao otuda. Služba unutrašnje kontrole je utvrdila da Rodoljub Milović nije potpisao ni predlog za prisluškivanje ni za listing. Dokument koji je pokazivao na televiziji Vučić nama nikada nije poslao. Mi smo uradili potpunu kontrolu i sačinili detaljan izveštaj, utvrdili da se to nije desilo i ta priča se zaustavila. To je bila prva "afera prisluškivanja" koja je trebalo da bude iskorišćena kako bi se našao razlog za smenu Rodoljuba Milovića i ostalih njegovih najbližih saradnika. Izveštaj unutrašnje kontrole nije mogao da posluži u te svrhe i pretpostavljam da je Stefanović tada rešio da u MUP dovede Dijanu Hrkalović i ekipu sa prvim zadatkom, a to je uklanjanje prethodnog rukovodstva krimpolicije, ali se očigledno kasnije, do danas, nastavilo sa izmišljanjem takvih i sličnih priča.

Šta je to "perfidno prisluškivanje"?

Taj izraz sam tada prvi put čuo od Vučića. Takav termin ne postoji ni u zakonu ni u policijskoj praksi. Vučić je objasnio da "perfidno prisluškivanje" znači da se ne prisluškuju određena lica zbog postojanja sumnje da su izvršili krivična dela, nego da se prisluškuju lica koja imaju telefonske kontakte sa Aleksandrom Vučićem, pa se na taj način on sam indirektno prisluškuje. To je ortodoksna glupost i to se nikad nije radilo jer bi to bilo nepotrebno trošenje resursa. Zamislite da se prisluškuje 10 ili 100 lica sa kojima kontaktira Vučić. Ko bi to preslušao i obradio? Uostalom, Direkcija policije ne može nikoga da prisluškuje bez naredbe suda. Jednostavno, tehnički nema te mogućnosti. Teoretski, jedini ko je to mogao bez naredbe suda i to samo u jednom periodu, bila je BIA. Pre juna 2002. godine mere prisluškivanja, odnosno nadzora telefona, isključivo je koristio Resor državne bezbednosti. Tadašnji Zakon o krivičnom postupku nije predviđao da se mere prisluškivanja mogu koristiti u krivičnom postupku.

Foto: Zoran Žestić /Tanjug

"Interesantno je da niko ne pominje direktora policije Vladimira Rebića i načelnika UKP Dejana Kovačevića, koji su bili dužni i morali da znaju ko se sve, u bilo kom trenutku, nalazi na merama u Direkciji policije. Takođe, obojica su bili dužni da organizuju, rukovode i vrše kontrolu rada krimpolicije, pa tako i SSIM. Oni to očigledno nisu radili"

MUP nije imao mogućnosti da sluša ni mobilnu ni fiksnu telefoniju. Sva oprema koja se koristila nalazi se u BIA. Kada Direkcija policije dobije naredbu za nadzor određenih brojeva telefona, ta naredba, sa svim podacima, nosi se u BIA jer se tamo nalazi oprema za prisluškivanje. Tek tada se uključuje taj telefon na sistem slušanja. Na početku, sve do 2002. godine MUP nije imao ni te takozvane radne stanice u kojima se ti razgovori obrađuju, nego im je tu uslugu pružala BIA. Radnici BIA su preslušavali razgovore i na osnovu toga što čuju, sastavljali su izveštaje. Da bi se to izbeglo, u UBPOK je formirano Odeljenje za prisluškivanje. UBPOK-u se tada prvi put omogućava da ima te radne stanice na kojima se obrađuju razgovori i da izrađuju transkripte koji se kasnije dostavljaju istražnim sudijama i tužiocima. Iz tog odeljenja je nastala Služba za specijalne istražne metode (SSIM).

Zašto je SSIM izdvojen iz UBPOK?

Zato je jer je postojala o potreba da se lokalnim policijskim upravama omogući da vrše prisluškivanja izvršilaca krivičnih dela sa svoje teritorije na osnovu naredbi mesno nadležnih tužilaca i sudija za prethodni postupak. Nakon toga, prisluškivanje je omogućeno tehnički svim policijskim upravama na teritoriji Srbije i to malo odeljenje pri UBPOK nije moglo da servisira sve te potrebe, pa je prebačeno iz UBPOK u Upravu kriminalističke policije (UKP) i postalo Služba za specijalne istražne metode (SSIM).

Da li to znači da Direkcija policije posle toga može samostalno da prisluškuje telefone?

Ne, to je bilo moguće samo u jednom kratkom periodu 2005/2006. godine kada

Blizak susret sa Službom

Početkom januara 2016. godine, sa mnom su, kao predsednikom NUNS-a, kontaktirali Dejan Tripković i Nebojša Trbović. Predstavili su se kao radnici MUP-a i saopštili mi da imaju dokaze o praćenju novinara. Priznajem, bio sam u prvom trenutku skeptičan, ne prema činjenici da se novinari bezbednosno "opserviraju", već da postoje dokazi o tome. Ova tema je dugo bila otvorena, ali osim sumnji u javnosti se nije pojavio nijedan materijalni dokaz koji bi potkrepio takve tvrdnje. Ipak, dogovorili smo se da se sastanemo u petak 9. januara u prostorijama NUNS-a, u Resavskoj ulici.

Trbović, ali pre svega Tripković, precizno su mi u višesatnom razgovoru pojasnili celu situaciju, detaljno opisanu u prošlom broju "Vremena". Ali ono što je najvažnije – uz druga dokumenta, između ostalog i o uništavanju službenih hard diskova – pokazali su mi službenu belešku iz koje se jasno vidi da je novinarka lista "Alo" Svetlana Vojinović praćena.

Bili smo saglasni da o ovom događaju treba obavestiti javnost, uz dilemu da li to učiniti odmah, dakle, u ponedeljak ili nakon podnošenja krivične prijave. Rastali smo se uz dogovor da još malo razmislimo pre donošenja konačne odluke.

Pošto smo zajedno napustili zgradu, odmah po izlasku, Trbović mi je diskretno skrenuo pažnju na dvojicu mladića sa karakterističnim frizurama, koji su stajali sa druge strane ulice i razgovarali. Nisam se previše uzbudio jer mi je to u neku ruku bilo normalno.

Sve naše dileme razvejao je ministar Nebojša Stefanović koji se iste večeri nenajavljeno pojavio u centralnom Dnevniku RTS. Usred razgovora o nekim zbivanjima u Hrvatskoj, rekao je "kako će predstavnik jednog udruženja lažno da tvrdi da je policija pratila novinarku koja se duže vreme bavi tim poslom, tačnije još iz vremena Slobodana Miloševića".

U ponedeljak 11. januara, na konferenciji za medije izneo sam sva saznanja o slučaju prisluškivanja novinarke, ali i postavio pitanje kako je Stefanović saznao za razgovor sa Trbovićem i Tripkovićem, kao i pojedinosti o čemu smo razgovarali.

Naravno, na konferenciji je bio prisutan i Dragan J. Vučićević, u pratnji Gordane Uzelac. Očigledno dobro upoznat sa celim slučajem, otkrio je identitet i novinarke i Dejana Tripkovića, izvređavši ovog radnika MUP-a. Tripković ga je kasnije tužio i proces je okončan tek ovih dana: D. J. Vučićević će morati da isplati iznos od 150 hiljada dinara zbog povrede časti i ugleda policajca Dejana Tripkovića.

Nedugo zatim, ministar Stefanović dao je izjavu nadležnima u vezi s krivičnom prijavom.

"Sve što se dešava odvija se, nažalost, baš kao što sam pre nekoliko dana i rekao", izjavio je Stefanović. To pokazuje da sam bio u potpunosti u pravu. Tu istragu ne vodi MUP već drugi državni organi u saradnji sa tužilaštvom, ali očekujem da će se nadležno tužilaštvo oglasiti i saopštiti rezultate istrage. Ukoliko se utvrdi da sam učinio bilo šta mimo zakona, u potpunosti sam spreman da snosim sve posledice, ali isto tako očekujem da će posledice snositi oni koji su me lažno prijavili ukoliko se utvrdi da su ove krivične prijave lažne i netačne", rekao je Stefanović.

Podneo sam žalbu i Saši Jankoviću, tadašnjem Zaštitniku građana, koji je odmah naložio vanrednu kontrolu. Iz MUP-a je stiglo lakonsko objašnjenje: Nemanja Pantić iz Odeljenja za medije i komunikacije MUP obelodanio je da je lično ministru Stefanoviću preneo informaciju da će predstavnik jednog novinarskog udruženja izaći i javno saopštiti da je novinarka bila praćena. Pantić je kazao kako je osećao obavezu da tu informaciju prenese ministru, kao i da ona potiče od jednog kolege novinara i da je sve to čuo u kafani. Na pitanje da li je sačinio službenu belešku o svom saznanju, Pantić je odgovorio odrečno uz to navodeći da je informaciju saopštio Stefanoviću "na hodniku".

Tripkovićeva krivična prijava je ekspresno odbijena, a do danas se nije saznalo kako je Stefanović došao do informacija.

Možda je sada, posle ispovesti Nebojše Trbovića, svako objašnjenje suvišno.

V. OBRADOVIĆ

je Direkcija policije dobila iz Nemačke na poklon opremu za prisluškivanje. Međutim, BIA je tražila da se to prekine i kada je za direktora BIA došao Saša Vukadinović, uz podršku Vlade Srbije, ta oprema je isključena i vraćena je stara praksa. Dakle, BIA je mogla paralelno i da prisluškuje i da ima uvid koga sve prisluškuje Direkcija policije, pa čak i Vojna bezbednost. Jedini ko zna ko su sva lica koja se u određenom trenutku prisluškuju u Srbiji jeste direktor BIA. I tako je ostalo do danas.

Da li to znači da je BIA znala koga su prisluškivali Nebojša Stefanović i Dijana Hrkalović?

Svi predlozi iz UKP pređu preko SSIM. Kako to izgleda u praksi? Dakle, radnik UKP predloži meru primene nadzora telefonskih i drugih komunikacija određenog lica, načelnik UKP pogleda predlog, odobri ga, a onda predmet ide ka tužiocu i sudiji za prethodni postupak. U UKP se vraća naredba koja se u originalu dostavlja BIA. Ona potom uključuje telefon i taj link se preko SSIM dalje usmerava ka radnim stanicama u Subotici, Nišu ili Zaječaru, zavisno odakle je došao predlog. SSIM je bio glavni razdelnik u UKP, a BIA je krovni sistem za celu Srbiju.

Dakle, Dijana Hrkalović ili Nebojša Stefanović nisu mogli samostalno da prisluškuju Vučića?

Naravno da ne. Zato Dijana Hrkalović nije uhapšena. I za nju je važila ista procedura kao i za sve ostale. Bez naredbe suda ona nije bila u mogućnosti da prisluškuje bilo koga. Ta 1572 razgovora koje spominje Vučić mogla su da budu registrovana samo ako je razgovarao sa ljudima koji su bili na merama ili je koristio telefone koji nisu bili zaštićeni od strane BIA. Interesantno je, međutim, da u ovoj priči niko ne pominje direktora policije Vladimira Rebića i načelnika UKP Dejana Kovačevića koji su bili dužni i morali da znaju ko se sve, u bilo kom trenutku, nalazi na merama u Direkciji policije. Takođe, obojica su bili dužni da organizuju, rukovode i vrše kontrolu rada krimpolicije, pa tako i SSIM. Oni to očigledno nisu radili.

Da li su u BIA znali za tih 1575 razgovora?

Ne mora da znači jer oni ne slušaju te razgovore. Oni znaju da se, recimo, sluša »

“To što je Vučić spominje ‘zvonjavu’ znači da postoji velika verovatnoća da su ti razgovori upravo nastali primenom zvaničnog sistema nadzora telefona. On ne govori, međutim, istinu kada kaže da je njegov telefon ilegalno prisluškivan. Telefoni koje on koristi su zaštićeni i to nije moguće”

Miša Vacić, ali ih ne interesuje s kim on to razgovara. To da se Vacić čuje sa Vučićem zna samo operativac koji radi te razgovore. On može da obavesti svog šefa, ali ne mora.

Vučić spominje da su neki njegovi razgovori stavljani “na belo”. Šta to znači?

To rade radnici u policiji koji prisluškuju razgovore. Oni prenose na papir određeni razgovor, dostavljaju ga svom šefu, ali se niko potpisuje. Izveštaji “na belo” su praktikovani u “tajnoj policiji”, kada treba da se prikrije ko je bio izvor podataka i ko su radnici koji su na tom predmetu radili. Svrha je bila da, ako dokument izađe iz Službe, ostanu zaštićeni metodi, načini i sredstva koja su korišćena u radu na tom predmetu, ali i takvi dokumenti su imali svoje kopije i ostajali trajno sačuvani u analitici Službe. U ovom konkretnom slučaju, ako su ti izveštaji išli samo u pravcu Kabineta ministra unutrašnjih poslova, onaj ko je to naložio imao je nameru da ih zloupotrebi. I bilo bi dobro ustanoviti šta se desilo fizički sa tim izveštajima i da li su sačinjeni pojedinačno za svih 1575 navodnih razgovora.

Kako je onda Vučić to saznao?

Pretpostavljam, kada je smenjen Stefanović, neko se uplašio u SSIM, otišao kod Vučića ili nekog njemu bliskog i sve mu ispričao. Ali, to nema nikakvog značaja sa aspekta nečije odgovornosti – recimo Dijane Hrkalović ili Stefanovića. Naime, nije Vučić prisluškivan, već je razgovarao sa ljudima koji su bili na merama. Tu nema dela, ali će Vučić to iskoristiti da se obračuna sa ljudima iz Direkcije policije, poput Dejana Milenkovića, Dijane Hrkalović... On može ih skloni, ali ne može da ih uhapsi. Međutim, da se zna ko su ta lica sa kojima je Vučić kontaktirao, preko sudije za prethodni postupak i tužioca koji je dao naredbu za prisluškivanje, znalo bi se o čemu se radi, ko je to lice predložio da se prisluškuje i iz kojih razloga. Oni, međutim, sada plasiraju priču da su sudije i tužioci dovođeni u zabludu, poturani im lažni zahtevi za 26 lica, među kojima i Miša Vacić, a da je cilj bio da se prisluškuje Aleksandar Vučić. Pitam se zašto niko ne govori o tužiocima i sudijama koji su te predloge za prisluškivanje legalizovali time što su ih odobrili.

Vučić je rekao u jednom trenutku da se na snimljenim razgovorima čuje “zvonjava”. Šta to znači?

Kad se prisluškuje nečiji telefon, na ovom sistemu se čuje kako telefon zvoni i to traje 60 sekundi. U tih 60 sekundi, iako veza nije uspostavljena, ona je “otvorena”, odnosno mikrofon na telefonu sakuplja sve zvukove iz okoline i sistem za prisluškivanje ih beleži. Tih 60 sekundi je nekada vrlo bitno i može se svašta čuti, svaka rečenica koja je izgovorena u toj prostoriji. I to može biti vrlo neugodno za Vučića jer je Stefanović mogao da sazna štošta iz “zvonjave”. Možda i neprijatne komentare na svoj račun ili njemu bliskih ljudi. To što je Vučić spominje “zvonjavu” znači da postoji velika verovatnoća da su ti razgovori upravo nastali primenom zvaničnog sistema nadzora telefona. On ne govori, međutim, istinu kada kaže da je njegov telefon ilegalno prisluškivan. Telefoni koje on koristi su zaštićeni i to nije moguće.

Posle svega, postavlja se logično pitanje šta su zgrešili Nebojša Stefanović i Dijana Hrkalović?

Formalno-pravno, rekao bih ništa, bar što se tiče prisluškivanja, ali su prokockali Vučićevo poverenje jer, ako su već znali da se on čuje sa licima koja su na merama, postavlja se pitanje zašto ga nisu upozorili, što bi se očekivalo od prijatelja i bliskog saradnika. Stefanović, iz samo njemu znanih razloga, to nije učinio i snosiće posledice, verovatno samo političke jer to, ipak, nije krivično delo, ali jeste gest koji je sigurno poljuljao Vučićevo poverenje u njegovu lojalnost.

Zašto bi Stefanović, kao blizak saradnik i prijatelj Aleksandra Vučića, to radio?

Mislim da mnogi potcenjuju i poistovećuju Stefanovića sa njegovim nadimkom iz mladosti – Slina. Poznato je da Vučić većinu tih ljudi oko sebe ucenama drži pod kontrolom. Pakuje im afere, a onda ih navodno štiti. Konkretno, Stefanovića slučajevima lažne diplome, Krušikom... Stefanović je očigledno, kad je došao na mesto ministra unutrašnjih poslova, mnogo toga naučio i našao načina da se zaštiti jer mislim da u tim krugovima niko nikome ne veruje.

Vi ste učestvovali u još jednom događaju koji će umnogome odrediti vašu sudbinu u policiji.

Moj drugi “susret”, uslovno rečeno, sa Aleksandrom Vučićem desio se septembra 2014. godine, posle već poznatog incidenta na Paradi ponosa u kome su učestvovali Andrej Vučić i Predrag Mali, brat Siniše Malog. Tada sam bio šef Odseka za kriminalističko-operativne poslove u Unutrašnjoj kontroli. Video sam to na vestima u subotu, na poslu smo malo komentarisali, ali, pošto se to desilo za

Foto: Vesna Lalić

■ “Kad se prisluškuje nečiji telefon, na ovom sistemu se čuje kako telefon zvoni i to traje 60 sekundi. U tih 60 sekundi, iako veza nije uspostavljena, ona je ‘otvorena’, odnosno mikrofon na telefonu sakuplja sve zvukove iz okoline i sistem za prisluškivanje ih beleži. Tih 60 sekundi je nekada vrlo bitno i može se svašta čuti, svaka rečenica koja je izgovorena u toj prostoriji. I to može biti vrlo neugodno za Vučića jer je Stefanović mogao da sazna štošta iz ‘zvonjave’. Možda i neprijatne komentare na svoj račun ili njemu bliskih ljudi”

vikend, u ponedeljak nije stigao nikakav nalog ili inicijativa da se vrše bilo kakve provere. Tek sedam dana kasnije stigao je zahtev tužioca za prikupljanje podataka – da se uzimaju izjave učesnika, pronađu eventualni svedoci i tako dalje. Za mene je bilo iznenađenje da je ovaj zahtev došao preko Direkcije policije iako je bio naslovljen na Sektor unutrašnje kontrole. Možda je tužilac “pogrešio” adresu, ali bilo je neobično što nam zahtev nije odmah prosleđen, već se čekao sedam dana.

Zašto je zahtev stajao toliko dugo u Direkciji policije?

Nisam znao u tom trenutku, ali sam kasnije saznao da su za to vreme, po naređenju direktora policije Milorada Veljovića bile preduzimane određene policijske aktivnosti u vezi s tim događajem. Pojavili su se i nekakvi svedoci koji su kasnije svedočili i na suđenju, a koji su dali svoje iskaze u Direkciji policije, što je, u najmanju ruku, bilo neobično. Neko je tih sedam dana vodio svoju istragu.

U trenutku kad dobijamo zahtev, mi još nemamo celu sliku. Ne znamo ni ko su ljudi koji su bili u pratnji Andreja Vučića i Predraga Malog. Uglavnom, zadužujem predmet i krećemo u proveru. Obaveštavam tužioca koje ću mere preduzimati i izlazim na lice mesta da proverim da li su okolne kamere snimile taj događaj jer je u tom trenutku postojao samo snimak TV N1. Bili smo iznenađeni kad smo saznali da su pre nas u svim okolnim objektima već bili pripadnici Vojnobezbednosne agencije i poskidali snimke. Nije nam uopšte bilo jasno po kom osnovu su postupali pripadnici VBA jer je tužilac predmet prosledio nama, a i nije postojao nijedan zakonski osnov da oni to rade. Ipak, nismo se time više bavili jer smo pretpostavili da će oni te snimke dostaviti tužiocu. Nas je, pre svega, interesovalo zašto je Žandarmerija intervenisala i zašto je primenila silu. Obavili smo razgovore i sa nekim svedocima, a ja u tom trenutku kontaktiram sa ekipom TV N1 ne bih li eventualno saznao još neke važne detalje koji se ne vide na snimku kao što je, recimo, šta se dešavalo pre intervencije Žandarmerije i da li su ta lica bila legitimisana ili nešto drugo što su možda videli.

Govorite o “licima”. Da li to znači da vi još ne znate o kome se zapravo radi?

Ne, mi nemamo zvaničnu potvrdu o kome se radi. Znamo samo ono što se pojavilo u medijima.

Šta vam je rekla ekipa TV N1?

Nismo dobili nikakva nova saznanjea sem činjenice da su oni, nakon događaja, bili pozvani u BIA i da je tom prilikom presnimljen snimak N1 i napravljena kopija za potrebe BIA.

Dakle, i BIA je u tom trenutku vodila neku svoju istragu?

Očigledno.

To znači da u isto vreme, osim vas, istragu vode BIA, VBA i Direkcija policije?

Da, baš tako.

Da li ste obavili razgovor sa Andrejem Vučićem i Predragom Malim i pripadnicima Žandarmerije?

Od pripadnika Žandarmerije smo odmah dobili pisane izjave koje su maltene bile identične u opisu događaja. Razlikovale su se samo po tome ko je gde stajao u trenutku izbijanja incidenta.

Kako su oni opisali ceo događaj?

U izjavama je pisalo da im je naređeno da ne mogu da propuste nikoga sem ako im neko bude najavljen i da su im se u jednom trenutku približila četvorica nepoznatih muškaraca. Kada su im se približili, komandir im je naredio da se okrenu i da se vrate nazad. Pošto su oni to odbili, komandir je zatražio lične karte. U svim izjavama je navedeno da su čuli da je lice u dukserici sa kapuljačom i jaknom preko ruke rekao: “Znaš li ti ko sam ja?”. Na ponovljeno upozorenje da moraju da se legitimišu, to lice je uzviknulo: “E, j.... ću vam majku, rasformiraću vas”, i nogom u grudi udario jednog od pripadnika Žandarmerije. To se na početku snimka i vidi. Doduše, ne kad Andrej Vučić udara pripadnika Žandarmerije, već kako žandarm ustaje sa zemlje. Nakon toga, komandir je izdao »

Foto: FoNet/Nenad Đorđević

“Stefanović će ostati ministar odbrane sve do nekog novog političkog ciklusa kada će se povući sa svih tih funkcija i nastaviti da se bavi privatnim biznisom. Što se tiče Dijane Hrkalović, nema nikakvih dokaza da je ona vršila krivična dela, barem za ono za šta je sada optužuju. Za neke druge stvari neće biti gonjena jer bi to moglo da dovede i do samog Vučića”

“BIA je mogla paralelno i da prisluškuje i da ima uvid koga sve prisluškuje Direkcija policije, pa čak i Vojna bezbednost. Jedini ko zna ko su sva lica koja se u određenom trenutku prisluškuju u Srbiji jeste direktor BIA. I tako je ostalo do danas”

naređenje da se interveniše. U trenutku intervencije, jedan od te četvorice civila vadi pištolj, ali žandarmi udarcima uspevaju da mu izbace pištolj iz ruke. Taj događaj se u svim izjavama žandarma identično opisuje.

Jeste li obavili razgovor sa Vučićem i Malim?

Ne.

Zašto? Zar nije bilo normalno da razgovarate i sa njima u svojstvu oštećenih?

Da, ali samo posle nekoliko dana predmet na postupanje preuzima Više javno tužilaštvo i zamenik višeg javnog tužioca Saša Drecun. Tada stvari kreću u potpuno drugom pravcu: delo se prekvalifikuje u napad na vojno lice, torturu i mučenje, a Drecun na sastanku u Odeljenju unutrašnje kontrole nam kaže da na osnovu ovog što smo do tada prikupili pišemo krivičnu prijavu. Ja sam mu u tom trenutku rekao da ne možemo to da radimo jer nemamo osnovne elemente koji bi rasvetlili ceo događaj, nismo obavili razgovore sa oštećenima, ne znamo ni ko su ta dva lica pored Vučića i Malog. Saša Drecun na to kaže da mi više nećemo obavljati nikakve razgovore, već da on preuzima sve predistražne radnje i da će sam obaviti razgovor sa Andrejem Vučićem i Predragom Malim i sa pripadnicima Vojne policije, a da mi pišemo krivičnu prijavu. Ja sam mu rekao da tako neću da radim i da neću da pišem krivičnu prijavu na osnovu nečega što mi nikad nismo videli i utvrdili i napustio sastanak.

Krivična prijava je ipak napisana.

Da. Načelnik Sektora unutrašnje kontrole Miloš Oparnica naložio je mojim radnicima da napišu krivičnu prijavu po uputstvima Drecuna, što su oni i uradili.

Šta se s vama dešava posle toga?

Koliko je meni poznato, rukovodstvo Sektora unutrašnje kontrole je posle toga bilo na nekakvom razgovoru kod Vučića u kabinetu. O čemu su razgovarali ne znam, ali nakon šest meseci dobio sam rešenje o premeštaju u Sektor za vanredne situacije, u Vatrogasnu brigadu. Prilikom uručenja rešenja, načelnik Miloš Oparnica mi je rekao da su to od njega tražili iz Kabineta ministra. Žalio sam se Komisiji Vlade Srbije, žalba je odbijena, naravno, i ja prelazim u Sektor za vanredne situacije gde ostajem sve do 2017. kada napuštam MUP.

Na kraju, kako vidite rasplet ove situacije sa Dijanom Hrkalović i Nebojšom Stefanovićem?

Vidite, Vučić je obavešten o kontaktima vrha policije sa organizovanim kriminalnim grupama i procenjeno je da je zbog tih i takvih kontakata sa ovako brojnom i organizovanom grupom ugrožena i njegova bezbednost. To je, realno gledano, tačno jer je veliki broj kontakata koji su oni imali sa Dijanom Hrkalović, Papićem, Ilijom Milačićem, mogao u jednom trenutku da Vučića i njegovu porodicu dovede u opasnost. Zbog toga je predsednik Srbije rešio da se sa tom grupom obračuna. Hapšenja Belivukove grupe sprovela je BIA u saradnji sa Specijalnim tužilaštvom. Direkcija policije i njeno rukovodstvo nije imalo pojma o celoj akciji. Dovedeni su pred svršen čin upravo zbog tih veza sa kriminalnim grupama. Ipak, više se ništa bitno neće događati, a onda kad počne suđenje, videćemo šta će biti. Stefanović će ostati ministar odbrane sve do nekog novog političkog ciklusa kada će se povući sa svih tih funkcija i nastaviti da se bavi privatnim biznisom. Što se tiče Dijane Hrkalović, nema nikakvih dokaza da je ona vršila krivična dela, barem za ono za šta je sada optužuju. Za neke druge stvari neće biti gonjena jer bi to moglo da dovede i do samog Vučića.

Bez ozbiljnih reformi policije, tužilaštva i sudstva, pre svega u vezi sa njihovom samostalnošću i nezavisnošću u radu, uskoro ćemo opet imati ovakve i slične slučajeve samo sa drugim akterima. Ove prethodne, zajedno sa njihovim akterima, u NN prošlost odneće mutna voda. ¶

VUKAŠIN OBRADOVIĆ

TEOFIL PANČIĆ

Pulmolog i probijanje mehura

Ako nema druge, bolje artikulisane alternativne ponude, ako svi drugi samo reže na njih, plaše ih, prete im kaznama, izvrgavaju ih javnom preziru, onda je preostao samo nasmejani Nestorović

Ako pamtite vreme Slobodana Miloševića (baš ovih dana "oživljenog" u jednoj te-ve seriji), biće da pamtite refrensku rečenicu: "Kako ovaj Milošević dobija izbore kad ja ne poznajem nikoga ko glasa za njega?" Slično se danas govori za "Vučića": kako je on toliko popularan kad ni "mi" ni "bilo ko koga poznajemo" (dobro, osim babastrine iz Merošine i kuma Marka iz Laćarka, ali zar se oni računaju?) ne glasa za njega?

Ovaj se fenomen u anglosaksonskoj literaturi naziva *liberal bubble* iliti liberalni mehur; taj mehur naseljavaju predstavnici bolje obrazovanih, ne nužno bolje stojećih ali društveno bolje afirmisanih slojeva, uglavnom iz većih gradova. Prostije rečeno – urbana inteligencija, u najširem smislu reči... E, kanda su stanovnici našeg malog, provincijskog *liberalnog mehurčeta* dobili novu temu, tj. ličnost, za svoje poslovično ibretenije. Naime, "Blic" piše pre neki dan (28. mart), u tonu neskrivene iznenađenosti i uvređenosti, da je po jednom istraživanju javnog mnjenja koje je sam naručeni list naručio, na pitanje "koja od javnih ličnosti vam uliva poverenje, a da se ne bavi politikom", čak 28 odsto ispitanika tipovalo na famoznog Nestorović dr Branimira, pulmologa i serijskog izvaljivača koječega po estradnim i opskurnim medijskim laprdaonicama; tek daleko iza njega su dr Danica Grujičić (10 odsto) i vladika Grigorije, elokventna i naočita uzdanica tzv. opozicionо nastrojene javnosti (8 odsto).

Okej, jeste da je to "samo jedno istraživanje" u čiju validnost ne moramo sasvim verovati, ali ko misli da je stvarnost baš drastično različita od njega – grdno se vara. Nestorović jeste široko popularan, omiljen i uvažavan kao autoritet širokog spektra u onom (pretežnom) delu Srbije koji stanuje izvan liberalnog mehura, ali i do kojeg stanovnici tog mehura kao da uopšte ni ne pokušavaju da "dobace". Pa dobro, "narod" ume da se zaljubi u kojekakve demagoge, opsenare i, da prostite, budale, nije to ništa po sebi neobično; i ne bi bilo temom ove kolumne da ne smatram da je u ovom slučaju takvo reagovanje medijski nevidljive većine zapravo sasvim zakonomerno. Ili barem iznuđeno kontekstom u kojem svi zajedno živimo, unutar ili izvan "mehura".

Živopisni Nestorović, sećamo se svi, nahrupio je u naše živote onim čuvenim/zloglasnim šaljivdžijskim izjavama o "najsmešnijem virusu" i "šopingu u Milanu", koje će mu nedaroviti gnjavatori iz tzv. nezavisnih medija nabijati na nos sledećih 380 godina, dok se vasiona ne samouruši od jalove dosade koju proizvode. Ubrzo nakon toga, a posle još nekoliko njegovih "detonacija", Nestorovića smo ne samo prestali da shvatamo ozbiljno, nego smo zapravo prestali i da pratimo šta priča: nismo bili publika za njega, a i ne gledamo i ne čitamo ono gde se on pojavljuje... Kao što, s druge strane, nećemo očekivati da vidimo intervju s njim u "Vremenu" ili "Danasu", ili da ga Olja pozove u "Utisak", a Kesić u "24 minuta". Što bi se reklo, *otkazali* smo ga (cancel), eto ga tamo.

Negde u isto vreme kad i Pulmologa, upoznali smo i ostale "antiepidemijske" likove poput Kona, Tiodorovića, Kisić Tepavčević... Iako su na samom početku svi delovali kao deo zajedničkog antikoronskog fronta, Nestorović se relativno brzo odvojio (izašao/ispao iz tzv. Kriznog štaba) i otplovio na marginu, zbog svoje, nazovimo je tako, "neortodoksnosti" u pristupu pandemiji i životu pod njom. Sam "režimski krizni štab" dobio je "nerežimsku" alternativu i njene vedete (Radovanović, Panić, Žujović...), ali niko od njih nije probio opnu poluanonimnosti vegetiranja unutar liberalnog mehura, što ima bliske veze s činjenicom da ni po čemu i nisu bili nikakva alternativa, jer su nudili samo *više istog*.

U čemu je, dakle, kvaka s Nestorovićem? Jeste, on priča svašta i koješta, neretko nepodnošljivo lupeta, sklon je da "ima mišljenje" o stvarima o kojima očevidno nemaju pojma ni on ni oni koji ga ushićeno slušaju i "lajkuju", ali izgleda da je sve to naposletku sporedno. Ono zbog čega ga toliko uvažavaju i obožavaju brojni ljudi za koje se stanovnici mehura čude da uopšte postoje izvestan je, kako bih ga nazvao, *opušteniji* odnos prema epidemiji i upravo totalitarnom načinu i sredstvima borbe protiv nje. E, to ljudi vole da čuju (jer instinktivno prepoznaju kao razumno), a izgleda da mogu da čuju samo od njega... Ako nema druge, bolje artikulisane alternativne ponude, ako svi drugi samo reže na njih, plaše ih, prete im kaznama, izvrgavaju ih javnom preziru, a sve to podjednako sa antirežimskih i većine režimskih propovedaonica, onda im je preostao samo nasmejani Pulmolog, jedini koji će reći nešto tipa "polako i bez panike, nećemo svi pomreti od korone".

Naravno, ništa od ovoga ne znači da je neko kao Nestorović deo rešenja: naprotiv, deo je problema u onoj meri u kojoj je, recimo, antivakser. Ali je samo *jedan* deo problema. Drugi deo, možda i veći, su oni koji sve vreme takođe pričaju, ali i čine, sasvim nerazumne i preterane stvari, ali sa obrnutim predznakom, a mi iz liberalnog mehura im još i prestrašeno i bedno aplaudiramo, i tražimo još. Pitajte onu decu koju policija razgoni brutalno i ponižavajuće grubo kao mafijaše i teroriste samo zato što su se negde okupili da se druže (u amfiteatru Studentskog grada, ili u ilegalno otvorenom kafiću, kad već ne ide drugačije, a nisu oni krivi što ne ide) koga cene i za koga će sutra možda glasati? E, na tome rastu, i tek će da rastu, razni Nestorovići, ali i oni mnogo opasniji od Nestorovića. Svaka tiranija se rađa na kukavičluku i oportunizmu "slobodara" ¶

Citiraj "Vreme" radi privođenja

Kako se student Pravnog fakulteta u Novom Sadu obreo u policiji zbog jednog tvita u kome je samo preneo reči Dragana Đilasa, uveliko poznate javnosti

Šta sve može da vam se desi u zemlji Srbiji ako imate jasan politički stav i javno ga plasirate, kad kao nestranački aktivista govorite na protestima protiv vlasti, pišete kritičke kolumne, uticajni ste na društvenim mrežama i imate samo 23 godine? Odgovor na to pitanje vrlo dobro zna Novosađanin Milan Vujić. Možete, naime, da budete premlaćeni na ulici i da zaglavite na maksilofacijalnoj hirurgiji sa teškim telesnim povredama, i to zbog jednog tvita. A zbog drugog, opet, možete očekivati da vam na vrata dođu predstavnici manje-više svih bezbednosnih struktura, uznemire vam roditelje i komšiluk, i odvedu vas kao opasnog kriminalca u policiju, bez naloga, bez obrazloženja, i tamo zadrže čak pet sati. Dakako, možda tvitovi nisu pravi razlog, možda su samo povod, možda nekoga nervira to što stalno nešto "zakerate", umesto da kao većina vaših vršnjaka sedite, ćutite, učite i – spremate se ili da pobegnete iz Srbije glavom bez obzira ili da prihvatite pravila igre nametnuta odozgore, među koje spada i "zavera ćutanja".

POSLEDICE DVAJU TVITOVA

U prvom je tvitu Milan Vujić, koji je – uzgred budi rečeno – ambasador Evropske demokratske mreže mladih, izneo kritičku opservaciju na račun jedne ne odveć bitne političke grupacije koja je učestvovala na prethodnim lokalnim izborima u Novom Sadu. Tim tvitom se zamerio poznaniku koji je – kanda – jedva čekao priliku da mu se zbog toga osveti. Bilo je to u avgustu prošle godine. Milan je vozio bicikl na novosadskom Bulevaru Evrope vraćajući se sa treninga, kada mu je neko iz automobila povikao da stane. Zaustavio se, ni u ludilu ne sluteći šta će se desiti. Lik je izašao iz kola i udario ga, onako iz zaleta, pesnicom u glavu, rekavši otprilike da je taj udarac reakcija na Milanovo tviterašenje, i otišao. Milana je hitna pomoć odvezla u Urgentni centar gde je zadržan na lečenju. Bio je podvrgnut operativnom zahvatu jer je imao ozbiljne povrede glave. Policija je privela napadača i podnela krivičnu prijavu protiv njega, ali sudski proces još uvek traje. Kako to već kod nas biva, napadač je na slobodi, mada mu je zabranjen prilazak i komunikacija sa žrtvom. Inače, nije Vujić prvi politički aktivista koji je fasovao batine u "slobodarskom" Novom Sadu, u kojem se samo retki i iznimno hrabri usuđuju da prozbore ili učine nešto protiv vlasti. Prethodne godine, dakle 2019, brutalno su napadnuti, u odvojenim incidentima, studentski aktivista i član Demokratske stranke Dejan Bagarić, kao i dvojica pripadnika vazda aktivne organizacije "Krov nad glavom" Mihajlo Nikolić i Marko Đelević.

Priča o prvom Vujićevom tvitu je surova i tragična, a o drugom – apsurdna i tragikomična. Vujić se, naime, "osmelio" da podeli sa "foloverima" izjavu koju je Dragan Đilas dao "Vremenu", a koju su kao agencijsku vest preneli brojni mediji. Podsetimo, predsednik Stranke slobode i pravde je rekao da je njegova kćerka Ana doživela vršnjačko nasilje. To je posledica kampanje koju režimski mediji godinama vode protiv njenog oca, "omraženog opozicionara", koji je, dakle, nasmrt opljačkao Srbiju i ima tajne račune u svakoj zemlji sveta. Vujić je, pročitavši intervju, tvitnuo sledeće: "Devojčicu Anu je vršnjak udario pesnicom u stomak samo zato što joj je tata Dragan Đilas; To je to, to je tvit, to je #Srbija". Ovaj tvit nagnao je policiju da, valjda nakon duboke i stručne analize, zaključi da on ima nekakve ekskluzive informacije o napadu na devojčicu, te da treba pod hitno da se privede i saslu-

SVIM SNAGAMA NA "SUMNJIVCA" SA DRUŠTVENE MREŽE: Milan Vujić i izvor njegove informacije, citat iz Đilasovog intervjua
Foto: *twitter.com*

ša. I to da ima da ga saslušava ne tamo nekakva nestručna novosadska policija, već dobro obučeni specijalci koji će doći iz Beograda.

Jedni kažu da je privođenje i petosatno saslušavanje Vujića posledica svemirske gluposti, a da su ovakve apsurdne situacije proizvod potpune dezorijentacije, haosa i voluntarizma koje su odlike bezbednosnih službi u nas. Vele da je sasvim moguće da agenti brižno prate šta biva po društvenim mrežama, pogotovo šta pišu "sumnjivci", a da pritom propuštaju da konstatuju ono o čemu izveštavaju mediji. To otprilike znači da ako prenesete informaciju o nekakvom kriminalnom aktu koju su novine objavile na naslovnicama – može vam se desiti da budete saslušani kao potencijalni imalac važnih informacija. Drugi, međutim, vele da glupost policiji, i javnoj i tajnoj, već vekovima služi kao alibi za maltretiranje građana, te da je slučaj Milana Vujića klasičan primer zastrašivanja političkih protivnika.

INSPEKTORI KOJI NE ČITAJU "VREME"

"Tog jutra sam imao obaveza u gradu pa sam ustao baš rano, a kod majke sam stigao svega nekoliko minuta pre nego što će policija pozvoniti na vrata", kaže za

„U poslednjih šest meseci decu su mi tri puta u školi što tukli, što davili. Naravno da su deca koja to rade pod uticajem medija i roditelja. Moju ćerku je jedan dečak pitao da li je ona Ana Đilas, ćerka lopova Dragana Đilasa, pa je pesnicom udario u stom

21

zaboravili smo kontakte ko su radikali imali sa Zemunskim klanom pre nego što je Đinđić ubijen i kako su se napili od sre- će nakon ubistva premijera. Sv to pomalo zaboravili ili možda po Znate, da bi neko bio deo takve mora da ima poseban mentalni sklo taj njihov mentalni sklop uvek nanovo izbija na površinu

Vi ste izloženi žestokoj kampanji medijskog suđenja koja traje već godinama. Zašto baš vi? I zašto se baš sada u javnosti lansiraju ove nove optužbe protiv vas?

Zašto baš ja – to je pitanje za one koji organizuju ovaj linč.

Dobro, a otkud posle onih 619 miliona evra, koje trenutno niko ne pominje, baš sad Mauricijus i Hong Kong?

U Stranku slobode i pravde se svakodnevno učlanjuje na desetine ljudi, što ranije nije bio slučaj. Na ulici mi se javlja- ju vozači autobusa i radnici Gradske čisto- će i pitaju kada ćemo u Beogradu promeniti ovu vlast, jer je postalo neizdrživo.

Znate, ja sa svojim inženjerskim mozgom, koji mi često smeta u politici, primećujem proces pada rejtinga SNS-a i Aleksandra Vučića, tačno onako kako objektivna istraživanja i pokazuju. A kada jednom rejting krene da pada, taj proces ne može da se zaustavi. To sve vidi i Vučić, koji troši velike pare na svakodnevna ispitivanja javnog mnjenja. Šta pušta u javnost, to je druga stvar.

On vidi ono što i mi vidimo u istraživanjima javnog mnjenja. Da on nekog opo-

ficionog kandid- speo da pre- i g u na nacionalnu ju više ne bi mogao da pobedi. On vidi da je SNS u ovom trenutku ispod 40 odsto sa trendom pada. Jer ljudi vide te funkcionere SNS-a u lokalnim sredinama, vide koliki je stepen korupcije, lopovluka, bahatosti, argancije, ljudi vide kako su bili obučeni, šta su vozili, gde su živeli pre nego što su došli na vlast, a šta nose, šta voze i gde i kako žive sada. Sve to ljudi vide. Vi možete na Pinku da pravite paralelnu stvarnost na koju jedan deo ljudi naseda, ali njihov broj je sve manji iz dana u dan

A izbori se približavaju, i pod posredstvom Evropskog parlamenta je pokrenut dijalog koji će poboljšati izborne uslove. Zbog svega toga je Vučić već sada krenuo u ofanzivu protiv svojih najvećih neprijatelja, kako on doživljava političke protivnike. A stranka koju ja vodim ili Marinika Tepić, koja ima daleko veću podršku građana od mene i čiji rejting neprestano raste, spadaju među njih. On prosto mora da pokuša da zaustavi opadanje sopstvenog rejtinga i rejtinga svoje stranke i porast rejtinga na suprotstavljenoj strani, a najčešće napadaju one za koje se proceni da imaju najveće šanse. Napadima na mene pokušavaju da diskredituju i čitavu stranku i Marinika, pa je tako

naz- pojom "zaposlenicom" i slično. Drug te afere koje Vučića izjeda- ju i koje su ostale javne ne mogu više da se zatrpaju jednostavno ih ima previše. Zato oni sami fabrikuju afere kojima pokušavaju da skrenu pažnju javnosti i neutrališu svo odgovornost. Ova vlast je ogrezla u k minalu, ona je napravila kriminalnu d avu.

Vas su me ski već osudili kao neprijate naroda. Kako pojedinac uop može da se bori protiv državn ašinerije? Da li se bojite za s bezbednost, da vas neko iz ne pravedničkih pobuda ne na- jer vas, ovako ocrnjenog, a odgovornim za neku svoju da nesreću?

To je realnost. Za mene lično postoje sve potencijalne opasnosti. Jedna je da neko zaključi da bi, da mene nema, bili rešeni svi problemi u Srbiji. Druga je da me fizički napadne neko iz kriminalnog miljea kome pripadaju i neki predstavnici režima, zbog nekih svojih kalkulacija. Tako je umalo fatalno stradao Borko Stefanović. Napadom na njega je grupa kriminalaca iz Kruševca poslala poruku Vučiću šta sve može da se desi ako strada neko iz opozicije. Uključili su višemesečni građanski protesti koji su, pored ostalog, skrenuli pažnju međunarodne zajednice na kriminalno stanje u Srbiji.

Ali, ja verujem u to što radim i nemam sa svim tim problem. Jedini problem su mi deca...

Kako sve ovo utiče na vašu decu?

Pa, u poslednjih šest meseci decu su mi tri puta u školi što tukli, što davili. Naravno da su deca koja to rade pod uticajem medija i roditelja. Moju ćerku je jedan dečak pitao da li je ona Ana Đilas, ćerka lopova Dragana Đilasa, pa je pesnicom udario u stomak. Iva i ja sve to pokušavamo mirno da rešimo, da ne pravimo od toga cirkus. Nailazimo na razumevanje nastavnika i direktorke škole. Sve to sam, nažalost, 2013. već prošao sa starijim ćerkama. Ali ja ne želim da moja deca idu u privatnu školu, baš kao i starija deca želim da i ova mlađa prođu kroz školski sistem Srbije.

Činimo sve što možemo da decu držimo podalje od svega što se meni događa. Ja sam se jednom pred očima cele Srbije prosto raspao zato što nismo mogli da smirimo decu koja su satima plakala

»

25. mart 2021.

"Vreme" Milan Vujić. "Došao sam na kratko, samo da pokupim nekakve papire. Kako sam ja rovario po papirima, vrata je otvorila upravo ona, te me pozvala dođem. Policajci u civilu su se predstavili i rekli da treba da krenem sa njima. Nalog nisu imali, ni poziv, niti su znali zbog čega me vode. Ipak, mislio sam da znam o čemu se radi, te nisam pametovao oko zakona već ih samo zamolio da me sačekaju koji minut. Izašli su sa mnom sve po protokolu, jedan ispred, jedan iza mene, kao da sam kriminalac, i tako seli u auto koji nije čak ni imao policijska obeležja. Odveli su me oko 9.30 časova. Kasnije sam saznao da su ubrzo nakon toga stigli i uniformisani policajci da me traže", prepričava događaj

Policajci u civilu po svemu sudeći bili su BIA-trudbenici, bili su korektni i obazrivi. Po dolasku u stanicu rekli su mu da mora da sačeka neko vreme da stigne ekipa stručnjaka iz Beograda da ga sasluša. A oni su tek u tom trenutku, kako su mu rekli, kretali iz glavnog grada. Bilo mu je zabranjeno da se javlja na mobilni, a Milan, student završne godine Pravnog fakulteta u Novom Sadu, nije se pozivao na svoja prava jer je bio "ubeđen da zna zbog čega je tamo". Radi se o delikatnoj stvari koja se tiče njegove bezbednosti i koju nije hteo da podeli sa nama.

"Kada sam skoro zadremao, negde oko podneva, stigli su inspektori SBPOK-VTK iz Beograda da me saslušaju povodom tvita o nasilju nad ćerkom Dragana Đilasa. Tvit je navodno izazvao sumnju da raspolažem saznanjima o izvršenom krivičnom delu ili prekršaju. Tek tada sam shvatio apsurd mog privođenja i u neverici objasnio da je to vest koju je objavilo nekoliko medija u Srbiji. Inspektor je nakon toga izašao iz kancelarije da obavi telefonski poziv, verovatno da se konsultuje sa nekim, a nakon toga mi saopštio da će uzeti izjavu od mene. Izjavu sam dao, objasnio da me je pogodilo to što deca ispaštaju zbog nečega što čak i nema veze sa njihovim izborom ili stavom. Nakon što sam dao izjavu ponovo sam čekao da tamo neko u Beogradu kaže da je izjava u redu i tek nakon toga sam pušten", kaže Vujić.

Profesorka prava Vesna Rakić-Vodinelić ukazuje na paradoks da je Vujić priveden da kao građanin pruži policiji podatke o nečemu što je "opšte poznato". Ona podseća da je po Zakoniku o krivičnom postupku Vujiću trebalo prvo poslati poziv na saslušanje, a ne uručiti mu ga naknadno, nakon privođenja. "On je prinudno priveden, a to je dopušteno samo onda kada se građanin ne odazove pozivu i to ako je u pozivu upozoren da će biti prinudno priveden, u slučaju da se ne odazove. Nadalje, prikupljanje obaveštenja od građanina može trajati najduže četiri sata, a u ovom slučaju je trajalo pet sati. To nije samo maltretiranje građana, to je protivzakonito postupanje policije", kaže Rakić-Vodinelić i dodaje da je ovakvo postupanje i neetično.

Vujić kaže da privođenje doživljava kao maltretiranje, posebno što su mu "u dva navrata isprepadali majku. Mogli su mi lepo, u skladu sa zakonom, uručiti pisani poziv i ja bih seo u auto i otišao na razgovor. Međutim, neko je u Beogradu tog jutra alarmirao policiju u Novom Sadu da me protivzakonito privede. Ovo je zloupotreba državnog aparata ne samo radi vršenja pritiska na mene već i radi gušenja ono malo slobode što građani Srbije imaju na društvenim mrežama", kaže Vujić, podsećajući da njemu "još od 2017. godine" lepe raznorazne etikete, pa je, recimo, "Informer" pisao još tada kako je "Soroš/NATO plaćenik". Imao je u tom trenutku 19 godina.

Vesna Rakić-Vodinelić takođe smatra da bi motiv za privođenje Vujića moglo da bude zastrašivanje, jer je u pitanju "poznati građanski aktivista. To znači da neko iz policije motri na njegove tvitove i koristi svaku priliku da mu zagorčava život. No, ne bih isključila ni čistu glupost", kaže ona, dodajući da bi se povodom ovog slučaja svakako trebalo obratiti unutrašnjoj kontroli policije sa zahtevom za sankcionisanje onih policajaca koju su priveli Vujića protivpravno, suprotno Zakonu o krivičnom postupku.

"Da li u radnjama policije ima kakvih drugih kažnjivih postupaka, takođe treba proveriti i reagovati prijavom zbog mogućeg krivičnog dela ili prekršaja policijskih službenika", kaže ona. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Srbija do Zaječara

Zaječar zaista jeste i treba da bude primer, pouka i uzor. Pre svega, kao "živi" dokaz da SNS nije nepobediv, niti toliko jak koliko nam se, ponekad, usled naše sopstvene slabosti, to čini i izgleda

Piše: **Đorđe Vukadinović**

U politici i životu često – zapravo, najčešće – imamo posla sa situacijama u kojima nije baš najjasnije da li je čaša "polupuna" ili "poluprazna". To jest, u kojima nije sasvim načisto da li su stvari dobre ili loše, crne ili bele – a uglavnom nisu ni jedno ni drugo, nego upravo negde između ta dva pola.

No, ovoga puta, kada je reč o lokalnim izborima u Zaječaru, suočeni smo sa nešto drugačijom i gotovo obrnutom situacijom – stvar je jasna, ali se naknadnim interpretacijama i spinovima pokušava zamutiti. Naime, na zaječarskim lokalnim izborima lista SNS-a, pod vođstvom dugogodišnjeg gradonačelnika Boška Ničića, pretrpela je ozbiljan neuspeh, uprkos tome što je najveći deo opozicije bojkotovao ili pozvao na bojkot glasanja. I uprkos tome što je poslednjih nedelja kroz Zaječar, obećavajući kule i gradove, prodefilovala kompletna vladajuća garnitura na čelu sa premijerkom Anom Brnabić i Aleksandrom Vučićem lično. A o "običnim" ministrima i ostaloj sitnijoj režimskoj boraniji da i ne govorimo.

ŠAMAR JE PUKAO

Da biste se uverili da je SNS pretrpeo neuspeh, ne treba vam komplikovana analiza (još uvek!) nekompletnih i nezvaničnih zaječarskih izbornih rezultata. Dovoljno je samo videti šta je to što, za razliku od desetina puta u sličnim prilikama, ovaj put nismo mogli videti u nedelju uveče na malim i velikim ekranima televizija sa nacionalnom frekvencijom. Nije bilo spektakularnih najava i objava rezultata, nije bilo kajrona i "brejking njuzova", vanrednih konferencija za medije i direktnog obraćanja iz centrale SNS-a. Nije bilo specijalnog uključenja i čestitke Predsednika, niti žamora razdraganih SNS lica oko njega.

Samo je, takoreći, po službenoj dužnosti, predsednik Izvršnog odbora napredњaka Darko Glišić u nedelju uveče saopštio da će SNS "imati apsolutnu većinu i u Zaječaru i u Kosjeriću". Ali je, indikativno, po pitanju Kosjerića bio neuporedivo detaljniji i precizniji ("glasalo 72,9 odsto upisanih, a SNS osvojio 67,23 glasa"), dok je za Zaječar samo šturo saopštio da je izlaznost 50 odsto, a da je SNS "negde na 47 odsto osvojenih glasova".

Tek kasno tokom večeri – a i to nezvanično, iz izvora pojedinih učesnika – moglo se razabrati da je SNS u Zaječaru uzeo tek malo više od četrdeset odsto glasova (41,1) i 24 odbornička mandata, dok je lista "Pobeda za Zaječar" koju predvodi dr Nenad Ristović osvojila neočekivanih 28 odsto i 16 mandata. Kada se na to doda i solidan rezultat grupe građana "Možemo bolje – Dragana Rašić" (7,15 odsto i četiri mandata), kao i još dve liste koje su, kako stoje stvari, takođe prešle cenzus sa po oko tri odsto glasova, postaje očigledno da su SNS (plus SPS/JS) i opozicija na izborima u Zaječaru bili praktično izjednačeni – ako opozicija nije čak i u minimalnoj prednosti.

Kolika je bila pometnja u redovima zaječarskih "pobednika" moglo se uočiti i po tome što je gradonačelnik Boško Ničić u svom prvom obraćanju izjavio: "Prezadovoljni smo postignutim rezultatom." Ali je – slučajno ili ne – propustio da kaže procenat glasova koji je njegova lista osvojila i rekao samo broj ("blizu 11.000 glasova"). I nije tu samo problem što naprednjački zaječarski rezultat počinje sa brojem 4 – a što je daleko ispod junskim izborima i prorežimskim istraživanjima javnog mnjenja "zacrtanih" 50 ili 60 odsto. (Mada, bez sumnje, jeste i to, budući da se naprednjaci bukvalno stide da kažu ili priznaju kako bilo gde – a pogotovo, ne daj bože, u Srbiji kao celini – imaju "samo" npr. nekih 42–45 odsto.)

Ipak, prevashodni problem sa ovim – po SNS – neočekivano skromnim zaječarskim rezultatom jeste u tome što je pre samo devet meseci na junskim parlamentarnim izborima lista "Aleksandar Vučić – Za našu decu" u Zaječaru osvojila čak 61,72 odsto glasova – odnosno čak dvadesetak procenata i par hiljada glasova više nego u nedelju. I tu je sada gvint. Naime, SNS sada ili mora priznati da su za svega nekoliko meseci izgubili više od dvadeset procenata i nekoliko hiljada glasova – ili pak reći da ti junski "izbori" (hmm) baš i nisu bili neki izbori i ne mogu se uzimati kao neki naročit i pouzdan reper.

Neće to, razume se, omesti naprednjake u formiranju vlasti – kako pokazuje, pored ostalog, upravo i zaječarski primer od pre četiri godine – oni većinu uvek mogu da namaknu na ovaj ili onaj, više ili manje "suptilan" način. Ali je šamar pukao. I zvoni.

A činilo se da će to biti samo još jedan u nizu rutinskih SNS trijumfa i "praznika demokratije" u naprednjačkom stilu, kakve, uostalom, već godinama gledamo širom Srbije, nezavisno od toga o kakvim izborima i kom rangu takmičenja se radi. Od mesne zajednice do opštine, grada, Pokrajine i Republike, SNS-ova mašinerija gazi i satire sve što joj se nađe na putu. A ono što joj se baš ispreči – ili naknadno kupi i apsorbuje, ili uništi, skloni i ukloni na neki drugi način.

OTUŽNI PRILOZI ZA JEDNU POLITIČKU BIOGRAFIJU

Tako je, uostalom, i Boško Ničić, višedecenijski kontroverzni politički faktor u Zaječaru i čitavoj istočnoj Srbiji nakon poslednjih lokalnih izbora na kojima je uspešno predvodio široku opozicionu (antinaprednjačku) listu, preko noći obrnuo ćurak – i prešao u SNS. A pre toga je godinama odolevao i bio jedan od najglasnijih i najžešćih kritičara Aleksandra Vučića, otprilike u rangu Aleksandra Martinovića ili Nebojše Bakareca – neposredno pre nego što su naprednjački preumili i progledali.

Vrhunac tog Ničićevog otpora bio je upravo te 2017. kada je na ponovljenim

lokalnim izborima uzeo 31,9 odsto glasova – jedan procenat više od liste "Aleksandar Vučić – Brže, jače bolje". U Zaječaru je organizovano veliko narodno veselje. Slavilo se i u Beogradu (i po Tviteru). Po opozicionim političkim salonima bilo je i uzdaha u stilu "takav nam treba". Skoro svi opozicioni lideri i poslanici učestvovali su u Ničićevoj kampanji, a neki prisutvovali i pomenutoj proslavi. A onda je – samo par dana kasnije – Boško Ničić objavio da "zarad stabilnosti vlasti i prosperiteta Zaječara" ulazi u koaliciju sa naprednjacima. A kasnije je "kolektivno" ušao i u SNS. Ostalo je istorija. Odnosno, otužni prilozi za jednu političku biografiju koja je – čini se – u nedelju uveče neslavno završila svoju dugu političku odiseju.

SNS sada ili mora priznati da su u Zaječaru za svega nekoliko meseci izgubili više od 20% i nekoliko hiljada glasova – ili pak reći da ti junski "izbori" baš i nisu bili neki izbori i ne mogu se uzimati kao neki naročit i pouzdan reper

NEOČEKIVANI USPEH: Dr Nenad Ristović
Foto: Aleksandar Canić /Timočka

DA LI SU ZAJEČARSKI REZULTATI REPREZENTATIVNI ZA SRBIJU

U najkraćem: nisu reprezentativni, ali jesu indikativni. Možda i zato što su, geografski i istorijski, rodno mesto srpskih radikala i radikalizma, Zaječar i istočna Srbija, tradicionalno, tj. od početka obnove višestranačja nisu bili previše skoni radikalskom surogatu zvanom SRS, pa ni njegovom naprednjačkom derivatu. A geografska, politička i saobraćajna skrajnutost poslednjih decenija rezultirala je da Zaječar i u političkom smislu predstavlja neku vrstu "ostrva", sa dosta autohtonih i "endemskih" političkih vrsta, rukavaca i izdanaka. Zato se zaječarski slučaj ipak ne može automatski prepisivati i ekstrapolirati.

Iako je većina Srbije za njega čula tek neki dan, doktor Nenad Ristović je već godinama prisutan u zaječarskoj javnosti. Ugledni lekar, godinama visoki funkcioner LDP-a, na prošlim lokalnim izborima (2017) bio je nosilac zajedničke liste DS-a, SDS-a, LDP-a i Nove stranke ("Dr Nenad Ristović – Pobeda za naš grad") koja je na tim izborima bila trećeplasirana, sa osvojenih 16,78 odsto glasova i 9 odborničkih mandata. Tako da ovaj vitalni pedesetogodišnjak nipošto nije "novo lice" na zaječarskoj političkoj sceni, niti je njegova grupacija baš sasvim novo, spontano i samoniklo građansko udruženje. A nešto slično se može reći i za čelnike liste "Možemo bolje", koji su takođe mahom višegodišnji politički radnici – uglavnom u strankama demokratsko-građanske provenijencije.

Drugim rečima, Zaječar nije baš dobar primer niti potvrda za one koji spas iz aktuelnog političkog karakazana očekuju od političkih "anonimusa" koji se pojavljuju niotkuda i rešavaju stvari. Ali jeste dokaz da je mit o "apsolutnoj i decenijama neugrozivoj snazi SNS-a" ipak samo iluzija – i brižljivo negovan mit. Koji se, između ostalog (zapravo, najviše) hrani i održava na nemoći i neslozi opozicionih političkih faktora.

DA LI I KAKVU POUKU OPOZICIJA MOŽE DA IZVUČE

I da li je možda Zaječar primer i dokaz kako je bojkot izbora (bio) greška? Ne. Zapravo, nezavisno od ovog pomalo neočekivanog rezultata, i ovi zaječarski izbori – sa svim nepravilnostima, pritiscima, funkcionerskom kampanjom, džipovima i "sigurnim" SNS glasovima – samo su još jedna potvrda ispravnosti odluke najvećeg dela opozicije da na takvim izborima ne treba učestvovati. Ne zbog toga što se čekaju neki "idealni" uslovi – kakvih pod SNS-om, znamo, nikada biti neće – već zato što bi učešće na ovakvim izborima samo dali privid legitimnosti jednoj evidentno nelegitimnoj i autoritarnoj političkoj garnituri i praksi.

Da li se može reći da je Zaječar "početak kraja" SNS? Ne. Ne može se reći – pored ostalog i zbog pomenute specifičnosti i osobenosti zaječarske političke scene. Ali se može zaključiti najmanje toliko da rezultati prošlogodišnjih parlamentarnih ("korona") izbora nisu i ne mogu biti nikakav politički reper. I da mahanje brojkama od "šezdeset plus" kada je reč o naprednjačkom rejtingu i snazi (izuzev u nekim relativno malim i socioekonomski i demografski deklasiranim sredinama) nije ništa drugo do politička i analitička manipulacija – na samoj granici bezobrazluka i laži.

Zato, u jednom smislu – i najvažnijem – Zaječar zaista jeste i treba da bude primer, pouka i uzor. Pre svega, kao "živi" dokaz da SNS nije nepobediv, niti toliko jak koliko nam se, ponekad, usled naše sopstvene slabosti, to čini i izgleda. ¶

Cepljenje naroda

Srbija je regionalni prvak onog što se naziva "vakcinalnom diplomatijom". Dolazak velikog broja stranaca na vakcinaciju spasava mnogo života i donosi mnogo političkih poena. Ali otvara i brojna pitanja

"Zgazila me sopstvena država", kaže sagovornik "Vremena" koji ima 45 godina, adresu nedaleko od Beograda i mnogo razloga da se oseća namagarčeno. Početkom januara je "iskazao interesovanje" da primi bilo koju vakcinu, a još nije dobio čarobni SMS sa pozivom. Poslednjih dana obilazi lokalni centar za vakcinacije. Kažu, nemaju ništa na lageru.

Na televiziji je mogao da vidi eldorado na beogradskom Sajmu – vakcine za sve. "Premda mi je drago kad vidim tekstove ljudi iz komšiluka kako su u Beogradu doživeli samo lepo i srce mi poraste jer mislim da smo prevazišli ratno huškanje, ipak nadvlada neprijatnost. Koliko boli kad vas vaša država svrsta u građane trećeg reda", navodi ovaj čovek.

Nije jedini. "Vreme" ima uvid u prijave niza ljudi za bilo koju vakcinu, dakle i AstraZenekinu koja se davala došljacima, ali ti ljudi nikako da budu pozvani.

Pa opet, kao da je prošlog vikenda Beograd bio veliki kako odavno nije. Dirljive zahvalnice, hvalospevi u zapadnim novinama i ko zna koliko spasenih života. Koliko vredi taj PR? Da li se piše Srbiji ili režimu? I da li je vakcinacija stranaca pokazatelj da u Srbiji skoro i da nema više raspoloženih da zavrnu rukav?

ŠTA SE ZBILO

"Vreme" nije dobilo zvanične brojke od Ministarstva zdravlja niti "Batuta", ali su iz Kancelarije za eUpravu govorili o "više od 22.000 stranaca" koji su došli na poziv Privredne komore ili su se prijavili preko portala elektronske uprave. Ako se računaju i oni koji su banuli, moguće da je brojka oko 30.000.

Kako je ocenila nemačka agencija "dpa", srpski zvaničnici su pokušali da sve predstave kao organizovanu akciju Privredne komore koja je pozvala 8500 privrednika i zaposlenih iz regiona, ali se nije moglo prevideti da se vakcinišu i došljaci bez prijave.

Govorkalo se da ističe rok tovaru vakcine Kovišild – zapravo AstraZeneke proizvedene po licenci u Indiji. To je potvrdila i premijerka Ana Brnabić, rekavši da bi početkom aprila moralo da se uništi 20–25 hiljada doza, pa da je bolje da ih neko primi. "Verovali su svi koji su došli u Srbiju, imali su u nas poverenje i hvala im", rekla je Brnabićeva za TV Hepi.

i narodnosti

Satirična ilustracija: Vladimir Stankovski

U Niš su nagrnuli Makedonci, ispred Belekspo centra u Beogradu utisak su ostavile albanske stjuardese u crvenim kaputima, sve vakcinisane.

"Hvala ti, moj Beograde, od srca jer si dao šansu mojoj majci i sestri da se vakcinišu, samim tim i šansu za bolji život", napisao je na Tviteru Sergej Barbarez, bivši kapiten fudbalske reprezentacije BiH. On je pride kritikovao bosanske političare zbog "idiotizma i neznanja".

"Radujem se svakoj datoj vakcini i iz sve snage podržavam ovakve aktivnosti", kaže nam Mila Paunić, epidemiološkinja Studentske poliklinike. "Istovremeno, sa zebnjom posmatram veliki broj ljudi koji je ušao iz zemalja koje imaju jednako nepovoljnu ili još nepovoljniju epidemiološku situaciju – i brinem se."

Dodaje da bi bila srećnija da smo vakcine donirali susedima. "Iz epidemioloških razloga, ali možda još više jer su naše medicinske sestre i lekari premoreni i željni odmora."

HAOS ILI DOBAR PR

Ko se upusti u avanturu legalizma, teško će naći pravni osnov prema kojem su medicinari upregnuti da vakcinišu ljude koji ne uživaju zdravstvenu zaštitu u Srbiji. "Naš sistemski haos se produbljuje", kaže zato za "Vreme" pravnica Sofija Mandić iz Centra za pravosudna istraživanja. "Nema tu humanizma – to je samo demonstracija sile i toga da mogu da rade šta hoće."

Slično stvar vidi i proslavljeni vaterpolista i novopečeni političar Danilo Ikodinović. "Godinu dana smo u psihozi, i odjednom ti dolaze hiljade ljudi, nastaju redovi, gužve. A vlast to koristi za kampanju, u kojoj je neprekidno devet godina. Ova vikend-vakcinacija urađena je zbrda-zdola, stihijski... Isto tako i grade po Beogradu, tako vladaju", kaže nam Ikodinović, koji je nedavno pristupio Narodnoj stranci.

Oštro su protestovali i Ujedinjeni protiv kovida, udruženje lekara koje je neka vrsta opozicije zvaničnom Kriznom štabu. Oni su dolazak velikog broja ljudi videli kao epidemijski hazard, i saopštili da ne postoji "nijedno prihvatljivo racionalno, stručno, pa čak ni ljudsko objašnjenje" za vakcinaciju stranaca.

To je zazvučalo grubo, posebno jer se mase turista istovremeno tiskaju po Kopaoniku, policija ponegde rastura, a ponegde toleriše ilegalne žurke, a beogradski ugostitelji su naprosto postavili stolove u bašte i pustili goste iako je bilo zabranjeno. Slično su sitnodušno izgledala pitanja "a što ne naplatimo tu vakcinu bar, kupljena je našim parama?".

Cene vakcina su nepoznate, ali ako je Srbija plaćala AstraZeneku slično kao Evropska unija – ta cena je slučajno procurila na Tviteru – onda jedna doza nije skuplja od pristojne pljeskavice. Mihailo Tešić, stručnjak za marketing i urednik srpskog izdanja onlajn-magazina "Vice", kaže da je to savršena reklama: "Ovaj marketing je zasnovan na nečemu što se stvarno događa, a ne na praznim pričama koje treba da se ostvare

»

Paralija zove

U vreme kada se u Srbiji štancaju kratke televizijske serije, jedna preti da preraste u sapunicu: vakcinacija predsednika Vučića. Već desetak puta je najavljivao da će se "uskoro" vakcinisati, te kad stigne sledeći kontingent, te kad ode do nekog malog mesta ("Merošine ili Žagubice"), da motiviše ljude

Najmoćniji čovek Srbije još nije podvrnuo rukav kao što su učinile njegove kolege sličnog stila vladavine, Viktor Orban ili Benjamin Netanijahu. Po čaršiji se priča – izvor je navodno Vojislav Šešelj, dakle ne baš pouzdan – da Vučić padne u nesvest kad vidi iglu.

"Čuo sam da postoje neki ljudi koji kažu da sam antivakser. Primiću vakcinu i snimiću to da svi mogu da vide jer u vakcini leži spas. Ona je život i spas i važno je da je svako primi, a oni koji govore protiv vakcine, govore protiv Srbije", rekao je predsednik nedavno.

A stvar je sasvim ozbiljna, jer Srbija je daleko od 70 ili 80 odsto vakcinisanih, koliko je potrebno za famozni imunitet krda. Bez obzira da li slušate taksistu koji prepričava da korone nema, a bolest izaziva nešto što bacaju iz vazduha (čuo na Jutjubu), gledate zvanične brojke ili osluškujete šta kažu "obavešteni izvori", zaključak je isti: u Srbiji ima više vakcina nego ljudi voljnih da se vakcinišu.

U zemlju je do sada stiglo skoro tri miliona vakcina, a Vučić je rekao da je poručeno ukupno petnaest miliona. Prema poslednjim podacima, barem jednu dozu primilo je 1.405.000 ljudi. Od njih, 920.000 je primilo i drugu dozu. Ukupno je 1.540.000 ljudi "izrazilo interesovanje" da se vakciniše – to znači da ima svega 135.000 onih koji hoće, ali još nisu stigli na red.

MEKA ZA VAKCINE: Beogradski Sajam

» za dve, najviše tri godine. Šta radi dobar komšija kada ima viška mrsa posle slave? Pozove komšiluk. To ne može niko da ospori kao human i dobar potez, to donosi poene jer takvi potezi i treba da donose poene", kaže Tešić za "Vreme".

VUČIĆ "BRINE" O BALKANU

Kome se pišu ti poeni, Srbiji ili režimu? Prema viđenju politikologa Jasmina Mujanovića, to se ne može odvojiti jer su Vučić i Srpska napredna stranka progutali državu. "Ovo što Srbija radi u regionu, radi se iz istih razloga iz kojih Kina ili Rusija daju svoje vakcine ili ih Turska donira BiH. To se već naziva *vaccine diplomacy*, deo je političkog projekta koji reklamira silu, moć i kapacitet takvih režima – i za svoju publiku i za međunarodnu zajednicu."

Ono što Mujanoviću i još nekim regionalnim analitičarima smeta je, kako kaže, to što isti taj Vučić sistematski vodi "ratnohuškačku" politiku prema susednim zemljama i "preti njihovom integritetu, pre svega BiH, Crnoj Gori i Kosovu".

Vučiću ulogu regionalnog prvaka vakcinacije olakšavaju nesuvisli potezi Sarajeva ili Prištine. Tako je ministarka spoljnih dela BiH Bisera Turković donaciju nekoliko hiljada vakcina iz Srbije dočekala zajedljivom opaskom da su to "jeftine vakcine iz Indije" koje nije problem nabaviti. I Albin Kurti se zgražavao nad vakcinama koje nisu odobrene u EU – premda je Sputnjik V tamo u proceduri i uskoro će biti odobren.

Šta o tome misle ljudi sa Kosova ili iz (Federacije) BiH, rekle su kolone prema Beogradu, Nišu ili Preševu. Izgleda da narodi i narodnosti nisu gadljivi na istočne vakcine kao njihovi politički lideri.

O uspesima srpske vakcinalne diplomatije pišu i zapadni mediji. Nedavno je reporter nemačke televizije RTL seo u avion da vidi da li stvarno u Srbiji tek tako može da dobije vakcinu. Malo je šetao po Beogradu, i stvarno uspeo. Doduše, odustao je sekund pre nego što bi mu ubrizgali Sinofarmovu vakcinu i rekao da ne bi bilo fer da se tu vakciniše, da će čekati svoj red u Nemačkoj.

Tamo je, kao i u većem delu EU, na birokratiju došao i epski javašluk kad je u pitanju masovno cepljenje. Dok je Vučić u svežem intervjuu za "Fajnenšel tajms"

"Dobar deo populacije nije u obrazovanju dobio informacije o važnosti imunizacije, dobar deo veruje u teorije zavere, a nije mali broj ni onih koji kopiraju svoje *autoritete*", kaže epidemiološkinja Mila Paunić. Pod "autoritetima" podrazumeva ekipu koju simboliše doktor Nestorović, a koja se često pripušta na kanale sa nacionalnom frekvencijom da seje nepoverenje u vakcine.

Uz tihu medijsku kampanju za vakcinaciju, postavlja se pitanje šta su koreni tih šizofrenih poruka? Možda leže u onome što je pokazalo istraživanje NSPM (objavljeno u ovom nedeljniku), da je Srbija otprilike podeljena na trećine: jedni hoće vakcinu, drugi neće ni za živu glavu, treći bi da "sačekaju, da vide".

U taj nemali bazen potencijalnih glasova nedavno je, osim standardnog Saše Radulovića, pokušao da uskoči i Boško Obradović. Mnogi veruju da se Vučić plaši da ne naljuti veliki deo naroda ako previše pritiska oko vakcinacije.

Foto: Tanjug / Tara Radovanović

"Najglasniji antivakseri su oni iz srednje klase, najčešće fakultetski obrazovani, koji veruju da su bolji od drugih jer imaju relativno stabilne živote i primanja", kaže Mihailo Tešić. "Od Evrope su pokupili žvaku individualizma, koji nije ništa drugo nego upakovani konzumerizam, pa sada misle da imaju nekakva *ljudska prava* da biraju da li će se vakcinisati usred opšte pandemije."

Za sada je Vlada odlučila da u Srbiju bez negativnog PCR testa mogu da uđu svi revakcinisani, dok je za (širom sveta prokazanu) AstraZeneku dovoljna samo jedna doza. Prema pisanju "Frankfurter algemajne cajtunga", koji se poziva na izvore bliske vlastima u Beogradu, razmatra se neka vrsta "sankcija" za nevakcinisane ili "privilegija" za vakcinisane – recimo, odlasci u restorane ili na masovne priredbe.

Prema opštem uverenju, obavezne vakcinacije neće biti jer to nije popularno. "Vlast u Srbiji neće uvesti obaveznu vakcinaciju dok doslovno ne budemo imali mrtve po ulicama, do čega neće doći. Stvar će se na kraju možda sama rešiti – naša vlast najviše voli kad se sve samo reši – tako što će Grci primati vakcinisane na more. I mnogi antivakseri će između deset dana u Paraliji ili *slobode od vakcine* izabrati Paraliju", smatra Tešić.

Stvarno, Grčka je saopštila da priznaje sve vakcine za prelazak granice, kao i negativni PCR test. Ali vakcina je besplatna, a PCR test košta 9000 dinara. Širom Srbije poslodavci nude koji dinar zaposlenima ako se vakcinišu. U opštoj besparici, to ruši svaku skepsu. ¶

mogao da usklikne "Vakcinisaću celu naciju!" – mada je pitanje koliko u Srbiji ima voljnih da se vakcinišu (vidi okvir) – kao sitna pakost deluje izjava evropske poslanice Viole fon Kramon da se u Srbiji vakciniše "neproverenim" vakcinama.

To je potonulo u moru hvalospeva u zapadnoj štampi, kaže Nenad Radičević, dugogodišnji dopisnik brojnih medija koji živi u Nemačkoj. Srbija je u izveštajima označena kao "Meka za vakcine". "Tako o Srbiji nije pisano poslednjih decenija", navodi Radičević za "Vreme".

On tumači da je ideja Vučićevih vlasti da se prikažu kao "neko ko brine o Balkanu", dok Evropska unija ne brine. "Za EU je ovo i priča o sopstvenom neuspehu. Iz ruke im je izbijen argument da Srbija treba da ima otklon prema Rusiji i Kini", dodaje Radičević.

KASNO URSULA NA BALKAN STIŽE

U doba kad na domaćem terenu padaju poslednji ostaci fasade demokratije, a Evropski parlament daje poražavajuće ocene njegovom režimu, Vučiću je vakcinacija retka prilika da očita bukvicu Briselu. U pomenutom intervjuu, on je kritikovao najavu zabrane izvoza vakcina iz EU koja bi mogla da pogodi i Srbiju jer ima veći stepen vakcinacije od same Unije.

Naruku mu ide otuđenost Brisela od balkanskih prilika. Tako je sa mešavinom razočaranja i cinizma dočekana najava Ursule fon der Lajen, šefice Evropske komisije, da će Zapadnom Balkanu u aprilu poslati 650.000 vakcina – od ukupno 360 miliona koliko EU očekuje u drugom kvartalu.

"Dokazalo se da je Srbija bila u pravu što se povezala sa Kinom i Rusijom, to sad izgleda mnogo pametnije od odluke ostalih u regionu", kaže Jasmin Mujanović. "Ovo je trebalo da bude momenat gde se dokazuje snaga EU. Ne samo što se nije dokazala, nego se Brisel totalno izblamirao."

Sa druge strane, srpska politika koja se često pežorativno opisuje kao "sedenje na više stolica", konačno se isplatila i građanima. Naslovi koji se o tome pronose u zapadnim medijima ne bi mogli da se kupe ni za milione evra uložene u PR. Recimo, naslov koji je u utorak doneo konzervativni nemački "Velt": "Ovde ne funkcioniše skoro ništa, ali vakcinacija ide kao sat". ¶

NEMANJA RUJEVIĆ

Učenje za korona ispit

"Najvažnije je bilo da se pripremi populacija, da joj se pruži mogućnost da razreši dileme koje ima, a to je u velikoj meri izostalo", kaže za "Vreme" dr Zoran Radovanović

U Kragujevcu, glasila je vest objavljena 23. marta, nijedan student nije došao u Studentsku poliklinniku na vakcinaciju protiv korone koja je počela prethodnog dana. Pretpostavka iz kragujevačkog Doma zdravlja glasi da razlog leži u tome što je studentima jedina dostupna vakcina bila Astra-Zeneka, premda je upravo tu vakcinu već bilo primilo 2000 Kragujevčana posle čega, kako je rečeno, nije bilo neželjenih efekata. Kako se sablažnjenost i "udarci" najšire javnosti upućeni akademcima nisu stišavali, dva dana posle objavljene vesti ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Branko Ružić posetio je Studentsku polikliniku u Beogradu. Kao u pravom filmskom obrtu, rekao je za medije da vakcinacija studenata protiče "perfektno" i da su im na raspolaganju tri vakcine – AstraZeneka, Fajzer i Sinofarm. Dodao je da su za proces imunizacije beogradskih studenata određena još dva punkta – u Studentskom domu "Karaburma" i u Studentskom gradu na Novom Beogradu.

"Studenti se u velikom broju prijavljuju za vakcinaciju", rekao je Ružić navodeći da su ankete pokazale da se znatan broj studenata već vakcinisao u rodnim mestima. Pritom im se zahvalio na odgovornom odnosu jer, kako je rekao, do sada nije bilo intenzivnijeg zaražavanja virusom korona na fakultetima i u studentskim domovima. Istom prilikom, v.d. direktorka Studentske poliklinike dr Marija Obradović, objasnila je da su već vakcinisani studenti iz prioritetnih grupa, kao i studenti završne godine medicine. I dodala da su dosadašnje ankete pokazale da je 20 odsto studenata spremno da se vakciniše, kao i da se do sada vakcinisalo nešto više od hiljadu njih.

Tragom svih objavljenih informacija – i onih o potpunom izostanku studenata sa vakcinisanja i onih o njihovom perfektnom odzivu – "Vreme" je pokušalo da dođe do novih i relevantnih podataka. Nekoliko dana kasnije pitali smo u Studentskom gradu kakav je "prolaz" studenata u ambulanti za vakcinisanje i kako ocenjuju njihov odziv, ali smo radi potpunije informacije upućeni na Studentsku polikliniku. Tamo smo, doduše, prethodno već zatražili podatak o tome koliko studenata u proseku dnevno dođe da se vakciniše, kao i dodatne informacije o pomenutim anketama koje svedoče o njihovom izuzetnom interesovanju, što bi u beogradskim uslovima značilo fantastičnih 24.000 studenata koji žele da se vakcinišu – no, osim ljubaznog izvinjenja zato što ne mogu da stignu da odgovore, više ništa nismo dobili.

Tražili smo i od drugih institucija podatak o broju odnosno procentu mladih, od 18 do 30 godina, koji se zbog korone nalaze na kliničkom lečenju. Bio bi to makar jedan kvantitativan pokazatelj koji bi mogao dublje osvetliti stav odnosno antistav mladih prema vakcinaciji. Institutu "Batut" se, izgleda, nismo obratili na pravi način. U Gradskom institutu za javno zdravlje saznali smo da oni, a ni "Batut", te podatke nemaju i bili upućeni na Ministarstvo zdravlja, odakle, naravno, nikakav odgovor nije stigao. Sada se već s pravom možemo zapitati da li se uopšte vodi evidencija o strukturi kovid pacijenata na kliničkom lečenju, koja institucija je obavezna da se time bavi i zašto se traženi podaci uskraćuju?

S obzirom na nedoumice studenata, ali i šire populacije, u efikasnost i valjanost novih vakcina, o čemu svedoče i mnogobrojne medijske ankete, hteli smo da razrešimo makar jednu dilemu. Obratili smo se nadležnima u Agenciji za lekove i medicinska sredstva pitajući ih da nam navedu koje vakcine protiv kovida 19 kod nas imaju uvoznu a koje upotrebnu dozvolu i šta te dozvole konkretno znače, ali ni slova od odgovora nismo dobili.

Nesvakidašnja je koncentracija ćutanja eminentnih institucija i pojedinih stručnjaka iz njih koji se nalaze na odgovornim mestima; nesvakidašnje je snažan očito pritisak na njihovu javnu reč i na protok informacija u javnosti. Ko ih pritiska i zašto, ostaje otvoreno pitanje kada postaje sve jasnije da još jedino istinita, činjenična informacija plasirana javnosti može spasiti dalji proces masovne imunizacije i uliti poverenje i sigurnost još uvek nevakcinisanog ali kolebljivog dela stanovništva kako u ceo sistem, tako i u vakcine.

UJEDINJENI PROTIV KOVIDA I ĆUTANJA

"Studenti nisu ni glupi, ni neprosvećeni", kaže za "Vreme" eminentni epidemiolog dr Zoran Radovanović iz udruženja Ujedinjeni protiv kovida, "iako i do njih stižu razne kontradiktorne poruke o vakcinama na osnovu čega i među njima postoje razlike. Recimo, studenti medicine su ipak u znatnom broju odmah prihvatili vakcinaciju, a ostali manje. Ali, ne

MISTERIJA: Koliko je mladih zaraženo kovidom i koliko je vakcinisano

Foto: *pexells.com*

zato što su paranoidni ili žrtve teoretičara zavere, nego zato što im je na primer kao u Kragujevcu ponuđena samo jedna vakcina pri čemu su imali informaciju da njen rok ističe tog dana. I postavili su pitanje: zašto nam se nudi samo ta vakcina? A onda, stigla je i priča o tromboembolijama od te vakcine, pa bez obzira koliko bila neosnovana, ona može da stvori opravdanu bojazan. Studenti imaju iskustva i od letos, kada im je bilo naređeno da svi u Studentskom gradu moraju da se testiraju, međutim testom čiji je rok trajanja isticao za nekoliko dana. Oni nekad znaju, a nekad i slute da su zloupotrebljeni. To je prvo. A drugo, zna se da okorelih antivakcinaša ima jedan do dva odsto u populaciji, sa malo blažim kriterijumom i pet odsto. Na njih ne vredi uticati, jer tu argumenti i zdrav razum ne pomažu. Stvar je u tome da se treba boriti za duše tih nekoliko desetina procenata neodlučnih koji zaista traže informacije."

Kako su uopšte mladi u Srbiji, a prvenstveno studenti, postali tema broj jedan kada je reč o masovnoj imunizaciji protiv kovida 19, kada od početka tog procesa njih niko nije pominjao, nije ih svrstavao u prioritetne grupe niti pozivao da se vakcinišu? Najzad, njihovo masovno

Nesvakidašnja je koncentracija ćutanja eminentnih institucija i pojedinih stručnjaka iz njih koji se nalaze na odgovornim mestima; nesvakidašnje je snažan očito pritisak na njihovu javnu reč i na protok informacija u javnosti

interesovanje za vakcinaciju nema uporište ni u ostalim evropskim zemljama, u kojima vlada hronična nestašica i glad za vakcinama i u kojoj su prioriteti strogo postavljeni – da se građanstvo vakciniše počev od najstarijih. Ni roditelji mladih u tim zemljama, sredovečni pedesetogodišnjaci još nisu došli na red za vakcinu i nadaju se tome u najboljem slučaju tek na jesen.

"Ovde u Srbiji", kaže nam u razgovoru P. V., student Medicinskog fakulteta u Beogradu, "borba da se mladi vakcinišu proizilazi iz toga što među starijima gotovo da i nema više zainteresovanih za vakcinaciju. Mi smo prvom dozom vakcinisali oko 1.300.000 ljudi, a na e-upravi se prijavilo oko 1.400.000 do 1.500.000, i vidim da se sada ide po kompanijama i organizacijama kako bi se što veći broj ljudi privoleo da primi vakcinu. Kada su bile velike gužve i redovi na Sajmu tada niko nije pominjao da treba da se vakcinišu mladi. Generalno, imamo vakcina ali nemamo ljudi koji hoće da prime tu vakcinu, i zbog toga se sada ide na to da primi svako ko može i hoće da je primi."

Upitan kakvo je interesovanje među njegovim kolegama sa fakulteta, on kaže da je na Medicinskom fakultetu krajem januara prosleđena informacija da je sklopljen dogovor sa Studentskom poliklinikom o vakcinaciji studenata medicine i to samo starijih godina uz poziv da se prijave: "Do sada su bila dva kruga prijavljivanja i mislim da sada kreće treći krug. Bila je naravno mogućnost da biramo koju hoćemo vakcinu, a tokom trećeg kruga prvo su ponudili AstraZeneku. Moguće da na poliklinici nemaju u istom trenutku sve četiri vakcine. Po mojoj proceni, interesovanje studenata medicine je bilo između 40 i 60 odsto. Na medijima je bilo i da su u Nišu medicinari imali veoma dobar odziv. Inače, rekao bih da među medicinarima nema toliko same podozrivosti i sumnje u kvalitet i bezbednost vakcina, nego je možda eventualni uzrok tome zašto neko neće da se vakciniše – zato što je mlad, pa čak i ako se zarazi koronom ne vidi sebe u velikoj opasnosti. Mnogi će reći da ne znaju nijednu osobu do 30 godina da je imala neku težu sliku, nešto više od temperature koja je trajala dva-tri dana."

Njihov profesor u penziji, dr Radovanović ipak upozorava na to da i mladi mogu imati teže kliničke slike, pa i završiti na intenzivnoj nezi, iako se to ređe dešava: "Čak iako oboleli nema tako dramatičan klinički tok, nekada ostanu posledice na krvnim sudovima. Za sada znamo da u ređim slučajevima, i kod onih sa blagom slikom ostaju oštećenja na unutrašnjim organima koja su prevashodno posledica oštećenja unutrašnjeg zida krvnih sudova. A zdravstveno-prosvetna akcija koja se sada odnosi na mlade trebalo je od samog početka da se odnosi i na sve druge. U trenutku kada je ugovarana nabavka vakcina i kada su dobijena prva obećanja morala je da usledi akcija prosvećivanja, objašnjavanja, mnogo energičnija nego što smo je imali. Međutim, našim vođama je bilo važno da budu lideri u regionu, da nabave najviše vakcina, a posle šta će s njima da bude nekako im je promaklo."

NAUKOM PROTIV KORONE

Mladi, kao slika opšte populacije u malom, u pretežnoj meri i dalje sumnjaju i postavljaju pitanja na koja traže moguće odgovore, a to pravo im niko ne može osporiti, jer i od nauke bi bilo previše ako bi tražila da se u nju veruje kao u dogmu. Sumnje u to da li su vakcine »

PRIPREMA, POZOR, BOC!: Jednostavna procedura – popunjavanje formulara i dobijanje vakcine
Fotografije: Zoran Žestić /Tanjug

dovoljno ispitane, šta znači "dozvola za hitnu upotrebu leka", treba li da strahuju od dugoročnih negativnih posledica, mogu li vakcine da eventualno izazovu sterilitet, šta sve čini toliko pominjanu treću fazu ispitivanja, prvenstveno su rezultat izostajanja bilo kakvog sistemskog napora u opštem informisanju.

"Najvažnije je bilo da pripremite populaciju, da im pružite mogućnost da razreše dileme koje imaju, a to je u velikoj meri izostalo", kaže dr Radovanović. "Potrebno je ljudima detaljno i naučno objašnjavati, to bi trebalo da bude posao izabranog ili porodičnog lekara, samo što su sada i lekari preopterećeni. Recimo, ako proizvođač vakcine konstatuje da je ona bezbedna i efikasna, ali ima izvesnu zadršku u slučaju trudnica to ne znači da je ona štetna za trudnice, nego da u toj fazi još uvek nema podataka. Neko to onda u javnosti interpretira na obrnut, pogrešan način. Ispostavilo se da je među ispitanicama bilo žena koje nisu ni znale da su trudne u vreme kada su dobile vakcinu ili su zatrudnele malo kasnije, i pokazalo se da štetnih efekata nema. Kod nas su vraćali sa vakcinacije mlade žene koje planiraju trudnoću, a mi smo uvek davali trudnicama upravo model kineskih vakcina, umrtvljenih virusa, protiv gripa se čak savetuje da trudnica dobije takvu vakcinu. Postoji mnogo toga što se predstavi kao opasnost kao, na primer, sterilitet za šta nema nikakve logike. I kako vi sad uspešno da demantujete nešto što je već usađen crv sumnje, pa ma koliko pričali da je to praćeno, da nikakvih indicija nema niti ikakvog razumnog objašnjenja zašto bi do toga došlo. Postoji logičan pristup svemu, svakom pitanju, zasnovan na onom najboljem što jedan naučni metod može da pruži."

Uveliko uzdrmano poverenje građana u doslednost sistema i njegovog kriznog štaba – od sporih i selektivnih odluka o merama čas kao da virus kosi sve pred sobom, čas kao da uopšte ne postoji, od krajnjeg stezanja za jedne i potpunog popuštanja drugima, od zatvaranja svega što radi i proizvodi do raskalašnog otvaranja granica, pa sve do, možda i glavnog, odustajanja od dobro planirane strategije vakcinacije po prioritetima – na kraju ostavlja duboko uzorane brazde za razvijanje nekih "sopstvenih", "alternativnih" misaonih tvorevina "imunih na koronu".

Za to naš sagovornik P. V., student medicine, najviše krivi medije koji takvu sliku stvaraju prenoseći informacije ljudi koji, kako kaže, uopšte ne bi trebalo da budu promovisani, niti su relevantni da pričaju o takvim temama. "Do skora uopšte nisam shvatao koliki je njihov uticaj na proces vakcinacije, na primer ono što govori dr Nestorović. Znao sam da on ima određen uticaj, ali kad sam video da na Jutjubu ima recimo po pet, šest videoklipova sa milion do milion i po pregleda, onda je to stvarno zabrinjavajuće. Uz to, moramo dodati i poverenje u krizni štab koje je izgubljeno još odavno, a i stepen zdravstvenog obrazovanja, odnosno kulture koji nam je jako nizak."

Profesor Radovanović tvrdi da su prorežimski mediji ne samo tolerisali nego promovisali antivakcinaše: "Nisu morali da u svoje medije ubacuju destruktivne poruke Nestorovića, Dane Grujičić, Jovane Stojković i mnogih drugih, jer to sluđuje građane. Nisu morali da pomažu u prosvećivanju, ali nisu morali ni da odmažu".

Halabuka od tri dana u kojoj su "glavni junaci" bili studenti polako se stišava, racionalizuje, pa i zaboravlja. Smenila ju je nova halabuka zbog vakcinisanja svih zainteresovanih iz regiona, salve pohvala i čestitanja srpskoj državi i njenom predsedniku Vučiću što su im za razliku od njihovih matičnih zemalja omogućili vakcinisanje. No, smeši nam se novo društveno "čudo" – da li će se, gde će se i kada će se Aleksandar Vučić vakcinisati i da li će za sobom povući, kako sam tvrdi, još 500.000 novovakcinisanih. Za to vreme, ona velika troma grupa "sumnjivaca" koja nije u prvom naletu pristala na vakcinu, ali je možda odlučujuća za postizanje kolektivnog imuniteta i dalje čeka na svoje pravo da zna nešto više, da bude što više i što naučnije informisana o rezultatima dosadašnje vakcinacije, pa tek onda da poveruje. U strateškom smislu ta grupa je upravo sada prioritetna, a tu Vučićevo javno vakcinisanje u nekom selu ništa ne pomaže. ¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Foto: Jessica Ticozzelli/ Pexels

Život na čekanju

Kako pandemijske okolnosti utiču na mentalno zdravlje mladih? Koji su uzroci suicida kod populacije u ovom dobu? Na koji način se može prepoznati poziv u pomoć? Kako bi sistem – institucije, struka, škole – mogao da radi na prevenciji samoubistva i, uopšte, pristupu mentalnom zdravlju mladih? Gde je Srbija danas? U kojoj je meri psihičko zdravlje (tabu) tema? Kakva je uloga medija, odnosno kolika je njihova odgovornost

U prethodnih nekoliko nedelja, više mladih ljudi u Srbiji je izvršilo samoubistvo. U medijskim, iz mnogo razloga pogrešnim napisima, kaže se da ništa nije na to ukazivalo. Učinili su to u godinama kada je, kako se inače smatra, "sve lako", bili su možda "uvek raspoloženi", talentovani, iz različitih porodica i sigurno različitih životnih priča...

Međutim, samoubistvo je drugi najčešći uzrok smrti kada je reč o mladima u uzrastu od 15 do 29 godina. A pandemija je postojeće teškoće učinila još intenzivnijim.

Ušli smo u drugu godinu života pod koronom. Govori se o fizičkom zdravlju i ekonomiji, o međudržavnim odnosima i geopolitičkim pitanjima, o neodgovornim medijima i lažnim vestima. A onda, nažalost, javnost mahom počne da se bavi i mentalnim zdravljem onda kada se dese tragedije. Iako stručnjaci u oblasti mentalnog zdravlja kažu da imaju mnogo više posla nego pre pandemije; iako se u razgovorima sa roditeljima adolescenata čuje da su im deca drugačija; iako je nedavno psihološkinja iz Centra Srce – organizacije koja se već tri decenije bavi emotivnom podrškom osobama u krizi i prevencijom samoubistva i u okviru kojeg postoji već deset godina besplatna linija za one kojima je potrebno da razgovaraju (0800-300-303) – kazala da su imali u prethodnom periodu rekordan broj poziva.

Jasno je da je za većinu adolescenata pandemija unela u svakodnevicu skoro pa neuporedivu neizvesnost, ali istovremeno i manjak svih aktivnosti, kao i da je njihov dosadašnji život iz korena promenjen. Opet, oni nešto stariji koji su već zakoračili u odraslost, ali većinom nisu ostvarili sva ona dostignuća koja se za tu odraslost vezuju, poput završene edukacije, finansijske i druge nezavisnosti, nalaženje stabilnog posla, osnivanje porodice ili ozbiljne veze – vode već mesecima *život na čekanju*.

RANJIVOST I PROMENE

"Oni više nisu deca, a još nisu odrasli, pa su često vrlo promenljivih psihičkih stanja, osećanja, raspoloženja, stavova i ponašanja, znaju da reaguju impulsivno, nepredvidivo i nepromišljeno", ističe neuropsihijatar psihoanalitičar Vojislav Ćurčić, dodajući da mladi imaju izrazito veliku potrebu za druženjem sa vršnjacima, kao i potrebu za aktivnošću, zbog čega teško podnose izolovanost koju nosi pandemija, sa njenim ograničenjima i kontrolom. "Trenutna organizacija škole doprinosi da nemaju za njih psihološki potrebnu i stabilnu strukturu vremena, pa se osećaju izgubljeno, ne znaju šta bi sa sobom i vremenom. Nervozni su i svadljivi, haotični, »

Foto: Ryanniel Masucol/ Pexels

mrzovoljni, neraspoloženi, bezvoljni, neki čak i depresivni, sve im je glupo i besmisleno. Uglavnom sate provode na elektronskim uređajima, internetu i društvenim mrežama", kaže Vojislav Ćurčić.

Profesor razvojne psihologije i psihologije obrazovanja na Filozofskom fakultetu u Beogradu, Aleksandar Baucal, sa druge strane naglašava da je mladima tokom pandemije lakše jer su manje ugroženi u zdravstvenom smislu, kao i da imaju manje obaveza nego inače, ali da to može da nas zavede da zanemarimo posebne teškoće sa kojima se oni suočavaju.

Inače, naučna istraživanja od Australije, preko Italije, Nemačke do Latinske Amerike i SAD, redom kažu da, u odnosu na pre pandemije, postoji značajan porast depresivnih simptoma i anksioznosti kod mladih, kao i pad u zadovoljstvu životom. Stručnjaci takođe predviđaju dugotrajne posledice kada je reč o psihološkoj dobrobiti mladih.

Ipak, oba sagovornika "Vremena" ističu da je pandemija samo pojačala, na mnogim frontovima, probleme koji su već bili tu. Naime, po rečima Vojislava Ćurčića, kako su sada porodice duže i češće na okupu, za one koje dovoljno dobro funkcionišu to je prilika za veću bliskost, ali za one sa konfliktima nova situacija može da ih izoštri i intenzivira: "Sadašnje posebne okolnosti mogu da podstaknu ili intenziviraju neka nepoželjna ili problematična stanja i ponašanja mladih, ali ne i da stvore neke posebne poremećaje mentalnog zdravlja."

Aleksandar Baucal podseća na dodatnu ranjivost već ranjivih, jer i inače u periodima kriza je mahom fokus na teškoćama i potrebama većine građana. Tako su marginalizovani, koji u redovnim okolnostima žive teško, dodatno izgubili podršku i određene usluge. A pod većim su rizikom da se razbole, zdravstvene usluge su im manje dostupne, njihova deca nisu imala mogućnosti da se obrazuju u novim uslovima... "Kada sve ovo prođe, verovatno će biti poslednji na koje će se obratiti pažnja. Zato je sudbina najugroženijih oduvek bila najbolji pokazatelj zdravog društva", zaključuje Baucal.

MREŽA PODRŠKE I OBRAZOVANJE

A kakvo je društvo danas kada je reč o mentalnom zdravlju? Kakvo bi ono trebalo da bude? Za početak, da li je psihičko zdravlje mladih uopšte tema u Srbiji, koliko se glasno o njoj govori, na koji način i vide li se pomaci? Kako bi prevencija trebalo da izgleda?

"Mislim da ključ efikasne prevencije pre svega leži u edukaciji ne samo mladih, već društva u celini. Nema mesta tabuu kada govorimo o mentalnom zdravlju, o psihološkim izazovima s kojima se suočavamo a koji se, uz adekvatnu podršku, uspešno prevazilaze", ističe novinarka An Mari Alves-Ćurčić, koja je pokrenula inicijativu #zatebe/VAŽNOJE.

Ali, teško da su neki stereotipi tako čvrsto ukorenjeni poput onih koji se tiču mentalnog zdravlja, što nije posebnost naše zemlje. Alves-Ćurčić smatra da je neophodno sticanjem znanja rušiti negativne predrasude zbog kojih se, recimo, odlazak kod školskog psihologa često posmatra kao kazna. "Postoje brojni primeri dobre prakse u svetu gde se o tehnikama očuvanja i unapređenja mentalnog zdravlja, odnosno održavanju mentalne higijene, uči od predškolskog uzrasta do fakulteta, dakle, oni čine sastavni deo nastavnih programa."

Po mišljenju Aleksandra Baucala, obrazovni sistem je veoma tradicionalan, usmeren na memorisanje činjenica, i ne odgovara ne razvojne potrebe mladih, što još više pojačava njihov osećaj da za njih ni u društvu, u kojem, kako naglašava, država i institucije i inače ugrožavaju dostojanstvo svojih građana i u kom mladi prepoznaju nebrigu države i ne vide perspektivu za sebe u budućnosti, ni u školi nema mesta.

A uz obrazovani sistem, koji je važno reformisati, potrebna je i mreža podrške.

SRBIJA, DANAS

U Srbiji danas postoji samo 47 specijalista psihijatrije koji se bave mladima. Postoji i Nacionalni program za zaštitu mentalnog zdravlja za period od 2019. do 2026. godine, koji predviđa mrežu podrške i edukaciju na svim nivoima, ali koji je do sada u najvećoj meri samo mrtvo slovo na papiru.

Sagovornica "Vremena" naglašava i da je dostupnost stručnjaka iz oblasti mentalnog zdravlja, posebno u manjim sredinama, i dalje upitna, kao i da "Srbija još uvek ima svega pet centara za mentalno zdravlje, gde je moguće bez uputa i prethodnog zakazivanja potražiti pomoć". Ipak, po njenim rečima, pomaka ima – dobra strana pandemije je da su ljudi počeli da govore o svojim strahovima, da su u pandemiji mnogi stručnjaci nudili besplatnu onlajn podršku, da ohrabruje i to što su, u skladu sa preporukama SZO, veoma brzo pokrenute linije za pružanje psihosocijalne podrške, što je država logistički podržala lansiranje besplatnih aplikacija...

Vojislav Ćurčić podseća da psihičko zdravlje mladih gotovo nikada nije društvena ili politička tema, osim u vreme političkih i predizbornih kampanja. Opet, njegovo iskustvo govori da je za roditelje i adolescente obraćanje za psihološku ili psihijatrijsku pomoć sve manje tabu i stigma. Nekada se mladi i sami obraćaju za pomoć, bez znanja roditelja. Ipak, broj onih koji traže pomoć, a s obzirom na broj onih koji imaju određene teškoće ili poremećaje (što je po svetskim statistikama oko 20 odsto) nedovoljan je.

"Roditelji su skloni da negiraju ili umanjuju probleme njihovih adolescenata pod izgovorom 'mladost ludost – proći će', ili to je 'samo bezobrazluk'. Mladi, opet, odlazak za stručnu pomoć mogu da dožive kao osudu i etiketiranje kao jedinog ili najvećeg problema u porodici. Zato stručnjaci stalno ukazuju na teškoće i psihološke probleme ovog razvojnog perioda i ohrabruju mlade i njihove porodice da potraže pomoć. Nema odrastanja bez kriza i tugovanja, a takođe nema nikakve razlike da li nekoga boli koleno, zub ili duša", ističe Vojislav Ćurčić.

Kada je reč o mentalnim problemima, važno je ne gurati stvari pod tepih. Važ-

Kako prepoznati poziv u pomoć?

Vojislav Ćurčić: "Pokušaji samoubistava i samoubistva su, nažalost, češći među mladima nego decom i odraslima, a i sve češći poslednjih decenija. Pokušaji samoubistava su vrlo česti u adolescenciji, a adolescenti imaju sklonost da ih ponavljaju, dok ne uspeju. Problem je u tome što roditelji i okolina nedovoljno ozbiljno shvataju ove pokušaje, smatrajući ih ucenom ili manipulacijom. A i mladi često kažu 'ne znam šta mi je bilo, ne bih to nikada više'. Međutim, svaki pokušaj samoubistva, bez obzira kako izvršen, makar i sa nekoliko tableta, morao bi da se shvati najozbiljnije, jer ukazuje na to da ta mlada osoba pati i da više ne može to da podnese.

Osnovni razlog i uzrok samoubistava je depresivnost. Međutim, teškoća je u tome što se depresivnost kod mladih manifestuje drugačije nego kod odraslih, pa ju je teže prepoznati. Povlačenje u sebe, gubitak interesovanja, odustajanje od aktivnosti koje su im do tada donosile zadovoljstvo, svadljivost, nezadovoljstvo, beskrajno igranje igrica i krstarenje netom mogu da budu upozoravajući znaci. Ipak, većina njih ne može da podnese pasivnost koju nosi depresivnost, pa je najčešće okreću u suprotnost, kroz neka ponašanja, često problematična i destruktivna, prema drugima ili sebi. Postaju agresivni ili, suprotno, sabotiraju sebe i svoje planove, samopovređuju se. Neki drugi pokušavaju da depresivnu patnju 'olakšaju' korišćenjem raznih psihoaktivnih supstanci, počev od alkohola. Tako se depresivnost maskira problematičnim ponašanjem i zato nije lako predvideti da li će neki adolescent koji se jednog dana napije, drugog porazbija sve po kući, trećeg pokušati da se ubije.

U svakom slučaju, svaka značajnija i trajnija promena raspoloženja i ponašanja trebalo bi da bude znak upozorenja za okolinu i podsticaj da se obrate za stručnu pomoć.

Karakteristično je za mlade da se pokušaj samoubistva ili samoubistvo retko planiraju i pripremaju. Najčešće je to impulsivan akt kojim se prekida nepodnošljivo trpljenje, ponekad i pod dejstvom ekstremnog stresa, ili alkohola i psihoaktivnih supstanci. Zato bi se moglo reći da je samoubilački akt pre svega akt protiv trpljenja, a ne obavezno protiv života, iako može da se završi njegovim gubitkom. Povod, 'kap preko pune čaše', može da bude bilo šta, a najčešće neuspesi, konflikti, osramoćenost, ostavljanja ili gubici značajnih osoba. Takođe, mladi, pogotovu oni od 15–16 godina, nemaju baš stabilno i sigurno poimanje smrti kao konačnog stanja, pa gotovo uvek postoji neka nada da se neće fatalno završiti. I to doprinosi tako velikom broju pokušaja i ostvarenih samoubistava među mladima, svuda u svetu, pa i kod nas."

no je razgovarati i ni u kom slučaju osuđivati i umanjivati rečeno poput onoga "proći će" i "trgni se". Najvažnije i ključno jeste potražiti pomoć stručnjaka.

MEDIJI – ODGOVORNOST KOJA ZNAČI ŽIVOT

I dok javnost i način na koji se o mentalnom zdravlju govori može da pomogne, da edukuje i time utiče na prevenciju, može, nažalost, i da odmogne te nekoga gurne na ivicu. Sociolog Dejvid Filips je 1974. godine utvrdio da postoji pozitivna veza između medijskog izveštavanja o samoubistvu i povećanju broja suicida. To je nazvao "Verterovim efektom", po Geteovoj knjizi *Jadi mladog Vertera*. Navodno je pojava ove knjige, čiji junak na kraju izvršava samoubistvo, izazvala epidemiju samoubistava u Evropi.

Kasnije su i drugi naučnici istraživali pojavu "imitativnog samoubistva", analizirajući, između ostalog, da li učestalost samoubistava raste nakon veće medijske propraćenosti suicida, i većinom su došli do rezultata koji potvrđuju ovu vezu. Drugim rečima, odgovornost koju treba da pokažu mediji i koje treba da budu svesni jeste, najbukvalnije, razlika koja može da pokaže da vredi nečiji život i život svih onih koji tu osobu vole. Kopanje po nečijem privatnom životu nakon samoubistva, jurenje porodice za izjavu, lešinarenje po sahranama je protivno Kodeksu novinara, protivno javnom interesu i javnom zdravlju i, konačno, protivno svim ljudskim uzusima.

"Uloga i odgovornost medija su ogromne", kaže An Mari Alves-Ćurčić, dodajući da se na prste mogu izbrojati mediji koji o tome izveštavaju na profesionalan način: "Kao da se zaboravlja činjenica da mentalno zdravlje, kao jedan od aspekata javnog zdravlja, nije samo stvar pojedinca, već društva u celini. Istovremeno, čini mi se da o odnosu medija prema ovoj važnoj temi svedoči i činjenica da ona najčešće završava u rubrikama crne hronike koje su, najblaže rečeno, postale sinonim za neetičko i neprofesionalno izveštavanje." Ona dodaje da smo preplavljeni senzacionalističkim tekstovima koji produbljuju negativne stereotipe mentalnih poteškoća, dodatno stigmatizuju one koji se sa tim teškoćama nose. "Nije reč o tome da se krše samo etički kodeksi novinara, već i zakoni i Ustavom zagarantovana prava građana, poput prava na privatnost i dostojanstvo", dodaje naša sagovornica.

Svetska zdravstvena organizacija je 2017. godine izdala brošuru o tome kako treba izveštavati u samoubistvu, gde se ističe da je važno obezbediti tačne informacije o tome gde se može dobiti pomoć: edukovati javnost o činjenicama u vezi sa suicidom i prevencijom suicida; izveštavati o načinima borbe sa stresom u životu, sa suicidalnim mislima i pomoći; biti posebno pažljiv kada je reč o izveštavanju o samoubistvima poznatih kao i razgovoru sa porodicom, ili prijateljima onih koji su izvršili samoubistvo. S druge strane, ne bi trebalo tekstove o samoubistvima stavljati na naslovne strane; ne koristiti senzacionalistički jezik, niti jezik koji normalizuje samoubistvo; ne opisivati način na koji je samoubistvo izvršeno; ne pišite detalje o mestu/lokaciji; ne stavljati senzacionalističke naslove, fotografije ili video-snimke.

Kada je reč o ovdašnjem medijskom izveštavanju, Alves-Ćurčić zaključuje: "Ne može se prati savest, a još manje umanjiti odgovornost i novinara, i glavnih i odgovornih urednika, kao i vlasnika medija time što će se kada se, na primer, izveštava o slučajevima suicida, na dnu senzacionalističkog naslova i teksta navesti brojevi SOS linija za prevenciju suicida. Šteta je do tada već učinjena a za to se, nažalost, retko kad snosi odgovornost."¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Trovačka literatura

U kovid bolnici u Areni pacijentima su na raspolaganju tri publikacije, među kojima je i *Srebrenica – službena laž jedne epohe*. U toj brošuri, u izdanju "Pečata", piše da je brojka od 8000 žrtava u Srebrenici "napabirčena", osporavaju se dokazi Haškog tribunala, iskazi svedoka i forenzički nalazi. Ako je barem jedan pacijent smogao snage da pročita ovu publikaciju, njeni autori su, kako kaže sociolog Stenli Koen, postigli svoj cilj, u skladu sa izrekom: kleveći smelo, možda se nešto prilepi

U improvizovanu bolnicu u Areni sada se u velikom broju upućuju i kovid pacijenti sa teškom kliničkom slikom. Izvor "Vremena" nije bio među najtežim pacijentima, ali je u februaru ipak tamo bio hospitalizovan gotovo dve nedelje.

Ubrzo pošto je smešten u bolnicu, primetio je stolove na kojima su pacijentima na raspolaganju bili ostavljeni raspakovani paketi tri publikacije, sve u izdanju "Pečata": to su *Brana Crnčević*, *Spomen Principu* i *Srebrenica – službena laž jedne epohe*.

UTAJA POREZA I POTERNICA

Publikaciju *Srebrenica – službena laž jedne epohe* čitaocima "Pečata" poklonio je Stefan Karganović, pokretač "Istorijskog projekta Srebrenica", koji je finansirala Republika Srpska. Za izdavača je, osim Karganovića, potpisuje i Milorad Vučelić, generalni direktor RTS-a između 1992. i 1995, a sada glavni i odgovorni urednik "Večernjih novosti" i predsednik Fudbalskog kluba Partizan.

Za "Istorijski projekat Srebrenica" vezane su utaje poreza i tužba protiv Karganovića, njegovo bekstvo, a onda i izdavanje poternice pošto je prošle godine utvrđeno da se nalazi u SAD. To je pre oko sedam meseci objavio portal *klix.ba* uz informaciju da je Karganović za taj projekat dobio dva miliona konvertibilnih maraka (KM) iz budžeta Republike Srpske, ali je izbegao plaćanje poreza i tako oštetio budžet Republike Srpske za 100.000 KM. To ga ipak nije sprečilo da nedavno, zajedno sa još četiri autora, na više od 400 stranica objavi knjigu pod naslovom *Srebrenica 2020, Analitički presek povodom dvadesetpetogodišnjice*.

OPOVRGAVANJE SUDSKI DOKAZANIH ČINJENICA

Šta piše u publikaciji *Srebrenica – službena laž jedne epohe*, koja je barem dve nedelje (koliko je naš izvor bio hospitalizovan) u velikom broju primeraka bila na raspolaganju pacijentima u bolnici u Areni?

Na početku brošure autori ističu da im je namera da ukažu na "upitne pojedinosti" preovlađujućeg diskursa o Srebrenici, nazivajući ga "dogmatskim i gotovo srednjovekovnim". Neprijatnostima se izlaže, kažu nepotpisani autori ove brošure, čiji je urednik Stefan Karganović, svako ko "samo za milimetar" izađe iz okvira "banalizovanog službenog diskursa", a on se, navode u fusnoti, sastoji od samo dve dozvoljene konstatacije na ovu temu – 8000 streljanih muškaraca i dečaka, i genocid.

"Svi drugi pravci istraživanja su blokirani", kažu autori, cinično nazivajući presude Haškog tribunala "svetim spisima – kulta Srebrenice".

Opovrgavanje činjenica, utvrđenih presudama Haškog tribunala, baziranim na desetinama hiljada stranica svedočenja, rezultata rada istražitelja, zvaničnih dokumenata i forenzičkih dokaza, autori ove publikacije počinju ocenom da se "viđenje Srebrenice, kakvo je uobičajeno danas" nije oblikovalo na osnovu "raspoloživih saznanja sredinom jula 1995".

"Tokom višegodišnjeg perioda koji je usledio, ključne komponente narativa evoluirale su postepeno, kao odgovor na razvoj postdejtonske političke situacije i dinamiku promenljivih potreba sarajevske elite i njenih spoljašnjih pokrovitelja. U muslimanskim vojnim i političkim analizama uzroka i posledica pada Srebrenice, od jula 1995. sve do prve polovine 1996. nije bilo pomena o genocidu niti se baratalo cifrom od 8.000 streljanih muškaraca i dečaka. Još znakovitije, na mirovnoj konferenciji u Dejtonu u novembru 1995, dakle četiri meseca posle događaja u Srebrenici, o genocidu i masovnom ubijanju zarobljenika nije bilo ni reči. Veruje li iko da bi se tokom mirovnih pregovora Izetbegović uzdržao od napadnog problematizovanja Srebrenice i da ne bi pokušao da iz toga iscedi poslednju kap političke koristi, da je imao čvrste dokaze po ovom pitanju?", stoji u publikaciji.

Autori ne preciziraju na koje "muslimanske vojne i političke analize" misle, šta podrazumevaju pod "sarajevskom elitom" i kako su se to, po njihovom mišljenju, menjale njihove potrebe – pa su njima prilagođavali, kako kažu – "baratanje ciframa" o 8000 streljanih muškaraca i dečaka.

Autori ove publikacije, objavljene 2013, a 2021. ponuđene kao lektira bolesnicima od kovida 19 u bolnici u Areni, ne pominju činjenicu da je konferencija u Dejtonu trajala od 1. do 21. novembra 1995, a da je Haški tribunal prvu optužnicu za genocid i to protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića podigao 14. novembra iste godine.

Kako se onda na jednoj takvoj konferenciji moglo govoriti o genocidu, kada je taj zločin prvi put sudski pravosnažno potvrđen 2004? Te godine Haški tribunal osudio je generala Radislava Krstića na 35 godina zatvora, jer je utvrđeno da je bio "pomagač i podržavalac genocida". Nekoliko godina kasnije usledio je još niz presuda za genocid u Srebrenici, između ostalog Ljubiši Beari i Zdravku Tolimiru, osuđenima na doživotne kazne zatvora, a 2019. i Radovanu Karadžiću, koji prema odluci Žalbenog veća, iz zatvora nikada neće izaći. Isto, i to zbog odgovornosti za genocid, progon, ubistva, istrebljivanja, deportaciju i nehumano delo prisilnog premešta-

za obolele

Da li je publikacija kojom se negira zločin – genocid potvrđen presudama međunarodnih sudova – adekvatna literatura za bilo kakvu bolnicu uključujući i onu za ljude obolele od kovida?

nja, čeka i Ratka Mladića, ukoliko Žalbeno veće Haškog tribunala potvrdi presudu Pretresnog veća iz 2017.

Nakon što implicitno kažu da je to što se na konferenciji u Dejtonu nije govorilo o genocidu, pokazatelj da genocida nije ni bilo autori "Pečatove" publikacije tvrde da su "refreni o genocidu i 8.000 streljanih muškaraca i dečaka" prvi put uvedeni "u obavezujući diskurs na ovu temu", na međunarodnom skupu u Sarajevu 1997. "Sarajevo igra na genocidnu kartu", kažu autori ove pubikacije i dodaju da se u BiH tada nije uzimalo u obzir nepostojanje "materijalnih dokaza".

Autori dakle, optužuju Sarajevo da 1997. nije uzimalo u obzir nepostojanje materijalnih dokaza za genocid u Srebrenici, ali gotovo 20 godina posle toga zanemaruju upravo materijalne dokaze predočene u presudama Haškog tribunala, izveštajima eksperata, analizama forenzičara.

Haški tribunal je u svom dokumentu "Činjenice o Srebrenici" objasnio da je do zaključka da je u Srebrenici ubijeno između 7000 i 8000 ljudi došao upravo na osnovu dokaza dobijenih tokom ekshumacija, od stručnjaka za demografiju, iz presretnutih razgovora, kao i iz svedočenja žrtava i počinilaca tog zločina.

Među dokumentima koji su autorima ove publikcije bili na raspolaganju je i izveštaj još iz 2009. Helge Brunborg, Eve Tabeau i Arvea Hetlanda u kojem je objašnjeno da nekoliko izvora potvrđuje da je u Srebrenici ubijeno oko 8000 ljudi i da je prema podacima Međunarodne komisije za nestala lica već tada bilo identifikovano više od 5500 žrtava iz Srebrenice. U izveštaju, na više od sto strana, oni detaljno navode korištene izvore, a među njima su i spiskovi nestalih lica iz BiH, podaci Međunarodnog komiteta Crvenog krsta i Lekara za ljudska prava.

Osim toga, prema izveštaju iz 2010. same Međunarodne komisije za nestala lica, tada je DNK analizom bilo identifikovano 6414 osoba nestalih tokom pada Srebrenice 1995.

STANJE PORICANJA

U knjizi *Stanje poricanja*, američki sociolog Stenli Koen analizira načine na koje pojedinci i celo jedno društvo mogu da negiraju stvarnost i činjenice, i to dok se vrše ili nakon što se počine najgori zločini, kao što su bili holokaust i genocid nad Jermenima. Koen između ostalog kaže da čitava društva mogu upasti u stanje poricanja i da jedini način da se to spreči jesu korenite promene u medijskoj i političkoj kulturi, tako da ljudi ne mogu reći "nisam znao". Pozivajući se na Frojdovu psihoanalizu i njegove mehanizme odbrane, Koen navodi i da je negiranje stvarnosti nekad rezultat složenog stanja psihičkog poricanja, ali da se ponekad radi o nečemu mnogo jednostavnijem – suštoj, beskrupuloznoj laži.

U jedan od ova dva poslednja oblika poricanja može se svrstati tvrdnja autora publikacije kada kažu da je "ukupan broj tela koja su stručnjaci Haškog tribunala ekshumirali u vezi sa istragom o događajima u Srebrenici najviše 1923", kao i da je dokaz da u Srebrenici nije ubijeno 8000 ljudi, to što su mnoga iskopana tela nađena na područjima gde su se vodile borbe srpskih i muslimanskih snaga.

Moglo bi se reći da u "cinično, proračunato i providno" poricanje, kako kaže Koen, zapadaju kada kažu da "dodatnim sumnjama doprinosi činjenica da Haški tribunal odbija da objavi čak i spisak imena lica navodno identifikovanih putem DNK analize, kao i da "svi novi posmrtni ostaci koji se svake godine sahranjuju u Potočarima prolaze kroz ovakvu vrstu 'identifikacije', što dodatno izaziva velike sumnje u pogledu toga ko se tamo stvarno sahranjuje".

Poricanje, nastavlja Koen, podrazumeva stav da žrtve lažu jer imaju politički »

interes, dok su svedoci nepouzdani ili pripadaju opoziciji. Odatle, verovatno, potiče motiv ovih autora da Ahmu Hasića, koji je preživeo streljanje na farmi Branjevo i svedočio pred Haškim tribunalom na suđenju Vujadinu Popoviću i drugima, nazovu "navodno preživeli u masakru", dok je drugi svedok tužilaštva, koji je direktno učestvovao u pogubljenjima, Dražen Erdemović, po njima, imao "ako ne pokvarene, ono bar skrivene motive". Zbog toga autori nameću zaključak da bi trebalo ispitati koliko je zbog ovih motiva Erdemović "možda obojio, prilagodio ili izmenio svoju priču, kako bi se uklopila u očekivanja onih od kojih je očekivao utočište i imunitet".

Mnogo pitanja bi se moglo postaviti – ko je dao dozvolu i omogućio da se paketi jedne takve publikacije nađu u bolnici u kojoj se ljudi leče od potencijalno smrtonosne bolesti, kakva vrsta literature se inače može naći u bibliotekama u bolnicama u Srbiji, postoji li zakon i ko određuje šta se kao literatura može ponuditi pacijentima... Isto tako, i da li je publikacija kojom se negira zločin – genocid potvrđen presudama međunarodnih sudova – adekvatna literatura za bilo kakvu bolnicu uključujući i onu za ljude obolele od kovida?

Doduše, iako negiraju genocid, autori ove publikacije pred zakonom u Srbiji potpuno su čisti – član 387 Krivičnog zakonika kaže da kazna zatvora preti svakom ko negira genocid, ali samo ako je on utvrđen pravnosnažnom presudom suda u Srbiji ili Međunarodnog krivičnog suda. Osim toga, negiranje genocida u Srbiji nije samo incident jedne ovakve publikacije, nego i zvanični stav države Srbije, za čije je najviše predstavnike to strašan zločin, ali ne i genocid.

Skoro da je logično da projekat koji je obeležen utajom poreza i raspisivanjem poternice za njegovim osnivačem, završi (ili se nastavi) prećutnim podmetanjem jedne ovakve publikacije pacijentima među kojima se neki bukvalno bore za život. Pitanje je, naravno, koliko je njih uzelo da prelista ovo "Pečatovo" izdanje, ali ako je barem jedan pacijent smogao snage da to pročita, a onda i poveruje u ono što tamo piše, cilj autora je postignut, u skladu sa izrekom: kleveći smelo, uvek se nešto prilepi. ¶

UNA SABLJAKOVIĆ

Naplata nepostojećih usluga

"Preduzeće Eko Grocka, izvolite." "Dobar dan. Zovem vas povodom računa koji ste ostavili na kapiji moje vikendice, a koji sam dužna da platim za uslugu sakupljanja i odlaganja komunalnog otpada. Da vas obavestim, ja đubre sa svog placa sama odnosim, i to već pedeset godina!"

"Kako ga odnosite?" "Lepo, strpam kese sa đubretom u auto i odvezem na Novi Beograd gde stanujem." "Bez obzira, vi ste dužni da našoj firmi plaćate vršenje usluge sakupljanja, transporta i odlaganja komunalnog otpada, shodno ugovoru koji smo potpisali sa opštinom Grocka." "A ko ste vi?" "Mi smo privatno preduzeće."

Ovaj telefonski razgovor je mogao da traje beskonačno. Ja uporno tvrdim: "Niste mi učinili nikakvu uslugu koju bi trebalo da vam plaćam"; službenik Eko Grocke ponavlja: "Bez obzira, mi imamo ekskluzivno pravo sakupljanja... itd.. komunalnog otpada i mi redovno i uredno obavljamo te usluge na celoj teritoriji GO Grocka". Ja insistiram: "Ali niste mi odneli nijednu kesu s đubretom!"; oni ponavljaju: "Dužni smo da našim korisnicima ispostavljamo račune za izvršene usluge"; ja: "Ali NEMA USLUGE!"

AKO PROĐE, PROĐE

Nije bilo svrhe dalje voditi dijalog, pa sam odlučila da se obratim advokatu s pitanjem da li je moguće da neka firma – privatna ili javno preduzeće – naplaćuje nepostojeće usluge? Može, glasi odgovor, na osnovu Javnog ugovora (mada Javni ugovor nije dostupan) o poveravanju obavljanja komunalnih delatnosti sakupljanja, transporta i odlaganja komunalnog otpada. Članom 15 ovog ugovora predviđeno je da preduzeće, odnosno preduzetnik na zahtev korisnika (tj. mene) odveze i otpatke koji ne spadaju u kućno smeće i za tu uslugu plaća preduzeću, tj. preduzetniku utvrđenu cenu. Dakle, postoji osnov, ali problem je kada za uslugu "odnošenje smeća" preduzeće ili preduzetnik nije stvorio uslove, odnosno, nije obezbedio kontejnere.

UL. ŽARKA ZRENJANINA: Vrčin, opština Grocka

Foto: lična arhiva

Sve ovo liči na kod nas prilično rasprostranjenu aljkavost, da preskočimo neke dosadne delove i odmah pređemo na kajmak. Nije važno što kontejnera nigde nema, važno je da se svima naplati, pa ako prođe, prođe! Ova priča o đubretu će možda završiti na sudu, jer Eko Grocka traži da platim 22.000 dinara neizmirenog duga iz prethodnog perioda. Ne kaže koji je to period, koliko meseci ili godina, pošto nikada nije na kapiju moje vikendice zakačen nijedan jedini račun. Ovih dana stiglo mi je obaveštenje da dug izmirim u roku od osam dana, u suprotnom će pokrenuti postupak prinudne naplate.

Pre pola veka moji roditelji su, kao mladi penzioneri, kupili njivu kukuruza nedaleko od Beograda s jedne strane, a sa druge, u blizini šumarka u kome su živeli jeleni. Sve što je tu niklo, kuće i bašte, putevi i ulice, napravili su ljudi poput mojih roditelja. Takozvana infrastruktura uglavnom se razvijala u zavisnosti od toga da li se u kraj doselio neki lokalni ili gradski moćnik. Od toga zavisi i da li ćete u letnjim mesecima imati dovoljno vode, da li će vam ulica biti asfaltirana, pregorela sijalica na banderi zamenjena. Nema te opštine ili tih ljudi u opštinama koji bi svoje delovanje usmerili u opšte dobro i korist ljudi koji tu žive.¶

BOJANA ŠUMONJA ĆIRIĆ

DRAGAN ILIĆ

TV sudanija

Ono za šta je obično našem pravosuđu potrebno pet ili više godina, na televiziji može biti gotovo za samo nekoliko dana. A kao što znate, a znaju to i akteri TV procesa, nema tog deterdženta koji potpuno uklanja fleke od medijskog blata

Najpopularniji TV žanr u Srbiji, naročito na komercijalnim televizijama, danas je televizijsko pravosuđe. Nekada davno, na Televiziji Beograd postojala je emisija "Porota", gde su se sučeljavala mišljenja kompetentnih gostiju o određenom fenomenu ili problemu. Danas su televizije sudsku proceduru ubrzale do neslućenih granica, istovremeno glumeći ulogu porote, sudije i poligrafa. Nikada nisu glasnije i bezobzirnije organizovani ti medijski spektakli, koji su pravljeni po uzoru na rijaliti programe. Karakterističan je i izbor tema, baš kao u tabloidima, koji su postali glas imaginarne, anestezirane i ućutkane javnosti.

Đilasovi milioni, omiljena tema koja golica maštu gledalaca. Danima se na televizijama Happy, Pink, Prva postavlja isto pitanje: gde su pare? O Đilasovih šesto i nešto miliona se neprekidno govori u vestima, u parlamentu i svim emisijama gde se pojavljuju funkcioneri vladajuće stranke. Đilasovi milioni su bili tema emisije "Reč na reč" na RTS-u, svaki put kada bi neki od omladinaca iz SNS-a dobio reč. Nema veze što su teme emisija bile vojni rok, ekologija ili obrazovanje, univerzalna replika su Đilasovi milioni. A onda se na televiziji pojavio, od svih mogućih TV tužilaca, Siniša Mali, sa primerkom "Večernjih novosti" u rukama, i objasnio kako se peru pare. Tako je posustala partijska propagandna mašina dobila sveže gorivo, a novinari "Večernjih" dokazali da su u stanju da pronađu račune i iznose na bilo kojoj tački planete. Da li su "Večernje" uspele ono što BIA nije, ili je BIA promenila ime? Meni je samo sumnjivo što vesti o Đilasu nemaju one prepoznatljive naslove u duhu narodnog stvaralaštva, u stilu: "Pare krije Mauricijus", ili "Nema tetke u Kanadi, al' pare su u Švici", ili "Nas dva brata, a jedan račun". Za to vreme Predsednik, po obrazovanju pravnik, poziva na poligraf takođe stihoklepačkom porukom "glavu daju, al' izjavu na poligrafu ne daju".

Posle para, kreće špijunsko-mafijaški triler sa elementima horora.

U predmetima TV vs Kokeza, Hrkalović ili Belivuk imamo pažnju gladalaca, od špijunaže do egzekutora mafije i obezglavljenih leševa u javnom interesu građana Srbije. Nikakvi detalji ne objavljuju se zvanično, ali neprekidno se "vozi" priča o surovosti ubica, ili malverzacijama u policiji. Trenutno je na tapetu Kokeza sa svim finansijskim detaljima, opisima paralelne carine i bahatim trošenjem para na ljubavnicu. Detaljni troškovnik "procurio" je iz istrage, dok je Dijana Hrkalović i dalje misterija, mada smo čuli kompromitujuće intimne informacije o njenom ginekološkom kartonu. Predsednik mu dođe kao savetnik tužbe, pa je, onako uzgred, govorio o seksualnim navikama funkcionera FK Partizana. Poligraf je ponovo predstavljen kao ultimativni dokaz nevinosti.

Na kraju, svako suđenje u medijima se ne može zamisliti bez seksualnog skandala. Ovih dana to je svakako slučaj Televizije vs Lečić vs Štajnfeld. Neprekidna tema, ne samo zato što su akteri poznati glumci, već golica maštu publike. Analitičari u ulozi veštaka nadmetali su se da što detaljnije daju opise silovanja i svoje viđenje krivice, uključujući i Šešelja.

Komentarisalo se za i protiv, ali je došlo do obrta u javnosti, gotovo preko noći, kada je Branislav Lečić od seksualnog predatora, posle poligrafa, ponovo postao "Leka". Desilo se da je uzdržavanje od komentarisanja u medijima tumačeno kao podrška silovatelju.

Televizije su takođe, totalno neprofesionalno, objavile Lečićevu poruku gledaocima, partijskim saborcima, kolegama u pozorištu, ali i obraćanje Danijeli Štajnfeld, koja ga je tužila. Emitovana je i poruka nakon davanja izjave i poligrafa.

Nikada kao do danas mediji se nisu toliko direktno mešali u rad pravosuđa, potpuno kršeći prezumpciju nevinosti. Takođe, bilo bi naivno poverovati da su novinari otkrili račune i iznose u bankama širom sveta (autentične ili fabrikovane, potpuno svejedno), ili da su u interesu pravde objavljivali račune iz stranih hotela, ili fotografije erotske sadržine. Mediji su uz poligraf postali paralelan pravni sistem, koji se koristi selektivno za fabrikovanje afera i lični obračun. Ovaj scenario je potpuno jasan, kada barem na minut na Pinku slušate razgovor Sarape i njegovih gostiju, gde se tokom reklama uvežbava scenario.

Ovom praksom potpuno se urušava pravni sistem u Srbiji, koji posle medijske harange postaje irelevantan. Najozbiljnije optužbe ponavljaju se godinama sa najviših mesta u zemlji, a danas su tu ulogu preuzeli komercijalni mediji. Ukoliko obratite pažnju, primetićete da se na tri komercijalne televizije sa nacionalnom frekvencijom u jutarnjim programima, naročito vikendom, pojavljuju isti gosti koji postaju TV porota. Presude su na sve tri televizije unapred poznate, a optuženi, po pravilu, nemaju priliku da se izjasne o svom slučaju.

Ono za šta je obično našem pravosuđu potrebno pet ili više godina, na televiziji može biti gotovo za samo nekoliko dana. A kao što znate, a znaju to i akteri TV procesa, nema tog deterdženta koji potpuno uklanja fleke od medijskog blata. ¶

ISTINE I LAŽI: Poligraf
Foto: A. Anđić

Poligraf u ime naroda

U atmosferi stigmatizacije i linča, pozivanja na poligraf, suđenja i presuđivanja u medijima i na konferencijama za medije ne predstavljaju ništa drugo do suprotnost postulatima demokratskog društva i vladavine prava

U javnom životu Srbije, poslednjih nekoliko meseci pitanje davanja iskaza na poligrafu postalo je merilo svake vrednosti. U aferama koje se svakodnevno otvaraju (a retko kada zatvaraju, već bivaju skrajnute iz medija), sada već prvog, drugog dana od objavljivanja neke senzacionalne vesti, mediji sami počinju da spominju davanje iskaza na poligrafu. Medijski poslenici počinju da nagađaju šta bi značilo ako neko “prođe” ili “ne prođe” na poligrafu. Moglo bi se zaključiti da je to svojevrsno preuzimanje uloge suda, najviše zbog uticaja medija koji su prodrli u sve pore društva, posebno u situaciji ograničenog kretanja ljudi zbog pandemije; mediji udruženi sa političarima, posebno sa onima koji su realni nosioci moći u državi i društvu, imaju snažan uticaj na kreiranje javnog mnjenja i protežiranje svoje “istine”.

PRAVNI OKVIR

Zakon o policiji (ZP) među trinaest mera i radnji koje policija preduzima propisuje i poligrafsko ispitivanje. Za tako nešto neophodan je dobrovoljan pristanak lica od kojeg se traže obaveštenja da se nad njim primeni ta vrsta ispitivanja. Prethodno je neophodno da ga policijski službenik upozna sa radom uređaja i da ispitivano lice dâ pisanu saglasnost. ZP, dalje, propisuje da će policijski službenik prekinuti primenu poligrafskog ispitivanja, ako lice od kojeg se traže obaveštenja posle davanja pisane saglasnosti izjavi da tu saglasnost povlači.

Dakle, pojedincu je pravni poredak dao mogućnost da pristane ili ne pristane da se podvrgne poligrafskom ispitivanju. Tako Ustav Republike Srbije u članu 25 propisuje da su fizički i psihički integritet nepovredivi, te da niko ne može biti izložen mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, niti podvrgnut medicinskim ili naučnim ogledima bez svog slobodno datog pristanka.

Zakon je propisao i niz okolnosti pod kojima se neko lice ne može podvrgnuti poligrafskom ispitivanju (lice u alkoholisanom stanju, lice koje ima ozbiljna srčana oboljenja ili respiratorne smetnje, lice koje je u izrazito stresnom stanju ili je pod dejstvom lekova za smirenje i drugo). Sâm način na koji se sprovodi poligrafsko ispitivanje i metodologiju primene tog ispitivanja propisuje ministar. Na osnovu ZP, tadašnji ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović doneo je Pravilnik o načinu sprovođenja i metodologiji primene poligrafskog ispitivanja (2017. godine).

Imajući u vidu preciznost normi u krivičnom zakonodavstvu, bilo da je reč o

materijalno-pravnim normama Krivičnog zakonika, ili procesno-pravnim normama Zakonika o krivičnom postupku (ZKP), te mogućih posledica po okrivljenog, ali i po samo utvrđivanje istine i vladavine prava, teško da se može oceniti da zasnivanje odluke na iskazu datom na poligrafu može da ima značaj kakav mu se u javnosti pridaje. Tako se u dvanaestom izmenjenom i dopunjenom izdanju "Komentara Zakonika o krivičnom postupku" (2011) autora Tihomira Vasiljevića i Momčila Grubača o rezultatima poligrafskog ispitivanja navodi sledeće: "Rezultati uvek i isključivo imaju vrednost udaljenih indicija koje kod odlučivanja o krivičnom delu, učinilaštvu i krivičnoj odgovornosti ne mogu imati nikakav veći značaj. Te bi indicije mogle da posluže organima unutrašnjih poslova koji rade na otkrivanju krivičnih dela i učinilaca kao trag koji treba sagledati u daljem istraživanju, tj. ne kao dokaz."

ZKP, međutim, nije predvideo poligrafsko ispitivanje, odnosno, ne propisuje informacije dobijene poligrafskim ispitivanjem kao dokaz u krivičnom postupku. Takođe, ne treba gubiti iz vida i da sâmo priznanje okrivljenog da je učinio krivično delo ne dovodi priču do kraja. Organ postupka dužan je da i dalje prikuplja dokaze o učiniocu i krivičnom delu samo ako postoji osnovana sumnja u istinitost priznanja ili je priznanje nepotpuno, protivrečno ili nejasno, i ako je u suprotnosti sa drugim dokazima (član 88 ZKP-a).

U javnosti se stalno iznosi tok istrage, pa čak i kada bi to moglo da ugrozi samu istragu, a u društvu se kao mantra ponavlja: "Poligraf, poligraf, poligraf." Valjda da bi se tim stalnim ponavljanjem "nepogrešivost" neke sprave uvrežila u mislima ljudi kao nepobitna istina

Šta je poligraf i čemu služi?

Poligraf (grč. *poli* – više, *grafos* – pisanje, pismo), popularno nazivan "detektor laži", tekovina je savremenog doba. Iako je imao brojne prethodnike, u vidu sprava i metoda za saznavanje istine, odnosno utvrđivanja laži, tek u savremeno doba usavršen je poligraf čija je upotreba rasprostranjena širom sveta u različite svrhe. Ispitivanje na poligrafu se zasniva na naučnim principima, psihologiji i fiziologiji. Ima svoje dobre strane, ali i nedostatke. Laž se otkriva analizom svesnog i nesvesnog neverbalnog ponašanja ispitanika. Poligraf registruje istovremeno više fiziološko-emocionalnih promena u organizmu ispitanika. On predstavlja pomoćno operativno sredstvo koje se koristi u radu policije sa ciljem eliminacije osumnjičenih osoba, otkrivanja učinilaca krivičnih dela, pronalaženja tragova i drugih dokaza o krivičnom delu ili učiniocu. Poligraf može da služi na početku istrage, ali ne i u sudskom postupku, jer rezultati poligrafskog ispitivanja ne predstavljaju dokaz, već moguće saznavanje indicija.

PSIHOLOŠKI ASPEKT I MOGUĆE ZLOUPOTREBE POLIGRAFA

Da bi poligrafsko ispitivanje bilo valjano obavljeno, neophodno je da postoji nesumnjiva podobnost lica koje rukuje poligrafom i onoga ko sastavlja pitanja. Nije od malog značaja ko sastavlja pitanja i sa kojim ciljem. Pod tim se podrazumeva nepristrasnost, stručnost i potpuna nezavisnost stručnjaka koji obavlja to ispitivanje. Ukoliko bilo šta od navedenog nedostaje, ne bi se moglo govoriti o fer postupku prema ispitaniku, a svakako bi dovelo u pitanje čitav postupak utvrđivanja istine, odnosno otkrivanja laži.

Takođe, odgovori sa "da" ili "ne" i te kako mogu da budu nesigurno merilo (setimo se samo Šešeljevog pitanja upućenog tužiocu u Haškom tribunalu u vezi sa njegovom pretpostavljenom seksualnom orijentacijom).

Nije od malog značaja ni ličnost ispitanika koji se podvrgava poligrafskom ispitivanju, jer ljudi različito reaguju na različite situacije. Neko hladnokrvno pristupa stresnim situacijama, dok su drugi uznemireni samim tim što su pozvani da daju iskaz pred poligrafistom. Na stepen uznemirenosti može da utiče sâm čin podvrgavanja poligrafskom ispitivanju te da to utiče na ishod ispitivanja, jer je poligrafsko ispitivanje jedna vrsta invazivnog ispitivanja.

Ljudi mogu steći izvestan stepen voljne kontrole unutrašnjih fizioloških procesa. Autosugestivna kontrola misli može da utiče da okrivljeni, ukoliko je sposoban za to, može drugačije da odreaguje te da poligraf ne detektuje taj manevar. Takva samokontrola bi mogla bitno da utiče i na rezultate datog iskaza okrivljenog. Tako bi se moglo desiti da neko ko govori istinu "padne" na poligrafu, ili, pak, suprotno – da neko ko ne govori istinu "prođe". Na osnovu tako dobijenih rezultata, istraga, svakako, ne bi bila na pravom putu.

Upotreba poligrafa u pojedinim situacijama bi se mogla oceniti pozitivnom i korisnom. Reč je o situacijama kada o istrazi ispitanik ne zna mnogo, odnosno kada bi poligrafsko ispitivanje imalo efekat iznenađenja. Međutim, u brojnim aferama koje potresaju Srbiju, osumnjičenom se daje preterano mnogo vremena i informacija u medijima pre nego što bude pozvan na poligrafsko ispitivanje, te informacije pribavljene od tih osoba na ovaj način gube na kvalitetu.

Tako smo dovedeni u situaciju da se oni koji bi (prethodno spremni) vrlo rado išli na poligraf gotovo samopozivaju; sa druge strane, imamo ljude koji se protive poligrafskom ispitivanju, te bivaju agresivno prozivani zbog svoje zakonite odluke da se ne podvrgnu ispitivanju na ovaj način. Stiče se utisak da oni koji su "spremni" za poligraf, baš zbog te spremnosti i žele pred poligrafistu, dok oni drugi to ne žele - iz njima znanih razloga. Jedan od tih razloga može biti i što se na ovakav način banalizuje upotreba poligrafa, pa bilo da se utvrdi istinitost iskaza on gubi na značaju, a pristajanjem na taj vid ispitivanja zapravo se pristaje na farsu. »

Kada laže mašina istine

Uz ironiju koji često prati idealizam, subjektivan ili objektivan, ispostaviće se da će istina o samom detektoru sa decenijama postati opšta laž. Danas uopšte ne možemo reći da li i kada ova mašina razlikuje istinu od laži, tako da je, strogo posmatrano, sve što on kaže – laž. Osnovna ideja da pri laganju dolazi do fizičke reakcije ostaće upitna sve do danas

Grad Berkli u zalivu San Francisko, toplo leto 1921. godine. Mladi, talentovani inspektori sede u zadimljenoj policijskoj stanici. Nadaleko čuveni šef policije, četrdesetsedmogodišnji Avgust Volmer, pokazuje novom volonteru, sedamnaestogodišnjem sinu poznatog pesnika, Leonardu Kileru, kartice sa otiscima prstiju i nadahnuto govori o forenzičkoj nauci (koja će se, zahvaljujući njemu, raširiti Amerikom). Detektiv-naučnik Džon Larson, nauljene kose i sa kravatom koja mu ispada iz visoke kragne, sedi sa nogama na stolu, oslonjen na stolici preko koje je prebačen vuneni sako. Ostali detektivi žustro diskutuju. Razgovara se o budućnosti.

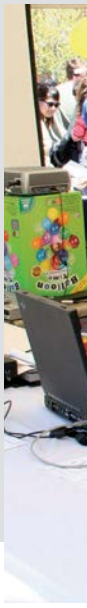
Opšti stav u stanici Berkli u tom trenutku niko ne dovodi u sumnju: u budućnosti neće biti ni sudova, ni porote, ni advokata, a verovatno ni policije. Retke zločine će rešavati tim medicinskih stručnjaka koji će pomoću aparata sa lakoćom određivati šta je laž, a šta istina. Ono što rade u Berkliju samo su prvi koraci. Šef Volmer pre toga je govorio novinarima "San Francisko Posta" o mašini istine i njenim moćima. Naime, koristeći čudesnu mašinu koju je Larson konstruisao prema ideji iz rada profesora psihologije sa Harvarda, Vilijama Marstona, i nazvao je "kardio-pneumo psihogram", policija iz Berklija uspela je da reši veliki slučaj – ubistvo sveštenika. Nakon što je priključen na mašinu, osumnjičeni Vilijam Hajtauer priznao je zločin, što je izazvalo lavinu interesovanja u štampi, koja će spravu proslaviti nadaleko i pritom, preimenovati u "detektor laži".

REGRUTOVANJE TALENTOVANIH STUDENATA

Izumitelji, zagovornici, borci za njegovu pravnu primenu, kao i vodeći neprijatelji nove mašine, boravili su tog leta u istoj detektivskoj sobi stanice u Berkliju. Detektor laži, kod nas češće nazivan poligraf (zbog brojnih linija koje ispisuje) lansiran je u svet iz Berklija. Idilični obalski grad od nekoliko desetina hiljada stanovnika i ranom zabranom upotrebe alkohola, bez uspeha nominovan i za prestonicu države Kalifornije, u punom je procvatu – početkom 20. veka privlači ne samo doseljenike sa Istoka, nego i meštane drugih naselja u zalivu San Francisko. Berkli kao univerzitetski grad, sa imenom koje je omaž ocu filozofije subjektivnog idealizma, prava je sredina za razvoj mašine koja ume da razlikuje laž i istinu. Grad su u 18. veku osnovali očevi istoimenog privatnog univerziteta (koji će sredinom 19. veka biti ujedinjen sa državnim Univerzitetom Kalifornije, jednom od najvećih naučnih ustanova na svetu), i dali mu ime po engleskom filozofu Džordžu Berkliju, o kom su razmišljali posmatrajući sa okolnih brda Zlatnu kapiju, na suprotnoj strani zaliva San Francisko.

Početkom 20. veka, u gradu će biti izabran prvi maršal, koji će kasnije postati i šef prve policijske stanice u Berkliju – biće to heroj špansko-američkog rata Volmer, vatrogasac proslavljen zbog jedne herojske epizode. Volmer će u policijsku službu uvesti vojnu organizaciju, ali pre svega – naučnu skrupuloznost i nove istraživačke metode. Zanimljivo je da će Volmer svoje detektive regrutovati na univerzitetu. Jedan od njih je student Džon Larson koji će kasnije doktorirati psihijatriju, a koji će isprva raditi kao ulični pozornik.

Kada mu kolega iz stanice bude pokazao jedan Marstonov rad, Larson će shvatiti da bi mašina koja istovremeno meri krvni pritisak, puls i provodnost kože, mogla ukazivati na postojanje fizičke reakcije koja prati laž. Sa ovom idejom konstruisaće prvi moderni poligraf koji je, za razliku od ranijih rešenja, ove parametre merio tokom samog procesa ispitivanja (a ne nakon njega). Ključni promoter nove mašine sa

»

Zloupotrebom poligrafa, u širem smislu, može se oceniti i manipulacija poligrafskim ispitivanjem u javnosti i svakodnevne medijske prozivke pojedinaca u vezi sa neophodnošću da se podvrgnu tom vidu ispitivanja. Pritisak javnosti i političara na pojedinca da se podvrgne poligrafskom ispitivanju može da stvori i prinudni "dobrovoljni" pristanak kod tog pojedinca, koji pristaje da bi se zaštitio od stigmatizacije društva.

MEDIJSKA HAJKA

U javnom životu Srbije, posebno u medijskom prostoru, postala je uvrežena rečenica: "Spreman sam za poligraf". Gotovo kao neka vrsta zakletve u nešto sveto što garantuje nepogrešivost i *moralnost*. Sredstvu koje nije nepogrešivo dati su prevelika moć i značaj. No, to velikom broju medija ne predstavlja prepreku da pune naslovne strane, stupce ili da posvećuju nepotrebno veliku minutažu u programu pitanjima vezanim za pojedine slučajeve, u kojima se p(r)ozivaju pojedinci koji ne žele da daju iskaz na poligrafu. Stvaranje atmosfere linča doprinosi da se neka osoba u javnosti automatski i osudi i proskribuje, za navodno učinjeno delo. Bez izvođenja dokaza, bez suđenja, bez onog čuvenog: "U ime naroda". U medijsku hajku su, moglo bi se reći, sinhrono uključeni i političari, kao naknadni tumači "višeg" ranga, ali i kao podstrekači. U nedostatku pravne i naučne argumentacije, pozivajući se na neke "više" vrednosti, pokušavaju da opravdaju poligrafsko prikupljanje informacija o nekoj osobi kao vrhunac istinitosti i pravednosti. Međutim, zanemaruju ceo set suprotnih argumenata, kao i Ustav i zakonodavstvo Republike Srbije. Zaboravljaju da o poligrafu i nije mnogo raspravljano u brojnim drugim slučajevima, posebno ne u mnogobrojnim aferama, koje su već odavno skrajnute iz etra.

godinama će postati Leonard Kiler, koji će u Čikagu raditi kao konsultant za poligraf i patentirati njegov koncept. Njegove pseudonaučne metode ispitivanja sa probnim testom gde se ispitanik, pomoću označenih karti iz špila, pre ispitivanja uverava da mašina govori istinu, Larson će ocenjivati kao mađioničarske trikove. Sa druge strane, Larson će sprovesti niz različitih istraživanja, uključujući i neka na deci.

Uz ironiju koji često prati idealizam, subjektivan ili objektivan, ispostaviće se da će istina o samom detektoru sa decenijama postati opšta laž. Danas uopšte ne možemo reći da li i kada ova mašina razlikuje istinu od laži, tako da je, strogo posmatrano, sve što on kaže – laž. Osnovna ideja da pri laganju dolazi do fizičke reakcije ostaće upitna sve do danas. Međutim, kako kaže američki autor Ezra Karlsen u eseju "Istina u mašini", poligraf će, poput tvorevine doktora Frankenštajna, odbiti da umre. Zanimljivo je da će upravo kreator prvog savremenog poligrafa, detektiv i doktor psihijatrije Džon Larson, doživeti sudbinu junaka Meri Šeli. Larson će sa godinama postati oštar kritičar, a potom i protivnik sprave koju je stvorio. "Mimo mojih očekivanja, kroz faktore koji se nisu mogli kontrolisati, ovo naučno istraživanje postaće za praktičnu primenu jedno Frankenštajnovo čudovište, protiv koga sam vodio borbu skoro 40 godina", napisaće Larson pred smrt.

REGRUTOVANJE NOVIH SARADNIKA: FBI
Foto: Michael Wyszomierski

U javnosti se stalno iznosi tok istrage, pa čak i kada bi to moglo da ugrozi samu istragu, a u društvu se kao mantra ponavlja: "Poligraf, poligraf, poligraf". Valjda da bi se tim stalnim ponavljanjem "nepogrešivost" neke sprave uvrežila u mislima ljudi kao nepobitna istina. A pojedini medijski poslenici kao da zaboravljaju, u moru neistina i kršenja prezumpcije nevinosti, i na Kodeks novinara Srbije, što je zasebna priča, ali ne manje bitna za okolnosti pod kojima se poligraf uvodi u javni diskurs.

PRESUDA

U atmosferi stigmatizacije i linča, pozivanja na poligraf, suđenja i presuđivanja u medijima i konferencijama za medije, ne predstavljaju ništa drugo do suprotnost postulatima demokratskog društva i vladavine prava. Ovde je na delu "suđenje pre suđenja", jer upotreba poligrafa prethodi samom suđenju, kao deo prethodnog postupka koji je deo istrage. Tako, u slučaju kada se preko principa prezumpcije nevinosti olako prelazi i kada se pojedinac ili grupa u startu osuđuju u javnosti, ne može se ni govoriti o fer postupku, a prilika da se nečija krivica dokaže postaje čak i manje bitna. Jer, ako pravilo postaje "kadija te tuži, kadija ti sudi", onda vladavina prava i demokratski principi u društvu uzmiču pred samovoljom pojedinca i strahovladom. Tako se obezvređuje svaki sudski postupak, a meta se crta svakome ko je nepodoban, pa makar bio izveden pred poligraf, ako ne pred medijski streljački vod. ¶

BOJAN STOJANOVIĆ
Autor je pravni savetnik i saradnik

ŽIV I POSLE SMRTI

Tačno sto godina od njegovog prvog uspeha, proizvodnja i primena detektora laži postala je čitava industrija, uprkos tome što naučne analize nikada nisu potvrdile njegovu stvarnu efikasnost. Mada detektor nikada neće biti priznat na sudovima, on se koristi u regrutovanju državnih službenika, obaveštajaca i, ponekad, kako je to u Srbiji, u političkoj borbi. Detektor koristi policija u istražnom postupku u većini država današnjice. Njegova primena u policijskom poslu ima izvesno utemeljenje zbog mogućnosti da mašina ispitanika dovede u stanje u kome veruje da je kompromitovan, tako da nije neosnovano očekivanje da detektor može podstaći i priznanje zločina. Neki od najvećih slučajeva primene detektora su tako rešeni.

Ljudi su u prošlosti koristili različite načine da ispitaju govori li neko istinu, a ekstreman primer su srednjevekovni kazani sa ključalom vodom, za koje se govorilo da ih lažovi teže podnose od ljudi koji govore istinu. Sa buđenjem psihologije kao nauke, pojavilo se nekoliko rešenja koja su merila razne fiziološke reakcije nakon laganja, da bi radovi psihologa Vilijama Marstona sasvim promenili paradigmu, što će i nagnati Larsona da napravi mašinu za primenu u policijskoj praksi.

Harvardski profesor Marston je, inače, izuzetno zanimljiva ličnost – zainteresovan za umetnost, u nastavku života zanemaruje i pravo i psihologiju, te počinje da se bavi stripom. I to vrlo uspešno. On će u Americi, zapravo, ostati najviše upamćen kao autor junakinje Wonder Woman (Čudesne žene), Amazonke koja se bori protiv zločina, a koju je napravio po liku jedne od svoje dve žene. Marston je, naime, život proveo u poligamnoj zajednici sa jednom zvaničnom suprugom i "rođakom" koja je bila venčana za oboje i čija se prava uloga krila od javnosti. Porodicu Marston činili su Vilijam, psihološkinje Elizabet Marston i Oliv Birn, kao i njihovo četvoro dece. Po svemu sudeći, Oliv je bila Marstonova inspiracija za lik Čudesne žene, dok ga je, kao je sam zabeležio, Elizabet podstakla da stvori ideju poligrafa – u jednoj prilici je rekla da joj svaki put kada laže, skače krvni pritisak. ¶

SLOBODAN BUBNJEVIĆ

Fantomski izvori Vuka Draškovića

Vuk Drašković je izmislio čoveka čije beleške navodi kao glavni izvor svojih saznanja. Ovako nešto je nemoguće opravdati umetničkom slobodom. Drašković je oduzeo sebi pravo na fikciju onog trenutka kada je prvi put rekao da su njegovi romani zasnovani na istorijskim izvorima. Nije ni morao da ponovi to, a jeste ponovio

Piše: **Siniša Vulić**

Student završne godine Odeljenja za istoriju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Sredinom marta, na televiziji "Nova S" premijerno je prikazana prva epizoda serije *Aleksandar od Jugoslavije* u režiji Zdravka Šotre, po istoimenom romanu Vuka Draškovića. Serija je od prvog frejma izazvala brojne komentare u domaćoj javnosti, a negativnih kritika nije manjkalo. Međutim, svi nedostaci vezani za režiju, scenario, glumu, fotografiju, produkciju, pa čak i istorijsku verodostojnost mogli bi da padnu u drugi plan pred mogućim skandalom koji je suviše dugo prolazio neopaženo.

Romani Vuka Draškovića su već decenijama poznati po svom poigravanju sa prošlošću i istorijskim događajima, što nije retkost u svetskoj književnosti. Međutim, poslednja dva romana ističu se pompeznim izjavama autora koje imaju za cilj da naglase njihovu istorijsku utemeljenost. Kako on tvrdi, roman *Aleksandar od Jugoslavije* i njegov nastavak *I grob i rob* zasnivaju se na istorijskom izvoru koji iza sebe ima uzbudljivu priču. Kratko istraživanje koje je sproveo autor ovih redova dovelo je do zaključka da pomenuti "izvor" u stvarnosti ima još uzbudljiviju i neverovatniju pozadinu od one o kojoj govori Drašković. Priču koja bi mogla da otvori brojna pitanja od kojih je možda najvažnije: gde je granica između umetničke slobode i krivotvorenja istorije?

BESKRUPULOZNO FALSIFIKOVANJE ISTORIJE

Da bi bilo potpuno jasno o čemu je ovde reč, vratićemo se u 2018. godinu. Tada je roman *Aleksandar od Jugoslavije* ugledao svetlost dana, a njegov tvorac je u intervjuu za nedeljnik "Ekspres", objavljenom 18. oktobra te godine izneo neka ekskluzivna "saznanja". Tada je Drašković govorio o Luki Jovanoviću Mesečini, čoveku na osnovu čijih beležaka je, kako on tvrdi, nastala priča o kralju. "Pisac nije istoričar. On istoriji i činjenicama daje dušu, oživljava ih. Luka Jovanović Mesečina je novinar i pesnik, uređivao je na Krfu ratne novine, podržavao je Aleksandra i sporio se s njim, vodio je dnevnik koji je, bežeći ispred partizana, zakopao ispod oraha. Oslobodioci su Luku ubili, a njegov dnevnik, nedavno pronađen, bio mi je od ogromne pomoći pri pisanju romana", rekao je Drašković tada i, ispostaviće se, gotovo ironično dodao: "Nastojao sam da budem pošten maksimalno. Da, oslanjajući se na dokumenta, na svedočenja koja nisu nova, nego su bila zatrpana od 1945. godine, kao i na dnevnik Luke Mesečine, ispričam priču o tom vremenu i čoveku koji je stvorio Jugoslaviju i koji je životom platio posvećenost toj državi. Mnogo je toga što sam pročitao u stranoj štampi, u knjigama, u domaćoj predratnoj štampi, stenografskim skupštinskim beleškama... To je sve zaboravljeno."

Tvrdnje o izvorima koji su bili "tajni", ili "skrivani" i autorima koji su bili "zabranjeni" i "zaboravljeni", obično najpre nailaze na sumnju kod istoričara, posebno kada je reč o priči koja ovako odiše stereotipima. No, Draškovićev roman, štampan u početnom tiražu od 20.000 primeraka, koji je doživeo i drugo izdanje, nekako je prošao ispod radara stručne javnosti. Knjiga je, za ovdašnje uslove, postigla izuzetan komercijalni uspeh i nije dugo čekala da dobije i nastavak.

Autor je svoj novi roman, *I grob i rob*, između ostalog, predstavio i u emisiji "Klub 2" Radija Beograd 2 dana 8. decembra 2020. godine. Bila je to prilika da ponovi tvrdnje koje je izneo dve godine ranije. Drašković navodi da nije bilo teško rekonstruisati događaje iz perioda 1934–1941, "naročito kada imate svedoka kakav je Luka Mesečina, novinar". Odgovarajući na pitanje spikerke koje je usledilo, Drašković je nastavio: "On uređuje ratne novine, bilten naše vojske na Krfu i [...] uoči stvaranja Kraljevine Jugoslavije '18. on postaje [...] neobični savetnik kralju Aleksandru, savetnik koji nije bio evet-efendija [...], on je bio [...] onaj koji je u svakom trenutku kralju znao da kaže i 'nije tako' i 'ne slažem se' i da bude grub i oštar, a posle će takav da bude i posle Aleksandrove smrti, kada ga knez Pavle uzima za svog savetnika."

Konačno, duha iz boce pustilo je gostovanje Vuka Draškovića i Zdravka Šotre u emisiji "Veče sa Ivanom Ivanovićem", 19. februara ove godine. Drašković tada nije eksplicitno pominjao Mesečinu, možda svestan da to ne bi prošlo neopaženo u toliko gledanoj emisiji, ali je zato izneo čitav niz podataka za koje, čini se, samo on zna – od sadržine razgovora "u četiri oka" kralja Aleksandra i kraljice Marije, do dramatičnih momenata Konferencije mira u Versaju 1919. godine. Od svega toga je ve-

oma teško izdvojiti jednu ili dve rečenice. Gotovo sve što je Drašković tu rekao zvučalo je, najblaže rečeno, kontroverzno. Ipak, nije bilo reagovanja, iako su stotine hiljada ljudi imale priliku da čuju beskrupulozno falsifikovanje istorije koje možda i nadmašuje ono na šta smo navikli u nekim drugim tok-šou emisijama.

ČOVEK KOJI NIJE POSTOJAO

Šta smo "naučili" iz medijskih nastupa Vuka Draškovića? Glavni "izvor" za pisanje romana koji se, navodno, strogo drže stvarnih događaja, bile su dnevničke beleške Luke Jovanovića Mesečine, urednika ratnih novina na Krfu, izuzetno bliskog i kralju Aleksandru i knezu Pavlu. Mesečinu su streljali komunisti 1945. godine, a njegove beleške su nađene zakopane pod jednim stablom oraha. U ovoj, neverovatno "originalnoj", priči ne saznajemo ko je otkrio pomenute beleške. Šteta, Draškovićevo otkriće da je lično iskopao pomenuti dnevnik je verovatno jedino što bi ovu priču moglo da učini zabavnijom nego što jeste.

Šta i kako možemo da saznamo o tajanstvenom Luki Mesečini?

Ukoliko tražite njegovo ime i nadimak na "Guglu", naići ćete samo na vesti vezane za Vuka Draškovića i njegove romane u kojima se Mesečina pominje. Ako u pretrazi dodate i prezime Jovanović, možete da nađete i vesti o različitim osobama koje se zovu ili su se zvale Luka Jovanović. Ne i o junaku Vukove i naše priče.

S obzirom na to da je reč o piscu i novinaru, koji je i za sebe ostavio i dnevnik koji je nedavno ugledao svetlost dana, očekivano je da se njegova pisanja mogu naći u nekoj biblioteci u Srbiji. Međutim, pretraga Luke (Jovanovića) Mesečine u zajedničkoj bazi podataka svih biblioteka u Srbiji, dostupnoj na veb-stranici sr.cobiss.net, ne daje ohrabrujuće rezultate. Osim jednog. Reč je o romanu *Sin bede* autora Luke Jovanovića, objavljenom 1935. godine. Ovi podaci se uklapaju u ono što znamo o Mesečini. Međutim, oni padaju u vodu kada se pogleda biografija pomenutog pisca dostupna na sajtu biblioteke u Osečini, njegovom zavičaju. Naime, pisac Luka Jovanović poginuo je 1942. godine, kao pripadnik partizanskog pokreta.

Kratak epilog romana *Aleksandar od Jugoslavije*, objavljenog bez predgovora i pogovora, takođe ne otkriva čitaocima šta bi moglo biti istina, tačnije, daje im da sami prosude da li je Luka Mesečina postojao, u čemu im pisac svesrdno pomaže u svojim javnim nastupima.

Konačno, autor ovih redova može da potvrdi, na osnovu ličnih razgovora, da neki od vodećih srpskih istoričara koji za temu proučavanja imaju međuratni period u Jugoslaviji, nisu obavešteni o postojanju čoveka tog imena, koji je živeo u to vreme i bio blizak tadašnjim čelnicima ove zemlje.

IZVOR SAMOM SEBI

Da opet sumiramo. Vuk Drašković kao glavni izvor za svoje romane, koji se, navodno, strogo drže stvarnosti, koristi dnevničke beleške čoveka za koga istoričari nisu čuli, čija pisanja nigde nisu objavljivana i koji nema nijednu sačuvanu fotografiju. Jedini izvor od kojeg možemo da saznamo nešto o Luki Jovanoviću Mesečini jeste – Vuk Drašković.

Posle kratkog, ali dovoljno temeljnog istraživanja, zaključak je jasan. Luka Jovanović Mesečina nije postojao. Vuk Drašković je izmislio čoveka čije beleške navodi kao glavni izvor svojih saznanja. Ovako nešto je nemoguće opravdati umetničkom slobodom. Drašković je oduzeo sebi pravo na fikciju onog trenutka kada je prvi put rekao da su njegovi romani zasnovani na istorijskim izvorima. Nije ni morao da ponovi to, a jeste ponovio.

Stvari treba nazvati pravim imenom. Autor je javnosti poturio svoju fantaziju i projekciju političkih svetonazora na prošlost kao neospornu istinu. Učinio je to 2018. godine i od tada je neprestano širio svoje obmane u javnosti. Niko mu nije stao na put. Reč je o skandalu koji je suviše dugo prolazio neopaženo. Ovde se mora povući crta. Ovakva serija bi se na televiziji morala emitovati uz napomenu da ona ne prikazuje nužno stvarne događaje, kao što se uvek radi sa filmskim i televizijskim sadržajem kod koga je to slučaj. Zbog gledalaca. Zbog glumaca. Zbog cele ekipe koja je na toj seriji, kakva god bila, marljivo radila, ispred ili iza kamere.

Vuka Draškovića, takođe, treba nazvati pravim imenom. On se ovim potezom svrstao u red pseudoistoričara, ljudi koji u stručnoj javnosti izazivaju prezir, podsmeh, a ponekad i sažaljenje. To što je etablirano lice u javnosti, poznati književnik i političar, nimalo ne umanjuje njegovu krivicu. Zapravo, to ga čini još opasnijim. Ovo je savršen primer na kom društvo može da nauči kako se prepoznaju podvale i falsifikati. Ovo je prilika da se razotkrije mitomanija podsticana sa mesta na koja obično ne pogledamo prvo kada čujemo tu reč. Konačno, ovo je prilika da rešimo ko i kako može da tumači istoriju. U javnosti su prisutni oni koji istoriju prekrajaju kako njima odgovara, ma kog političkog opredeljenja bili.

Na kraju, godina za nama je bila teška i mučna. Toliko toga nam je oduzela. Mnoge je nepovratno promenila. Stvorila je svet u kom, čini se, niko ne želi da živi, od koga svi pokušavamo da pobegnemo. Ali, nešto nas je i naučila. Oko nas žive ljudi koji se dugo školuju i marljivo rade da bi se predali pozivu kojem veruju. Ne smemo dozvoliti da ih nadglasa koristoljubiva glava puna mašte. Verujmo struci. ¶

(Ne)poverenje građana u javno tužilaštvo

Bez vladavine prava nema demokratskog društva slobodnih građana, a vladavine prava nema bez institucija. Međutim, nije dovoljno samo postojanje institucija, već da one efikasno rade svoj posao. Za to im je potrebna nezavisnost

Piše: **Radovan Lazić**

Član Državnog veća tužilaca, predsednik UO Udruženja tužilaca Srbije i član Centra za pravosudna istraživanja

Kakvo je poverenje građana u institucije? U septembru prošle godine, portal Istinomer je sproveo anketu pod nazivom "Koje institucije najviše škripe ?". Anketa je sprovedena tako što su čitaoci Istinomera pozvani da izaberu četiri institucije koje, po njihovom mišljenju, u najvećoj meri ne obavljaju svoje zakonske funkcije i najslabije služe javnom interesu. Izabrali su četiri "najgore" institucije. Ubedljivo je "pobedilo" Republičko javno tužilaštvo sa 668 glasova (24,35 odsto). Na nesreću, ni u drugim sličnim anketama javno tužilaštvo ne prolazi mnogo bolje. Ovaj poražavajući rezultat ozbiljno zabrinjava, jer čak i da su pogrešni utisci koji u javnosti postoje, teško je uspostaviti funkcionalno javno tužilaštvo u situaciji kada u njegove poteze ne veruje većina građana.

Za ovako nepovoljan stav javnosti o javnom tužilaštvu postoji više razloga. Jedan od njih je da bi javno tužilaštvo u postojećim okolnostima moglo da radi efikasnije i kvalitetnije. Ipak, to ne bi bilo dovoljno da se promeni stav javnosti jer postoje i drugi razlozi koji mnogo više utiču na nepovoljan rejting.

POLOŽAJ I UREĐENJE JAVNOG TUŽILAŠTVA

Iako Ustav proklamuje samostalnost javnog tužilaštva, ono je još od Drugog svetskog rata uređeno po modelu "sovjetske prokurature" na monokratskom načelu, sa strogom centralizacijom i hijerarhijom. To znači da u javnom tužilaštvu postoji samo jedan javni tužilac koji rukovodi javnim tužilaštvom, a javnotužilačku nadležnost u njegovo ime vrše njegovi zamenici.

Zamenik javnog tužioca može da radi samostalno sve dok mu javni tužilac ne kaže drugačije. Ako mu javni tužilac kaže da uradi drugačije, zamenik ima pravo da tome prigovori. Ali kakva je vajda od toga kad mu javni tužilac može uzeti predmet i dati ga u rad drugom zameniku, ili ga uraditi sam.

U istoj poziciji je i javni tužilac u odnosu na sebi nadređenog javnog tužioca. Jedini tužilac kome, po zakonu, niko ne može ništa tražiti ili narediti je RJT, tako da samo on ima punu samostalnost. No, ako imamo u vidu način njegovog izbora i razrešenja, pitanje je koliko i on može biti suštinski samostalan.

NAČIN IZBORA JAVNIH TUŽILACA

Ustavom propisani način izbora javnih tužilaca otvara vrata za uticaj zakonodavne i izvršne vlasti. RJT, kao i sve druge javne tužioce, na predlog Vlade bira Narodna skupština. O razrešenju RJT i svih drugih javnih tužilaca takođe odlučuje Narodna skupština na predlog Vlade. Ovako uređen način izbora i razrešenja stvara prostor izvršnoj i zakonodavnoj vlasti da direktno utiču na rad i funkcionisanje javnog tužilaštva u celini.

ODNOS JAVNOG TUŽILAŠTVA I POLICIJE

Javni tužilac rukovodi predistražnim postupkom i istragom, te su svi organi, a naročito policija, dužni "da o svakoj radnji preduzetoj u cilju otkrivanja krivičnog dela ili pronalaženja osumnjičenog obaveste nadležnog javnog tužioca". Policija je obavezna da postupi po svakom zahtevu nadležnog javnog tužioca. Ako to ne učini, javni tužilac o tome može odmah obavestiti starešinu organa, a po potrebi i nadležnog ministra, Vladu ili nadležno radno telo Narodne skupštine.

Međutim, šta ako policajac ne postupa po zahtevu javnog tužioca jer mu je to naredio baš taj starešina? I šta javni tužilac dobija time što je obavestio ministra ili Vladu, ako oni ne preduzmu nikakve korake? Javni tužilac može zahtevati pokretanje disciplinskog postupka protiv policajca kojeg smatra odgovornim za nepostupanje, ali to i nije neko posebno ovlašćenje, jer ga ima svaki građanin. U praksi se pokazalo da ova ovlašćenja nisu dovoljna da javni tužilac u punoj meri ostvari rukovodeću ulogu u predistražnom postupku.

Zbog toga se i nakon višegodišnje primene zakona koji je proklamovao rukovodeću ulogu javnog tužioca u predistražnom postupku, u praksi gotovo nikada i ne govori o tužilačkom rukovođenju policijom u predistražnom postupku, već se, po pravilu, koristi formulacija o saradnji javnog tužilaštva i policije (čak češće redosledom: saradnja policije i javnog tužilaštva). Ovaj problem je naročito izražen kada je potrebno procesuiranje tzv. politički osetljivih predmeta, ili predmeta gde su mogući osumnjičeni pripadnici policije, a pogotovu kod procesuiranja visoke korupcije državnih funkcionera. Nerealno je očekivati da javni tužilac dobije od policijskih organa zahtevane informacije i ostvari

Tužioci ne mogu sami. Neophodna je volja države i podrška društva. Onda bi i tužilačka maksima da "svaki predmet ima svoje vreme" zamenila nova maksima da je uvek pravo vreme za otkrivanje krivičnih dela i gonjenje njihovih izvršilaca. Tada bi polako počelo da se vraća poverenje građana u tužilaštvo

punu saradnju, ako nema mogućnosti da ih na to prinudi. Primera radi, u Španiji je ovo pitanje rešeno osnivanjem posebnog dela policije koji odgovara tužilaštvu, u Belgiji su određeni delovi policije pripojeni tužilaštvu, a u Italiji u svakom tužilaštvu postoji odeljenje policije koje je funkcionalno podređeno starešini tužilaštva. U Švajcarskoj je tužilac istovremeno i Direktor policije.

PROPALA REFORMA PRAVOSUĐA

Iako je od opšteg izbora (i razrešenja jedne trećine sudija i tužilaca) u tzv. reformi pravosuđa prošlo više od deset godina, mnoge posledice ove reforme se još uvek osećaju. Način na koji je sprovedena izazvao je katastrofalne posledice po funkcionisanje pravosuđa.

Nedozvoljeni pritisak izvršne vlasti, zloupotreba Državnog veća tužilaca, kao i zloupotreba hijerarhije u javnom tužilaštvu su potpuno ugrozili samostalnost javnog tužilaštva. Broj zamenika javnih tužilaca je bio nedovoljan, troškovi previsoki, a pristup građana pravdi nejednak. Pravo na pravično suđenje je bilo posve urušeno, što je sve dovelo do potpunog urušavanja poverenja građana u pravosuđe u celini, uključujući i javno tužilaštvo.

"ĆUTANJE" TUŽILAŠTVA

Svedoci smo kako se o aktuelnim istragama i krivičnim postupcima pred sudovima, u predmetima za koje postoji veliko interesovanje građana, u štampanim i elektronskim medijima oglašavaju i političari (i iz vlasti i iz opozicije), predstavnici policije i advokati. Drže se konferencije za medije, tabloidi objavljuju šokantne fotografije koje prate "stručna mišljenja i komentari" različitih "analitičara", advokati komentarišu događaje iz sudnice ili radnje preduzete u istrazi.

Jedino tužioca nigde nema, ili uglavnom nema, iako on rukovodi predistražnim postupkom, iako on sprovodi istragu, iako on odlučuje da li će neko biti optužen ili ne. Loša ili nedovoljna komunikacija javnog tužilaštva sa medijima traje već decenijama. Tradicionalno zatvoreno za javnost, tužilaštvo nije uspelo da se prilagodi novom vremenu, da se otvori prema medijima i tako pokuša da popravi loš imidž u javnosti. Kako drugi učesnici u postupku, pre svega policija i advokati, obilno koriste medijski prostor, često se dešava da se tužilaštvu pripisuje odgovornost i za nešto za šta objektivno nije odgovorno i što mu se ne bi moglo pripisati u "krivicu". Pasivan odnos javnog tužilaštva prema medijima to samo pojačava.

ŠTA UČINITI?

Dakle, poverenje javnosti u javno tužilaštvo ne zavisi samo od javnog tužilaštva, već i od drugih faktora. Da bi se povratilo poverenje građana u javno tužilaštvo neophodno je da javno tužilaštvo radi samostalno i efikasno, za šta su potrebne sistemske promene.

Nešto bi mogli da urade i sami tužioci, kao i zamenici tužilaca. Bilo bi primećeno ukoliko bi postali hrabriji, samostalniji, odlučniji. I naravno, vidljiviji. Da javno govore, ne bežе od medija, daju objašnjenje kada za to postoji opravdan interes javnosti, odgovaraju na pitanja koja javnost opravdano postavlja. Već tada bi slika biti malo bolja.

Potrebno je još nešto. Ustavom proklamovanu "samostalnost" trebalo bi da zameni "nezavisnost", strogu hijerarhiju bi trebalo ublažiti jasnom podelom odgovornosti i ovlašćenja, a kriminalistička policija bi trebalo da bude pod kontrolom javnog tužilaštva. Ovako bi se javnom tužilaštvu omogućilo samostalno i efikasno krivično gonjenje.

Tužioci to ne mogu sami. Neophodna je volja države i podrška društva. Onda bi i tužilačka maksima da "svaki predmet ima svoje vreme" zamenila nova maksima da je uvek pravo vreme za otkrivanje krivičnih dela i gonjenje njihovih izvršilaca. Tada bi polako počelo da se vraća poverenje građana u tužilaštvo. ¶

Sećanje: **Vlasta Velisavljević (1926–2021)**

Vlasta Vivaldi

Piše: **Božo Koprivica**

Vlasta Velisavljević... uvek se prvo setim Polaka u drami *Rat i mir u kafani Snefl* koju je napisao Remo Forlani a preveo Danilo Kiš. Jugoslovensko dramsko pozorište, premijera 1970, reditelj Ljubomir Draškić. I prva Polakova replika:

"Da, gosn Kišobran,
adut i to nadut"

A kakav prolog, i glumac zabavljač:

"Moj ti ćale kad je besan
veli: Igram, dakle jesam."

U ova četiri stiha stala bi *filozofija* života, strašnog života i pozorišne sudbine Vlaste Velisavljevića. Sve uloge koje je igrao Vlasta uglazbile su se u njegov ironično-veseli osmeh. U njegov hod, ležeran, a čini se da će svakog časa poleteti. I poletala je scena sa Vlastom Velisavljevićem. I scena, i kadar. I još taj melodičan, pevni glas, *glas s tajnom*. Nikom u izvedbi Forlanijevog komada (a igrali su sve as do asa) nije više odgovarao Kišov izvrsni aleksandrinac s cezurom.

Vlasta Velisavljević u svom maratonu ušao je u plemenitu trku sa Zvonimirom Rogozom, zagrebačkim glumcem, koga sam gledao kako ustrčava uz stepenice Lovrijenca, hita na probu (to su kasne sedamdesete). Pa, sećate li se uloge u filmu *Okupacija u 26 slika* Lordana Zafranovića i Rogozove replike:

"Nu, budimo veseli."

I Vlasta hita iz predstave u predstavu, iz filma u film, iz serije u seriju. Vozi, peca, *igra hokej* i *angažiran je*. Pričao mi je u kafani "Stari grad", na kraju Dušanove, da je podneo zahtev da se Autonomna pokrajina Dorćol primi u Ujedinjene nacije, u Savet bezbednosti, da uđe u NATO i Savez Ruskih Republika. I sve to u isti dan. Kad je sve to stizao glumac, glumac za *danas i sutra*, glumac sa džez sluhom, glumac koji je čuo zvuk ose Zemlje. Stigao je da igra sa svim generacijama Jugoslovenskog dramskog pozorišta, od Marije Crnobori i Viktora Starčića, do Nataše Tapušković i Nebojše Glogovca.

Uživao sam slušajući Vlastu Velisavljevića u salonu JDP, u hali Pionir (vreme evropskih košarkaških utakmica Partizana, a Duško Vujošević me pita: "Pa navija li Vlasto za Zvezdu?"), pa jedno davno jutro u ZMAJKI na početku Drinčićeve, pa jednom u Manježu, pa jednom u Doboju u Jovanovoj. I davno, davno, u kafani Složna braća (konobar Triša...) tamo gde je danas Hotel Park u Njegoševoj:

– Slušao sam Šaljapina 1935. kao dečak. Moj otac je bio hauzmajstor u Kolarčevoj broj 3. Na toj adresi živela je *bela grofica* Sofija Sergejevna Miškina. Kad dođe u Beograd, Šaljapin se *tako malo* družio s groficom. Noću su u Beogradu sve kapije morale biti zaključane. Moraš da zvoniš... i moj otac je otvarao vrata Fjodoru Šaljapinu. Čuveni bas mu je dao dve karte za *Borisa Godunova*. Loža do kraljevske. Kažu da je Šaljapin išao u rusku crkvu na Tašmajdanu. Sveštenik Vitalij Tarasjev bio mu je prijatelj, i Šaljapin bi zapevao sa ženskim ruskim horom...

Kad su nacisti ušli u Češku, tih noći su se gasila svetla u celom Beogradu a u prozorima su se palile sveće. Taj veliki hor sveća bio je molitva, molitva i pošta za bratsku Češku Republiku. Beograd kao veliki hepening...

U vreme mog dečaštva u Beogradu je bilo više pozorišta nego danas. U Rodinom pozorištu igrao se nacionalni repertoar s *pevanjem i pucanjem*. Gotovo svaka veća državna firma imala je svoje pozorište. Direkcija tramvaja i osvetljenja imala je svoju pozornicu tamo gde su tramvajske šupe na Bulevaru kralja Aleksandra. Tamo je danas Depo, šverc trgovine. Pozorište je bilo na Kolarcu. Letnja pozornica na Kalemegdanu, tamo sam gledao Viktora Starčića kao Pometa, a danas na Kalemegdanu ništa od Pozorišta. Pa Radničko pozorište u Nemanjinoj. Mi dečaci sa Dorćola išli smo da gledamo glumice, sve lepšu od lepše. Onda mi se posrećilo da malo kasnije igram u Humorističkom pozorištu na Terazijama sa najlepšom od njih, Ljubicom Sekulić. Na Terazijama smo gledali i *ulično pozorište*. Za vreme okupacije čuvena lepotica Deniza Mokranjac dostojanstveno je išla ulicom, nosila je kajez čarape s linijom duž lista i blistala je njena muštikla. Nemački oficiri u bašti Hotela Moskva ustajali su da joj se naklone.

Kajez čarape i žuta traka na rukavu mog druga Arona. Njegovu porodicu peli su na nemački teretni kamion na uglu Braće Baruh i Dušanove, pokušao sam da mu dodam školsku torbu u nadi da ćemo se družiti još kad se vrati. Nikad više ništa nisam čuo o Aronu. Išli smo često u sinagogu na uglu Visokog Stevana i Jevrejske, slušali smo sefardske pesme. Nemci su tenkovima sravnili sinagogu... I sad tačno mogu stati na mesto gde je pevao *Hor Jevreja*.

U vreme okupacije krao sam ugalj i drva sa nemačkih vagona dok prolaze. Vladala je velika studen. Uhvatili su me i otpremili u logor kod Dortmunda. Iz baraka smo išli na rad u fabriku granata. Kad sam išao da naplatim robijanje, Nemci su sve to imali precizno zapisano. Tamo gde je bio logor, sad je jezero. Promenio se pejzaž, ali sam prepoznao mesto gde je bila moja baraka. I udisao sam logorski vonj. Tamo gde smo tamnovali, sad je malo pozorište. A Sorin koga sam igrao kaže u *Galebu*: "Ništa bez pozorišta."

Posle rata studirao sam na Pozorišnoj akademiji. I onda je uhapšen moj kum, moj prijatelj Slovenac, pukovnik, načelnik na Vojnoj akademiji. Voleo sam da se igram sa njegovim dečacima i pozajmljivao sam knjige iz njegove biblioteke – Ljermontova, Baratinskog, Feta, Čehova, Gorkog. Obedio me je jedan profesor sa akademije, video sam to kad su otvorili dosijea, mada su imena zatamnjena. Profesor, pesnik, p*od Bagdalom*, poznat po elegantnom šalu. Prošao sam sve *stanice u pustinji* do Golog otoka. Najviše sam batina dobio na Banjici. Tukli su nas islednici, pa su dolazili bokseri da nas dovrše. Bio sam u Gradiški. Goli otok... Vratio sam se posle tri

Vlasta Velisavljević je svakom bolu nazdravljao. Zato je i znao u pozorištu da odigra ono najteže – tišinu između ćutanja i reči. Čikao je partnera, nadigravao se i s majstorima igrao dupli neodoljiv pas. Apsolutna iskrenost zrcalila je na Vlastinom licu, dva oka kao otvorene vene

Fotografije: Tanjug / Rade Prelić

godine i nastavio se Goli otok. Crno seme. Imao sam uredno plaćenu kartu i seo da gledam predstavu u Pozorištu na Terazijama. Nije važno koja je to bila predstava, došao je upravnik kapo i uredno me izbacio iz pozorišta. Viđam tog Zeku na Kalemegdanu i gledamo se... Upravnik Narodnog pozorišta u Mostaru Safet Ćišić, taj gospodstveni čovek, pozvao me je u svoj ansambl. Za umetničkog direktora došao je Skender Kulenović. Beg i u poeziji i u životu. Išao sam s njim u ribolov:

Kućno poštansko sanduče, i ista te ista dilema.
Izvadim ključ pa kažem: Bolje ne otvori!
Na sva ta draga pisma što ih unutra nema
budi sanduk ćutnje i ništa ne odgovori.

U Mostaru sam se družio sa fudbalerima Veleža, sa Zelenikom koji je imao najjači šut u Jugoslaviji, sa Bolfekom, žustrim i opasnim, slomi i poneku nogu suparnicima. Često sam šetao mahalama sa Muhamedom Mujićem, reprezentativcem Jugoslavije.

Tih godina u Tuzli postojao je *prelazni rok* za fudbalere, košarkaše, glumce. Potpisao sam za Narodno pozorište u Tuzli na tri godine...

Sedim pre dva leta u Mihailu na Obilićevom vencu sa Dejanom Mijačem i Duškom Vujoševićem. Mijač je Vlastu zatekao u Tuzli kad je došao kao mlad reditelj da režira *Zmijsku kožu* Tenesija Vilijamsa. Valentajna Zavijara igrao je Vlasta Velisavljević, Ledi je igrala Tomanija Đuričko. Marlon Brando ili Vlasta Velisavljević, velika je dilema. Nisu mogli da nađu originalnu zmijsku kožu pa je krojač pozorišta sašio vindjaknu za Vlastu od imitacije zmijske kože koju su nabavili u Minhenu. Ima ona scena na groblju, ponoć je, kad Valentajn kaže Ledi da vrabac peva dživ, dživ, dživ, pa to pređe u živ, živ, živi. Ana Manjani i Marlon Brando, Tomanija Đuričko i Vlasta Velisavljević.

Živeo je glumac punim plućima u Tuzli. Leteo na jedrilici, vozio motor sa prikolicom, išao na košarkaške utakmice. Taj teren su podigli Amerikanci. Ceo grad je bio u poletu. Neke zgrade su tonule na dno mora soli, ali je nicala nova Tuzla. Na košarkaškom terenu svirao je bend Kvinsija Džounsa, svirali su za rudare i građanstvo. Bend je krenuo za Sarajevo, a Vlasta na motoru za njima da još jednom čuje radnu verziju muzike za film *Posao u Italiji*. U Tuzlu je došao ansambl Beogradskog dramskog pozorišta i nagovorili su Vlastu da pređe na Crveni krst. Prva Vlastina predstava u Beogradskom dramskom bila je Nušićeva *Autobiografija*. I krenuo je Vlasta da igra, igra, dok ga nisu izbacili iz pozorišta. Zašto, ne zna se. Bio je bez posla, a onda ga je Bojan Stupica *na prepad* uveo u predstavu *Kad su cvetale tikve*. Drama Dragoslava Mihailovića, režija Boro Drašković. Tako je počeo Vlastin ruski repertoar u Jugoslovenskom »

dramskom. Vlasta igra vodnika Stanića. Ima u ovoj drami ona antologijska scena kad otac, Ljubiša Jovanović, ispraća sina u vojsku, sina Ljubu Šampiona koga igra Miša Janketić. Otac mu je doneo burek na železničku stanicu i kaže: "Ovi vaši gori su od Nemaca." Oca Ljube Šampiona propustili su kroz... islednici u Beogradu da ga propitaju nešto o starijem sinu Vladi, koji je šurovao sa Rusima i otpremljen je na Goli otok. Kada dođe kraj vojnog roka Ljube Šampiona, vodnik Stanić za *flašu rakije* pusti ga dan ranije, a u noći *dana ranije* odigraće se antički dvoboj pesnicama između Stoleta Apaša i Ljube Šampiona. U filmu Žike Pavlovića *Kad su cvetale tikve* trebalo je da igram Apaša, ali nešto se nije dalo ni filmu ni meni.

Na Titov mig *Tikve* su zabranjene, bilo je i autocenzure u JDP, a samo je Vlasta Velisavljević izbačen iz pozorišta. U svom dosijeu Vlasta je pročitao rečenicu: v*oleo je Ruse i pevao je ruske pesme*. Pouzdano znam da je Vlasta voleo pesmu *Priča o crvenoj kapici* –

... Revolucija je negde – ču kadet, začeta,
Ali je kapica još uvek na glavi kadeta

Ko bubreg u loju živeli za kadetom
kadet,
I otac kadeta i kadetov praded

Podiže se jednom neki silan vetar,
U parčiće razdra kapicu kadeta.

I on ostade crn. Vidiš ga gde šeta,
Vuci revolucije ščepaše kadeta

Zna se u vukova kakva je dijeta.
Zajedno sa manžetama proždraše kadeta.

Kad se budeš bavio politikom, dete,
Ne zaboravi priču o ovom kadetu.

Vladimir Majakovski napisao je ovu pesmu, na *vreme*, 1917.

Vratiće se Vlasta Velisavljević u Jugoslovensko dramsko kao Anton Pavlovič Čehov u komadu *Huda, srećo moja* Leonida Antonoviča Malugina, režija Olga Savić. U *svom* pozorištu odigrao je *pun* ruski repertoar – Žandarma u *Zločinu i kazni*, Vasina u *Mladiću*, Mihaila Vasiljina u *Vasi Železnovoj*, Ivana Petorublja u *Sumraku* Isaka Babelja u režiji Ježija Jarotskog (to

je najbolja predstava u povesti Jugoslovenskog dramskog), Monahova u *Varvarima*, Liputina u *Zlim dusima*, Gan Džа-Lina u *Zojkinom stanu* Bulgakova, Bodajeva u *Šumi* Ostrovskog, igrao je izvrsno Abdulina u *Revizoru* Dejana Mijača, nije igrao samo Abdulina nego i hor trgovaca.

I bio je Vlasta Velisavljević dragocen kao kakav hor.

Vlasta Velisavljević najviše je igrao u komadima Čehova: Fedotika u *Tri sestre*, Sorina u *Galebu*, Firsa, dva puta, u *Višnjiku*, 2003. i 2013.

A Sorin ovako kaže:

"U 60. godini čovek želi da živi. Vi ste tihi i ravnodušni, zato ste skloni filozofiji, ja hoću da živim i zato pijem za ručkom heres, pušim cigare i kraj. Eto, to je sve."

Igrao je Vlasta Velisavljević do poslednjeg daha i u pozorištu i u životu.

A Firs:

"Odavno već živim. Hteli su da me žene kad se vaš otac nije bio ni rodio... (smeje se), a kad je data sloboda, bio sam već stariji sobar. Samo ja nisam pristao na slobodu, ostao sam kod gospode."

Gospodski je Vlasta Velisavljević osvajao slobodu i u životu i u kazalištu.

U danu kad je otplovio Vlasta Velisavljević *na Mojke* u Perogradu i Lenjingradu, na Sahalinu A.P. Čehova bila je proglašena nacionalna žalost.

Igrao sam sa Vlastom u filmu *Mala noćna muzika* Dejana Zečevića. Prošao sam nemo kroz jedan kadar, a Vlasta je igrao važnu ulogu, igrao je babu tajnovitu i veselo-erotizovanu. Kako se samo nadigravao sa Gordanom Kičićem i Vukom Kostićem. Odigrao je Vlasta u tom filmu *četiri godišnja doba*. Družili smo se u pauzama snimanja i pričao mi je kako je otvorio sezonu skijanja u Mostaru i kako bi pobedio Ica Voljevicu, slikara u *slobodnom spustu* na planini Rujište blizu Bijelog Polja... Na dan sahrane Branislava Nušića celo Narodno pozorište bilo je obavijeno crnim florom. Kakav je to bio performans kojemu bi pozavideo Aj Vejvej. Pa performans za vreme izgradnje zgrade Teatra "Bojan Stupica". Radove su izvodili majstori iz građevinskog preduzeća Soko iz Mostara. Jedan dan na vrhu građevine zavijorila se velika crvena zastava. Gleda tu zastavu Bojan Stupica i pita Vlastu je li to neki protest, neka pobuna. "Ne. Proslavljaju radnici veliku pobedu Veleža nad Crvenom zvezdom." Vlasta kaže da je bilo 5:1 za Velež, a meni se čini da je bilo 6:1. Voleo je Vlasta da priča o *belim Rusima* sa Dorćola, o ruskom časopisu "Arhiv", koji je izlazio u Beogradu između dva rata. U tom časopisu stihove je objavljivala i Ana Ahmatova. U "Arhivu" je bio objavljen i jedan od šesnaest Modiljanijevih crteža portreta ruske pesnikinje. Vlasta je voleo da govori Pasternaka:

I ne smeš se odreći niti
Jednog delića lika svog
Već moraš biti živ i biti
Sav živ do puta svršenog.

Najviše me se dojmila tih dana Vlastina priča o admiralu Orlovu. To je znamenita obitelj u carskoj Rusiji. Admiral Orlov ratovao je na Mediteranu, zadržao se jedno vreme i u Crnoj Gori da pomogne u borbi protiv Turaka, to nije bilo po volji carice Katarine. Vratio se Orlov u Rusiju i carica ga je stavila u nemilost. Admiral je otišao u zavičaj da gaji konje. Cara Pavla su udavili, na presto je došao Aleksandar Prvi, a tamo daleko u stepi otišao je na poslednju plovidbu admiral Orlov. Kad su imperatoru javili da je umro admiral Aleksej Orlov, car je upitao gde će biti sahranjen. Veličanstvo, admiral je ostavio u amanet da bude sahranjen kao mornar. Počasni vod od deset mornara i u more. Donesite mi taj testament, kaže car. I kad je video testament, okrenuo je papir na poleđinu i napisao: Ispuniti volju admirala Orlova, počasnim vodom komandujem ja.

Pomislio sam i zbog ove priče i zbog Vlaste Velisavljevića, Svetsko prvenstvo u fudbalu mora se održati u Rusiji. Početkom maja 2018. pozvao sam Vlastu da proverim neke podatke iz ove priče: "Šta radiš ovih dana, želeo bih da se vidimo." – "Imam jedan dan snimanja, u subotu, večeras gledam generalnu probu." – "A koja je generalna proba večeras u Jugoslovenskom dramskom?" – "E, moj druže, generalnu probu Parade pobede na Crvenom trgu." Vlasta ima 43 ruska kanala, a ja 7. maja 2018. ne znam koja je generalna proba.

Prvi put je Vlasta Velisavljević zaigrao na sceni JDP-a godine 1938, tada je to scena Kod Manježa Narodnog pozorišta, u predstavi *Put oko sveta*. Tri poslednje uloge u Jugoslovenskom dramskom: Tasa u *Sumnjivom licu* (*Plava riba, kljukana dinastija...*), Gospodin Diafoarus u *Uobraženom bolesniku* (*jedino zdravlje bolest nam je...*) i Duh Hamletovog oca u *Hamletu*. Pomagao je Hamletu da čita *Hamleta* u predstavi *Hamlet*. U režiji Aleksandra Popovskog Hamlet je *otvarao* Vlasta Velisavljević: *Evo idem od doktora, ali čim uđem u pozorište, odmah mi je bolje*. Pa onda *uputstvo* glumcima, izgovorite ovaj govor...

Nušić, Molijer, Šekspir – zaslužio je to životom i majstorstvom Vlasta Velisavljević. Igrati (Duha) oca Nebojši Glogovcu (najdarovitijom glumcu JDP-a u poslednjih pet desetleća), to je podvig. Vlasta je igrao Duha Hamletovog oca ali je sledio najvažniji Polonijev savet: *Budi veran samom sebi*.

Deset je nebesa Vlastu koštalo njegov život. Jedan je od retkih zatočnika koji je mogao reći:

Zveri moja, veku moj lepi,
Ko će ti pogledati u oči,
I svojom krvlju ko će moći
Pršljene dveju stoleća da zalepi?

Uspeo je to Vlasta Velisavljević jer je svakom bolu nazdravljao. Zato je i znao u pozorištu da odigra ono najteže – tišinu između ćutanja i reči. Čikao je partnera, nadigravao se i s majstorima igrao dupli neodoljiv pas. Apsolutna iskrenost zrcalila je na Vlastinom licu, dva oka kao otvorene vene. Znam pouzdano da je Vlasta zaplovio sa:

Ehej!
Nebo!
Skini kapu!
Ja dolazim!

Ili, Vlasta Velisavljević u četiri ruke s kosmičkim melanholikom, Rajner Marija Rilke:

Svi mi padamo. Pada ruka. Pad
u svakom od nas živi neizbežno.
Pa ipak neko beskonačno nežno
padanju ovom daje smer i sklad.

28. mart, Dan svetskog pozorišta. ¶

Kultura bez doma = Dom bez kulture

Foto: Tanjug / Tara Radovanović

BIGZ je bio i atrakcija za strance, kao slatka tajna Beograda, koju im neko otkrije nakon što posete klupsku scenu. Iseljenjem muzičara, likovnjaka i drugih umetnika, značajan deo beogradske alternativne scene je u martu 2021, i bukvalno i simbolički, ostao bez doma

Nova godina, 2005. Našli smo se na žurci u zgradi BIGZ-a. Prvi susret sa njenom veličinom, monumentalnošću, mrakom koji je u njoj vladao bio je pomalo zastrašujući. Istražujući prostorije, naišli smo na jednu veću, podno stepeništa na sedmom spratu. U njoj je bilo svetlo, toplo i udobno, kao kod kuće. Kauči, itison, bubnjevi, pojačala i nekakvi fini ljudi sa gitarama.

Koji mesec kasnije, u istoj toj prostoriji, ispostaviće se jednoj od prvih u koju su ušli muzičari u BIGZ-u, autor ovih redova imao je neku vrstu audicije u bend koji je bio u potrazi za gitaristom. BIGZ je ubrzo postao naša druga kuća, najčešće vikendima, a kasnije i na dugim noćnim probama. Uskoro je sve više muzičara i drugih umetnika počelo da se useljava. Od DJ-eva, arhitekata, slikara i vajara, do akrobata i teatarskih trupa.

Jedna prostorija bila je arhitektonski biro preko dana, mesto za muzičke probe uveče. Mladi hip hop romski bend, grupa slikarki koje su konačno našle prostor za rad, čovek koji stvara muziku pomoću motora veš mašine. U nedostatku domova ili centara kulture, koji su se pretvarali u komercijalne prostore, kultura je sve više nalazila svoj dom u zgradi Beogradskog izdavačko-grafičkog zavoda.

Postao je prostor za slobodu, uživanje i stvaranje. Njegovi doskorašnji stanari ističu činjenicu da je veliki broj raznolikih ljudi iz različitih podneblja tu došao zbog iste stvari – potrebe za neometanim stvaranjem, što je onda postalo i prilika za susret, prepoznavanje i zajedničko kreiranje nečeg novog.

"Prvi put sam u BIGZ ušao pre gotovo dve decenije, kao srednjoškolac koji je pokušavao da sazna gde njegovi omiljeni bendovi imaju probe. Bio sam zapanjen brojem umetnika, ateljea, vajara, muzičara, očuvanih prostorija. Privukla me je kreativna snaga koja je od prostorija u koje niko nije ušao 40 godina stvarala instituciju kulture alternativnog Beograda. Ljudi su ih čistili, donosili nova vrata, gletovali, krečili, da bi napravili iole pristojnu sobu za atelje, muzičku ili vajarsku radionicu. Mnogi su ovde završavali svoje vežbe sa umetničkih fakulteta. Dovoljno je bilo da jednom prođeš hodnicima i osetiš simbiozu umetnika koji se međusobno inspirišu i razmenjuju »

BIGZ kroz "Vreme"

Nedeljnik "Vreme" je o BIGZ-u prvi put pisao 2005. godine (br. 750) navodeći da je velik i multifunkcionalan prostor u kom bi bili smešteni umetnici neophodan gradu, kao i da su reakcije gradskih vlasti i potencijalno zainteresovanih institucija za ulaganje u BIGZ kao kulturni centar izostajale. U tekstu je takođe pomenuto kako razlog za izvesni optimizam postoji jer je završena studija izvodljivosti kojom su "obrađene" tri potencijalne lokacije za nove javne prostore namenjene kulturi i umetnosti – Elektrana na Dorćolu, zgrada umetničkih ateljea na Starom sajmištu i zgrada magacina na savskom pristaništu ispod Karađorđeve ulice. U međuvremenu, nekadašnji magacin dobio je komercijalnu namenu, dok epilog druga dva pomenuta prostora nije poznat.

iskustva. Ko je jednom to osetio, nije više izlazio iz ovog prostora", priča muzičar i producent Oliver Svilan, koji je od 2006. u BIGZ-u stvarao sa alternativnim sastavom Kriške i sarađivao sa drugim izvođačima, poput Stuttgart Online.

S vremenom, BIGZ se otvarao ne samo prema drugim umetnicima, već i ka javnosti i svima koji su bili zainteresovani za ono što se unutar zgrade dešava. Prvo polako, a potom masovno, počinju da se organizuju koncerti, performansi i predstave, pa onda i žurke u prostoru na vrhu zgrade.

Zgradu posećuju i u njoj nastupaju brojni inostrani umetnici koji su na turneji ili su se jednostavno našli u Beogradu, često i nakon zvaničnih nastupa u gradskim klubovima. Jedan deo sedmog sprata privremeno je bio scenografski transformisan u svemirsku stanicu, za potrebe snimanja filma Lika Besona. Dan pre nastupa bostonskog alternativnog sastava Lemonheads na Tašmajdanu, frontmen benda Evan Dando u BIGZ-u je džemovao sa beogradskim muzičarima, kojima je poklonio svoju gitaru (nakon što ju je iz čista mira razlupao o pod).

TAČKA POVEZIVANJA

Osim muzičara, slikara, vajara, DJ-eva, BIGZ postaje dom i udruženjima koja nisu bila toliko svakidašnja na našim prostorima. Na šestom spratu zgrade, prostorija sa visokim plafonom postala je sala novocirkuske trupe "Cirkusfera". U njoj su vežbali vazdušne akrobacije, žongliranje, organizovali seminare, izvodili predstave i performanse. Bila je mesto okupljanja zainteresovanih za cirkusku umetnost i teatar, kao i njenih stvaralaca iz regiona, ali i Francuske, Nemačke ili Italije.

"Prostor nam je bio jako važan, kao tačka povezivanja – tu su dolazili ljudi zainteresovani za ono što radimo, upoznavali smo se i sarađivali, što je teško ako si na ulici i nemaš prostor. Učili smo ljude cirkuskim veštinama, organizovali radionice plesa, klovna, fizičkog teatra. Potom smo to inkorporirali u predstave koje smo u tom prostoru izvodili u formi kabarea", priča cirkuski umetnik i jedan od osnivača trupe Đorđo Ivanović. "Takođe, dešavale su se važne saradnje umetnika. U zgradi smo, na primer, upoznali muzičare koji su postali pratnja našim predstavama, ili grupu devojaka koje su šile u BIGZ-u, a koje su kreirale kostime i scenografiju za naše performanse", ističe Ivanović.

BIGZ, naravno, nije bio u vlasništvu umetnika, niti su ga uređivali i vodili. Nije bio skvot poput nekih poznatih centara alternativne kulture u regionu ili poslednjeg dugotrajnijeg skvotiranog prostora u Beogradu, zgrade "Inex filma" u Višnjičkoj. Njegovi korisnici plaćali su kiriju sličnu onoj za uređene stanove u komšiluku. Većina njih pominje zapuštene toalete i liftove. Iako je postao svojevrsni dom kulture, rukovodstvo zgrade nije u tome učestvovalo i nije mnogo ulagalo u njeno održavanje.

Muzičar Boško Mijušković je u BIGZ-u stvarao od 2009. godine, prvo sa bendom Salto Mortale, a potom i Straight Mickey & The Boyz. Ovaj mladi i svestrani basista i gitarista s vremenom kreira i sarađuje sa brojnim muzičarima koji su svoj dom stvorili u zgradi BIGZ-a, u bendovima Škrtice, Veliki prezir, Partibrejkers, radi i sa MKDSL-om, sastavima Zemlja gruva, Lolobriđida, Dol i Seine. Frontmen je i grupe Turisti.

"Za mene su BIGZ uvek bili ljudi, poznanstva, prijateljstva i ideje koje su tu nastale. Tokom ovih godina sam tu imao osećaj sigurnosti, da ono što radiš ima smisla, da imaš podršku i ljude oko sebe koji razmišljaju isto ili slično. Bilo je čak i takvih slučajeva da ljudi u kreativnom smislu razmišljaju isto, da se stvaraju odlične saradnje, nova muzika. Samo prilika da upoznaš sve te ljude, te neke starije face, za jednog muzičara to je iskustvo jednako onom kada dve godine sviraš i vežbaš po ceo dan. To su zaista neverovatne, velike stvari", kaže Mijušković.

Oliver Svilan naglašava značaj BIGZ-a u oblikovanju velikog dela današnje muzičke i umetničke scene Beograda: "Da nisu imali BIGZ kao dom i mesto susreta, ne bi se upoznali i razvijali odnose i veze, ne bi bili to što su danas. Zato je važno da svi pružimo veliku podršku i da se uloži u mesta kao što je BIGZ. Zanemarena su, potcenjena, a od vitalnog su značaja za ljude koji se bave bilo kojom vrstom umetnosti. Neophodno je da ih prestonica kao što je Beograd ima. BIGZ je bio i atrakcija za strance, kao slatka tajna Beograda, koju im neko otkrije nakon što posete klupsku scenu."

POZIV NA PODRŠKU

Značajan deo beogradske alternativne scene je u martu 2021, i bukvalno i simbolički, ostao bez doma. Kompanija "Marera Real Estate Partners" je u februaru saopštila da je u partnerskom projektu kupila zgradu BIGZ-a, koju će obnoviti i pretvoriti u moderan poslovni centar. Najavljeno je ulaganje od više od 40 miliona evra i rekonstrukcija kojom će, kako je rečeno, biti očuvan autentični izgled zgrade. Takođe, korisnici zgrade dobili su obaveštenje da je potrebno da se isele.

Sagovornici "Vremena" saglasni su da su novi prostori neophodni i nadaju se da će ih umetnici pronaći, sa ili bez podrške institucija.

Ivanović smatra da je situacija sa BIGZ-om mogla da ima bolji epilog po umetnike – da grad uloži u infrastrukturu, a oni da nastave da plaćaju korišćenje prostora: "Novi model bi mogao biti ruina u gradskom vlasništvu, koja bi se dovela do 'sivih radova' i osnovne infrastrukture, a onda da je umetnici urede. Mi smo i ovde sami ulagali u izolaciju, uređenje, razne vrste popravki."

Boško Mijušković navodi da je teško u trenutnoj kriznoj situaciji govoriti o tome koliko Beograd gubi nestankom BIGZ-a kao kulturnog centra: "To jeste veliki udarac. U ovakvim krizama, kultura i lepe stvari uvek pate. Krivo mi je kad shvatim da su nama stariji govorili kako je nama teže nego što je njima bilo, a mi

možemo isto to sad da kažemo mlađima. Međutim, imam dozu optimizma da ćemo naći nov prostor. Nikada beogradska alternativna kulturna scena, kako god da je nazovemo, nije zavisila od institucija. Uvek je to bio 'uradi sam' pristup, uvek je postojala neka vrsta akcije."

Ispred zgrade je 27. marta organizovan veliki skup doskorašnjih stanara. Nakon apela u medijima, okupili su se kako bi dodatno skrenuli pažnju na činjenicu da nekoliko stotina umetnika ostaje bez prostora za stvaranje. Od nadležnih institucija je zatraženo da obezbede prostor od najmanje 3000 kvadratnih metara koji ne zahteva velika ulaganja u infrastrukturu i koji može da bude prilagođen potrebama umetnika.

Na skupu je naglašeno da je umetnicima prostor za rad oduzet u najtežem trenutku. Potpisivana je i inicijativa za osnivanje udruženja nezavisnih umetnika, koje će se boriti za alternativnu scenu.

Pokret *Ne davimo Beograd*, čiji predstavnici su i prisustvom podržali skup, predlaže kreiranje fonda prostora u vlasništvu grada, koji bi bio ponuđen kulturnoj sceni na korišćenje, pod "jasnim i transparentnim uslovima".

Zatvaranja i iseljavanja centara alternativne kulture dešavaju se i u regionu. Uzroci i metode se razlikuju, ali su posledice slične. Svetski poznati ljubljanski centar Metelkova deložiran je uz obrazloženje potrebe za sanacijom, a u januaru su nasilno iseljene organizacije i umetnice iz skvotirane fabrike "Rog". Desetine umetničkih i neprofitnih organizacija ostale su bez prostora.

Zamenik gradonačelnika Beograda Goran Vesić najavio je da će narednih dana "pozvati umetnike na razgovor" i da je grad spreman da pronađe rešenje. Tokom više od decenije i po funkcionisanja BIGZ-a kao kulturnog centra nijedna gradska vlast nije na bilo koji način pokazala da prepoznaje njegov značaj.

Nadajmo se da će nakon ovog apela uslediti neka vrsta smislene reakcije i da će i pomenute nadležne institucije prepoznati da ako (alternativna) kultura nema svoj dom u prestonici, da će i grad kao dom svih njegovih stanovnika biti na gubitku – pre svega svoje kulturne scene i ponude, kako je i poručeno na skupu. ¶

DUŠAN MIRNIN

Tik do grohota... avaj

Foto: Narodno pozoriste

Ako želite da gledate savremeni komentar na fenomen pozorišnih i komičnih iluzija, morate biti spremni da razbijete i iluziju o "povlašćenom" mestu umetnosti u vremenu kojim dominiraju komercijalni sadržaji

Delo Pjera Korneja *L'Illusion comique* je našoj pozorišnoj javnosti bilo manje poznato sve dok početkom aprila 1991. godine u Jugoslovenskom dramskom pozorištu ovaj komad pod nazivom *Pozorišne iluzije* nije postavio Slobodan Unkovski. U toj predstavi je čuvena, antologijska scena srpskog teatra u kojoj Čarobnjak (Dubravko Jovanović) i Pridamon (Miloš Žutić) prekorače nevidljivi četvrti (pozorišni) zid i stvore se u Beogradu 1991. godine. Zatim se vrate u iluziju i "nevidljivi zid" gurnu daleko ka publici da bi rekli tekst u slavu pozorišta koji zaglušuje zvuk tenkova i vojnog marša – realnost Beograda 1991. upada u pozorišnu iluziju. To je bilo vreme masovnih okupljanja na ulicama i političkih nemira, te je ono – iako veoma teško i kompleksno – sa ove istorijske distance u stvari bilo veoma povoljno za pozorište. Trideset godina kasnije, kada se pozorište bukvalno guši u nametnutoj kovid (samo)izolaciji reditelj Nikola Zavišić odlučio je da proveri kako ovaj komad funkcioniše u tzv. novoj realnosti. Kao prvo, napravljena je distanca u odnosu na prethodnu postavku pre svega u prevodu (ovde je to Jovan Popov) i naslovu – umesto *Komične* ili *Pozorišne iluzije* "samo" *Iluzija-e*. Iz skraćivanja naslova kao i iz nekih rediteljevih izjava povodom premijere (22. marta 2021. – samo dan nakon što je publici (opet) dozvoljeno da makar u ograničenom broju prisustvuje predstavama), reklo bi se da je akcenat u ovoj postavci više na iluziji (ili iluzijama?) a manje na pozorištu (ili komediji). Međutim, nije tako.

U pitanju je susret (ili sudar?) pozorišta i njegovih konvencija sa različitim iluzijama – gde je granica između glumca i lika, realnosti pozorišnog života i pozorišne iluzije, između pozornice i publike, pozorišta i literature... Sva ova »

htenja sažeta su u ideji da se Kornejevo delo postavi kao komad-proba. Međutim, ako nemate pri ruci program predstave (ili se niste na vreme obavestili preko medija), može proći dosta vremena (skoro četvrtina predstave) dok ne "ukačite" princip igre. (Pre)dugo se pitamo zašto je na sceni više malih pozornica i jedna velika crvena (pozorišna) zavesa u dubini (scenografija Nikola Zavišić), šta predstavljaju čudni savremeni kostimi sa printom (Bojana Nikitović i Suna Kažić), zašto se pojedine scene dešavaju u prvom redu partera, itd. Međutim, kako predstava odmiče zahvaljujući (pre svega!) glumačkoj igri Nikole Vujovića (uloge reditelja i Klendora) i Miloša Đorđevića (glumac i Matamor), a zatim i Sene Đorović (glumica i Izabela) i Anastasije Mandić (glumica i Liza), počinjemo da shvatamo o čemu se radi – prisustvujemo ne baš uspešnoj generalnoj probi Kornejevog komada. Oni koji (po)znaju stanje stvari u savremenom srpskom pozorištu sa tugom i smehom će prepoznati niz situacija koje su tipične za sadašnji pozorišni trenutak.

Neki glumci nikako ne mogu da "ubodu" tačan akcenat. Reditelj je u poslednjem trenutku napravio ničim objašnjenu zamenu reči u stihu (aleksandrinac) pa se glumci i na štrih "sapliću". Tu su još i propušteni "šlagvorti", razne trapavosti i slučajna povređivanja, zatim nervni napadi, histerični ispadi, silna nervoza reditelja i glumaca i (obavezno) napuštanja probe u trenucima krajnje zaoštrenog sukoba. Sve ovo je, naravno, posledica nedovoljne uvežbanosti s jedne i ogromne želje da se progon ipak izgura do kraja s druge strane. U tom kontekstu su "amblematične" dve scene sa zvonjenjem mobilnog telefona. Kada telefon slučajno zazvoni nekom iz "publike" reditelj i ekipa momentalno "pošize" jer se "ne poštuje proba".

Međutim, kada reditelju i glumcu koga igra Nikola Vujović usred scene i usred stiha zazvoni telefon on se "mrtav 'ladan" javi jer je povod važan – zovu ga da igra u drugoj sezoni poznate TV serije. Naravno, reditelj prekida progon i izlazi sa scene da bi obavio važan razgovor, a ostali glumci spontano krenu za njim u nadi će se i za njih naći neka uloga. Ta scena daje preciznu sliku neravnopravne bitke koju umetnost svakodnevno vodi sa raznim komercijalnim sadržajima. Naravno, sada bi neko mogao da primeti: "A gde je tu, molim vas, Pjer Kornej?!" I nije li to "nisko podilaženje zabavi"?! Međutim, ako želite da gledate savremeni komentar na fenomen pozorišnih i komičnih iluzija, morate biti spremni da razbijete i iluziju o "povlašćenom" mestu umetnosti u vremenu kojim dominiraju komercijalni sadržaji. U pravcu razbijanja pozorišnih iluzija ide i kraj predstave koji je neka vrsta rediteljske autoironije Nikole Zavišića. Taman, kada smo istinski počeli da uživamo u glumačkoj igri, ona se prekida upadom ničim izazvanog melanholičnog rediteljskog "koncepta". Diže se crvena zavesa i u pozadini se zamorno dugo vrti crno-bela svetlosna iluzija. Na proscenijumu se pojavljuje metronom, mini-pozornica i ruka iza zavese kao u lutka predstavi (povratak na početak predstave), s tim što sada to sve umesto reditelja i glavnog glumca sada izvodi glumica.

Ona nemoćno doda "Ne želim da se ovako završi predstava." A predstava se baš tako (kako ne treba) završi! I ovu situaciju nasilnog rediteljskog "biflanja koncepta" smo (pre)često gledali u savremenom srpskom teatru. Iz svega navedenog neko bi mogao da pomisli da su najbolji delovi predstave oni koji su ubačeni u Kornejev tekst. To i jeste i nije tako. Naime, da bi se komično-tragični tekst Pjera Korneja uspešno igrao, potrebno je da nas glumci zanesu svojom igrom i nateraju da bez suvišnih pitanja prihvatimo svet iluzija.

To, kao što smo već rekli, dobrim delom polazi za rukom Nikoli Vujoviću, Milošu Đorđeviću, Seni Đorović i Anastasiji Mandić, a mnogo manje ostalim akterima. To je nevolja jer oni svi zajedno moraju da igraju tako da nam pažnja nijednog trenutka ne padne. Kada bi se zajedno i glumci i reditelj (pre)pustili komičnim iluzijama i našli jasan odnos prema Kornejevim likovima i njihovim odnosima, to bi bilo upravo ono što nam treba – da se grohotom smejemo i duboko udahnemo punim (pozorišnim) plućima, avaj. ¶

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Erupcija

Tokom jedne budne noći, oko dva sata ujutro, listao sam kanale i odlučio da pokušam da pogledam prvu epizodu, verujući da neću izdržati do kraja. Imao sam naime rezervu prema temi: živeo sam u uverenju da je sve što se moglo reći o gejevima i AIDS-u – već odavno rečeno. A onda je započela magija

Ponekad nam se učini da postoji nekakvo univerzalno ovozemaljsko pravilo po kojem svaka snažna manifestacija ljudske radosti i slobode na kraju mora da okonča u manjoj ili većoj nesreći. Naši životi se, prateći taj snažni utisak, sastoje od povremenih žurki, na kojima se svi sjajno zabavljaju i beskrajno vole a koje se završe, u ranim jutarnjim satima, opštom tučom, upadom policije, samoubistvom ili kakvim sličnim *anhepiendom*. Mamurluk i gorak utisak, potom, traju mnogo duže od tih nekoliko sati ludog provoda. Stvari se tako nameštaju da čoveku sa godinama, u trenucima kada je beskrajno srećan, negde duboko unutra drhturi osećaj da će tu sreću morati debelo da plati na nekoj sledećoj krivini.

slobode, zadovoljstva i smrti

Foto: Promo

Ne treba ni podsećati na primere iz svetske istorije ili iz našeg neposrednog iskustva. Kako je, recimo, vajmarska Nemačka, kolevka građanskih prava i demokratije, završila u nacizmu i holokaustu, kako se socijalistička Jugoslavija – na vrhuncu slobode, različitosti i kreativnosti – rascopala kao masna vreća. Kako je, recimo, Sarajevo, u kojem je osamdesetih sve vrcalo od života, razvaljeno tokom 1425 dana opsade. Kako je, na kraju, svet – taman kada se učinilo da je (zapadna) civilizacija razložila i odložila skoro sve duboko ukorenjene predrasude koje su zabranjivale ljudima da budu slobodni – zasut ksenofobijom i mržnjom, na šta se prirodno nadovezala korona, koja nas je lišila svakakvih zadovoljstava, zatvarajući nas u kuće da se borimo sa sopstvenim demonima.

Serija *To je greh* (nazvana po istoimenoj pesmi Pet Shop Boysa) sjajnog britanskog autora Rasela T. Dejvisa, čija ste neka ostvarenja garant imali prilike da vidite (*Queer as Folk*, *Cucumber*, *Banana*, *A Very English Scandal*, *Years and Years*...), prikazuje nam bezgranično zabavnu i tužnu priču o tome kako je revolucija seksa i slobode osamdesetih okončana užasnom bolešću – AIDS-om. Dejvis je seriju, koju su kritičari nazvali "dirljivim remek-delom", zasnovao delimično na sopstvenom i iskustvu njegovih prijatelja, a posvetio ju je svima onima koji su zbog ove bolesti zijanili život. Smeštena je u London od 1981. do 1991. godine, gde, paralelno sa rigidnim tačerizmom i neokonzervativizmom, cveta gej-scena i osvajaju se nova obzorja slobode.

Daleko od toga da je homoseksualizam u periodu koji tematizira serija u britanskoj metropoli širokoprihvaćen, naprotiv. Situacija ni približno nije slična sadašnjoj (bar onoj pre korona-pandemije), kada na londonskom Prajdu učestvuje više od milion ljudi i kada u nepreglednoj koloni, koja se kreće glavnim ulicama i koju pozdravljaju bezbrojni posmatrači sa trotoara, špartaju LGBT-sekcije skoro svih političkih stranaka i kompanija koje drže do sebe. No ipak, klupski život i život u gej-komunama bio je tako vehementan i puten, da su "zabludeli" momci iz cele Britanije hrlili u London kako bi oživeli svoje najskrivenije snove. U stvari, teško da su u svojim provincijama, okruženi "tradicionalnim vrednostima" i dobro skrivenim porno-časopisima, mogli i da sanjaju ono što će im se desiti u velikom gradu – da će biti sudeonici detonacije zadovoljstava, koja se dakako ne ogledaju samo u seksu već možda i pre svega – u savladavanju dubokog, društveno nametnutog srama, u prilici da ne kriju sebe od sebe i od drugih, u prilici da budu okruženi sličnim, bliskim bićima. Njihova ushićenost je slična oduševljenju siromašnog deteta koje se odjednom nađe u prodavnici slatkiša, sam, noću.

Potpisnik redova je dužan da saopšti da je ovo ostvarenje odgledao zapravo sasvim slučajno. Nije još bio pročitao napise u medijima koji vele da su ovu seriju, koja je premijerno prikazana na Kanalu 4 u januaru ove godine, neki kritičari već proglasili "serijom godine". Tokom jedne budne noći, oko dva sata ujutro, listao je kanale i odlučio da pokuša da pogleda prvu epizodu, verujući da neće izdržati do kraja. Imao je naime rezervu prema temi: živeo je u uverenju da je sve što se moglo reći o gejevima i AIDS-u – već odavno rečeno. A onda je započela magija, koja se pretvorila u bdenje prepuno histeričnog smeha i suza koje su se povremeno pretvarale u jecaje. Odbindžovao je, bez pauze, svih pet epizoda u čijem je fokusu jedna srećna "porodica", prepuna ljubavi i razumevanja, sačinjena od četiri gej-muškarca i njihove klasične gej-prijateljice.

I sve je na svom mestu u ovoj seriji: od briljantne glumačke ekipe predvođene Olijem Aleksandrom, koji glumi harizmatičnog, energičnog i promiskuitetnog Ričija, momka koji želi da postane glumac i pevač i koji je, stigavši iz daleke ostrvske provincije, širom otvorio vrata londonske gej-zajednice, postavši jedan od njenih zaštitnih simbola – pa do suptilnih detalja koji razotkrivaju koliko može da bude licemeran odnos konzervativne sredine prema homoseksualizmu. Za razliku od naših junaka koji svakim segmentom svoga bića uživaju u činjenici da mogu jasno i glasno da pokažu i iskažu, bar u svom okruženju, svoju seksualnost – serijom promiču i stariji likovi sa starijim manirima. Oni upražnjavaju istopolni seks i trče za podatnim mladićima, ali im ni u najvećem ludilu neće pasti na pamet da sebi ili drugima priznaju da su gejevi! Toliko su zapravo uvereni da nisu, da bi prošli i poligraf.

Nikada pitanje LGBT prava nije bilo pitanje praktikovanja homo-seksa, koji je prećutno prihvatljiv sve dok se odvija u tami parkova, javnih toaleta i dobro zaključanih stanova – već pitanje deklarisanja, javnosti. Jednog od junaka serije, Velšanina Kolina (Kalum Skot Hauels), poslodavac koji je prethodno seksualno nasrtao na njega otpušta kada shvati da je ovaj – *openly gay*. Ko će ga znati, valjda je logika: ako opštim sa muškarcem, onda je to stvar nagona i rekreacije, a ako bih spavao sa gejem, onda bih i sam bio gej, što je neprihvatljivo! Odavno je to poznato: društvena stigmatizacija je tako jaka da se mnogi obračunavaju sa svojim odrazom u ogledalu tako što mrze ili proganjaju gejeve. A to je definicija nesrećnog bića.

Uglavnom, dok se u londonskim klubovima odvija dinamičan i uzbudljiv gej-život, dok sve vrca od ljubavi, šale, pesme, prijateljstva i seksa – polako pristižu, stidljivo, vesti o nekakvom virusu, koji preti da za sav taj *satisfaction* ispostavi brutalan račun. Iako sporadično poneko oboli i nestane, još uvek je dominantan stav zajednice da je AIDS američka, prekookeanska bolest koja se nas ne tiče. »

Otprilike kao što smo mi početkom prošle godine posmatrali virus korone kao egzotičnu stvar koja se dešava mimo nas, u nekakvoj Kini. Glavni junak Riči je apostol teorije koja veli da je AIDS zapravo izmišljotina, zavera protiv osvojene slobode, te da ga jednostavno treba ignorisati, i nastaviti život punim plućima. Takav odnos i takve teorije nisu uopšte neobične, s obzirom da su mnoge države sveta i mediji "pedersku kugu" ignorisali i/li zataškavali, a zdravstvene ustanove odbijale da se njome ozbiljno bave.

Ali, sve više mladića odlazi iz Londona, vraćaju se u svoja mala mesta. U pitanju je put bez povratka: okruženi porodicom, umiru od AIDS-a u teškim mukama. Roditelji instinktivno štite svoje obolele sinove tako što im prekidaju sve veze sa Londonom i londonskim prijateljima, čime samo uvećavaju njihovu patnju i usamljenost. Sjajno prikazan, veoma kompleksan odnos roditelja prema iznenadnom saznanju da im je sin em homoseksualac, em je oboleo od neizlečive bolesti – važan je i beskrajno bolan segment ove serije.

Na kraju, red dolazi i na naše junake. Prvo, Gregori, blizak prijatelj "porodice", odlazi na put u jednom pravcu, u rodni Glazgov. Potom se smerni Velšanin Kolin razboli, zahvaljujući jednom jedinom londonskom seksualnom poduhvatu, i to sa bivšim stanodavcem, navijačem-grubijanom koji mrzi gejeve. A onda i Riči, kojega optimizam i nepotrošiva energija ne napuštaju ni onda kada shvati da je zaražen – i koji uverava sebe da može pobediti bolest. Bolest dugo krije i od prijatelja, i od roditelja, ali na kraju i on završava u ostrvskoj provinciji, gde se tiho okončavaju svi njegovi veliki ljubavni, glumački i muzički snovi. Kontrast između nasmejanog i zabavnog Ričija u Londonu i njegove samrtne verzije – ne ostavlja ravnodušnim ni one koji su srce odložili u ropotarnicu.

Kako smo rekli na početku, tako to biva u životu – u pozadini eksplozije slobode i zadovoljstva podmuklo tutnji tragedija. Ali, ako pitate da li je smrt prevelika cena za sva ushićenja i radosti naših junaka, za njihovo otkrivanje sebe, za rušenje društvenih stega, za nesputanu putenost i bajkovito međusobno prijateljstvo – odgovor glasi: možda i nije! ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Film: *Liga pravde* Zeka Snajdera

Šta bi rek'o Andre

Magma koju isijava i inicira ova i ovakva *Liga pravde* nije ni svemoćna ni postojana, te se dosta brzo tokom gledanja ove četvorosatne ekstravagance, koju je zbilja teško zamisliti u bioskopima, vidi da je tu reč o plodu doktrine sročene u kratkoj sintagmi "more of the same"

Dobro poznat i baš često (katkad i uludo) rabljen motiv vere u osvedočenu moć ponovnog pokušaja, koja se neretko povezuje ponajpre sa idejnom dogmom zapadnog, anglosaksonskog protestantizma, nedavno je dobio još jednu iznimno rečitu ilustraciju, pa još u krajnje konkretizovanom obliku. Naime, jedna od najprimećenijih filmofilmskih razonada i naslada onih koji mare do tog zabata savremene kinematografije s onu stranu Atlantika tokom ove pandemije bilo je srčano i bučno vršenje pritiska na vrhušku kuća DC Comics i Vorner Braders da daju novu šansu reditelju Zeku Snajderu da gledaocima (naravno, prevashodno bespogovornim obožavaocima) napokon predoči svoje rediteljsko (i nešto manje autorsko) viđenje *Lige pravde*, krupnog promašaja od pre par godina i filma koji je tokom tog svog inicijalnog zaleta požnjeo gotovo pa jednoglasne pokude kritičara. Za, označimo to okvirno tako, prilično skupe novce, Snajder je sada dobio šansu da pokaže u čemu i u kom tačnije obimu je bio osujećen u toj, dakle, prvoj epizodi borbe za nastanak filmske *Lige pravde*, te je svet od pre nekoliko dana putem HBO-a i HBO Maxa u mogućnosti da pogleda i to novo viđenje / novo pakovanje narečenog filma, proisteklog uz obimna dosnimavanja i domaćinski odrešenu kuću očigledno doobronamernih i na kocku spremnih producenata, što je dovelo do četvorosatnog filma naslovljenog *Liga pravde Zeka Snajdera* (Zack Snyder's League of Justice), neformalno označavanog i kao Snyder's Cut (Snajderova montaža), a koji će, sva je prilika, imati da bude doživljavan i i tamo gde treba navođen kao zaseban film.

Novog materijala, dakle, ima u izobilju (prvobitna *Liga pravde* trajala je tačno dva sata), i ovo je svakako zanimljiva a možda i dalekosežno značajna pobeda publike/fanova/civila, ali, naravno, sada kada je film stigao na samozacrtani cilj, pitanje svih pitanja ipak biva da li i koliko sve to ima smisla i opravdanja, da li je tu reč o zbilja znatno drugačijem, pa možda i novom i samosvojnom filmu ili, ako ćemo iskreno i pošteno, tu ipak pričamo prevashodno o ambicioznoj ekstravaganci čija je samosvrsishodnost tako lako uočljiva, i o zamašnom marketinškom triku kojim se, gle čuda, iznova trguje proizvodom (jer ovo, zapravo, ima biti sagledavano kao proizvod, pa tek onda eventualno kao 'delo') koji je isprva bio označen kao nešto krajnje upitnog kvaliteta. Na žalost, u viđenju onih kojima ne rukovodi fanovska ostrašćenost, nekako uvek hitro spremnih na apologijsku i relativizacijsku umnu i leksičku aktrobatiku, posredi je ovo drugo navedeno koju rečenicu ranije. Problemi koje je Snajderova izvorna *Liga pravde* očitovala pre tri-četiri godine prisutni su i sada, u samom tkivu i u samoj biti ovog ponovnog pokušaja na istu temu. *Liga pravde* sa samog prevoja zime i proleća 2021. godine, naime, ukazuje na suštinski rutinerski i zicer-siguran pristup superherojskoj tematici, što nekako, samo po sebi, nužno znači i superherojskoj dogmi, i tu naprosto osetnije i vidnije pomoći nema. Taj "all stars" pristup kabastoj priči u kojoj su okupljene sve zvezde DC Comics radionice (Betmen, Supermen, Čudesna žena, Akvamen...) i ovoga puta je izrodio rad koji je više nalik dramaturgiji i izrazu novijih televizijskih (i kablovskih) serija no savremenom filmu bioskopske fele. "Novi" film je, uz to, dodatno opterećen izrazito diskutabilnim dramaturškim pristupom po kome kroz brojne i poduže flešbek-segmente zapravo

Žid

Foto: Promo

pratimo događaje čiji je krajnji ishod sasvim poznat, što onda pod znak pitanja stavlja i njihovu učinkovitost i opravdanost njihovih postojanja, a to je opterećenje iz klinča sa kojim bi retko i teško kao pobednici izašli i znatno veštiji autori i/ili samo izvođači radova nego što su to Snajder i scenaristi. Krajnji ishod je onda bučna hronika gotovo pa lavdijazovske minutaže koja u isti mah ostavlja snažan utisak komprimovane televizijske serije i filma kome upadljivo manjka osećanja za meru i konsekventnost – i na planu mikro-odluka i na polju šire shvaćene i odmeravane celine.

To na stranu, kao i činjenica da taj nesputani dramaturški gabarit ovde dovodi do sličnih nevolja kao i u slučaju Marvelovih (dakle, suparničkih) *Osvetnika*, *Liga pravde Zeka Snajdera* ima još nekoliko krupnih manjkavosti koje nedopustivo brzo postaju lako evidentne; naime Stepski vuk (Steppenwolf) nije dostatan negativac, jer ostaje periferan lik koji se gubi u dubini kadra kada se nađe suprotstavljen ligašima, a Snajderov "novi" film najbolji utisak ostavlja upravo kada se najviše udalji od svog dominantnog tona i okvira (recimo, u segmentu pljačke banke), što onda problematizuje taj celokupni Snajderov pristup "materiji" koja bi, već samo nakon *Nadzirača* (Watchmen) i *Čoveka od čelika* (*Man of Steel*) trebalo da mu bude temeljno poznata. I tu ne pomaže mnogo što ovako hipertrofirana *Liga pravde* u više navrata da nastoji da oslika ili izgradi kratkoročnu i brzo poroznu iluziju vlastite mitopoetike unutar tog uvezenog univerzuma DC Comicsa, ali u krajnjoj meri jalovim se pokazuju Snajderovi pokušaji da sve to osenči i oneobiči zahvatima iz fundusa arthaus fimskih ukrasa – u tom smislu, prilično urnebesni su nespretni fanovski pokušaji da očito neosvešćenima i slabovidijima ukažu kako je Zek Snajder u ovoj svojoj podgrejano-nadošloj *Ligi pravde* omažirao i Tarkovskog (u beslovesnoj sceni ispraćaja Akvamena iz nordijskih zabiti u taj združeni boj protiv superzlikovačke nemani). Magma koju isijava i inicira ova i ovakva *Liga pravde* nije ni svemoćna niti postojana, te se dosta brzo tokom gledanja ove četvorosatne ponajpre producentske ekstravagance, koju je zbilja teško zamisliti u bioskopima (te joj je otud ova striming-sudbina zapravo prava a kalkulantska mera i precizno odmerena distributivna sudbina), vidi da je tu, mimo svih ulaganja i potonjih bučnih pojašnjenja, reč o plodu doktrine sročene u kratkoj sintagmi 'more-of-the-same', što onda u pitanje dovodi samobitnost ovog filma u odnosu na taj pređašnji, kako je već sada jasno, manje uspešan pokušaj.

Iskreno i precizno govoreći, *Liga pravde Zeka Snajdera*, osim radosti koju daruje već egzaltiranim poklonicima i te priče i priča tog i sličnog kova i rediteljskog izraza samog Zeka Snajdera, ne donosi ama baš ništa suštinski novo na polju superherojskih povesti na filmu današnjice. Za to je potrebno znatno više i odrešitosti i idejne drčnosti nego što je Snajder pokazuje u ova četiri sata; ovo je ipak samo rutina visokog sjaja i neupitnog visokog produkcijskog kalibra, dok je za titulu prevratničkog potrebno znatno, znatno više. Znameniti Andre Žid je u jednom od svoja četiri sokratska dijaloga sa Koridonom u kraćem disputu *Koridon* (prevela Olja Petronić, objavio Karpos Books) "uskliknuo" i sledeće: "Hoću da kažem da se važnost nekog novoproizvedenog sistema, nekog novog objašnjenja određenih fenomena, nipošto ne meri njegovom tačnošću, već i, i to prevashodno, poletom koji duh zahvaljujući njemu dobija za nova otkrića, nove konstatacije (makar one morale da oslabe tu teoriju), za puteve koje on otvara, prepreke koje uklanja, oružja koja obezbeđuje. Važno je da ona predstavlja nešto novo i da se istovremeno suprotstavlja onom starom..."

Ali, imajući upravo ovo na šta nam ukazuje Žid u vidu, u nekom smislu u *Ligi pravde Zeka Snajdera* možda ipak treba prvenstveno tražiti ono što ona možda otvara kao mogućnost, na ono što bi moglo da proistekne kao najznačajniji ćar iz ovog krajnje osobenog slučaja. Možda bi tako kao udarna dimenzija čitavog tog produkcionog, emiterskog i faktografskog zamešateljstva mogla biti izdvojena ta očigledna pobeda publike (doduše, inicirane i isprva navođene sistemski plasiranim glasinama o postojanju zametaka te Snajderove montaže), čime smo mogli da se podsetimo participativne moći i prirode, recimo, narodne umetnosti drevnih dana, kada je ona preoblikovana u hodu, po nahođenju glasonoša i inih prenosilaca i u skladu sa potrebama onih kojima se na prvom mestu obraća. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

Noćne ptice na putu kući

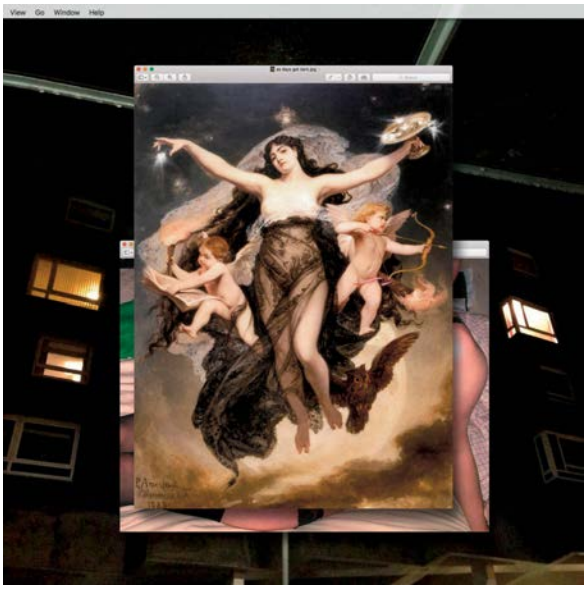
Najbolje nove autorske rok albume od početka godine objavili su Nick Cave & Warren Ellis, te dva škotska alternativna sastava – Mogwai i Arab Strap. Ovi poslednji su i najveće iznenađenje, sa povratničkim delom pod imenom *As Days Get Dark*, kojim su nas posle 16 godina odsustva sa scene iznenadili uličnom poezijom neočekivane dubine

ARAB STRAP – *AS DAYS GET DARK* (ROCK ACTION)

Aidan Moffat, lider sastava Arab Strap, definitivno nikad nije imao biznis plan u glavi. Posebno ne kad je rešio da svojim drugarima, najslavnijem škotskom alternativnom sastavu devedesetih – Belle and Sebastian – ništa ne zameri kad su album kojim su se probili nazvali *The Boy with the Arab Strap* (1998), mada ga nisu pitali za dozvolu, pa čak ni znali šta Arab Strap znači, osim da dobro zvuči (ime za seksualno pomagalo, prim. aut.). Još manje je nešto planirao, osim da se nađe prijateljima, kad je upamtljivo gostovao na prvoj ploči sastava Mogwai *Young Team* (1997), ukrašavajući jedinim vokalom njihov instrumentalni *tour de force*. To je škotski način, pomozi da bi ti pomogli. Tako smo prvi put čuli za grupu Arab Strap.

Negde u drugoj polovini devedesetih, postajala je nada da će iz Škotske doći generacija novih velikih alternativnih grupa, uz pomenuta tri sastava i Delgados – ovi poslednji su osnovali majušnu, ali važnu glazgovsku izdavačku kuću Chemikal Underground, da bi kolegijalno distribuirali lokalne nezavisne bendove. Kontra zahuktale medijske pompe brit-popa, ova bliska umetnička familijarnost više je podsećala na milje iz koga je nastao grandž. U to vreme, činilo se da bi upravo škotska atmosfera mogla dati novi Sijetl, sa svojim turobnim urbanim pejzažima koji se raspadaju pod kišom, siromaštvom što ne odlazi, i sudarom proleterskog konzervativizma sa neumitno dolazećim *high-tech* dobom.

U pomenutoj ekipi odmah se istakla postava Arab Strap, rodom iz Falkirka, grada manjeg od Leskovca, ali jednako važnog za rani industrijski razvoj Škotske, odakle dolaze i legendarni Cocteau Twins. Crni humor je večno obeležje tamošnjeg duha, nešto što nam nije strano, pa je on oslonac i ove grupe, čiji su jedini stalni članovi sastava pevač, tekstopisac i bubnjar Aidan Moffat, te multiinstrumentalista Malcolm Middleton. Njihov zvuk je već opisan kao post-folk (pandan post-roku Mogwai), i uglavnom je vrlo jednostavan kad se razloži, jer ga najčešće čine: gitara + bubnjevi, te preko toga dubok muški glas što odiše paranojom uskih ulica, letargijom vlažnih stambenih blokova, nesporazumima sa ženama i razočaranjima u drugare, pritom zaliven gutljajima piva da bi se lakše izgovorilo sve što tišti. U Aidanovim pesmama naracija se odvija kao da je u pitanju beleženje unutrašnjeg filma što se neprekidno odvija. Neobično je jedino to što je često najnesolidniji karakter i onaj koji stalno loše prolazi – on sam.

Mada su pre svega albumom *Philophobia* (1998), zaslužili poštovanje i status ozbiljnih autora, te napravili ime u globalnim alternativnim krugovima, karijera im se efektivno završila još 2005, ne dosežući vrhunce i svetsku prepoznatljivost do kojih su dospeli Belle and Sebastian i Mogwai. Zato je još neverovatnije da su se posle toliko vremena upravo sad vratili svojim najboljim izdanjem *As Days Get Dark*, kolekcijom mračno-realističnih epizoda iz savremenog gradskog života, koje je trenutno broj 1 na top listi u Škotskoj i broj 14 u Britaniji – što je njihov najveći komercijalni uspeh ikada. Možda to i nije čudo. Kao što rekosmo... nikad nisu imali biznis plan.

As Days Get Dark spada u ona draga mala otkrića, jer donosi mnogo više stvarne životne radosti, inteligentnih obrta u zapažanjima o ljudima, kao i prave poezije nađene na ulici, nego mnogo šta drugo što se trenutno proizvodi u Britaniji. Već uvodna *The Turning of Our Bones* neuobičajeno iskreno i sa sarkazmom uperenim prema sebi, govori o dilemama koje okružuju povratak benda i drastičnoj promeni pogleda na svet kad ostariš. Nije baš uobičajeno da grupa počinje povratnički projekat razobličavanjem istog, kao i rušenjem mita o sebi.

Nastavak je još šokantniji i bavi se erotskom stranom svakodnevice: *Another Clockwork Day* zapravo iznosi strah da sve banalnija internet pornografija ubija pravu želju za drugom osobom, poredeći životnost 16 godina starih fotografija sebe i prijatelja, zaostalih u kompjuteru, sa onim kako izgleda današnja fotošopirana produkcija vizuelnih sadržaja. Ako dodamo da je nežna *Bluebird* zapravo neka vrsta *anti-twiter* kompozicije, postaje jasno da su Arab Strap jedna od prvih autorskih veličina koja se pozabavila opevavanjem srozavanja ličnosti u *društveno umreženom svetu*, a što neko ko je bio odsutan pomenutih 16 godina

i te kako dobro oseća. Seksualni život u gradovima tema je dve izvanredne sage iz libidinoznog andegraunda: *Compersion Pt. 1*, govori o odnosu para sa ženom koja želi da stupi u intimni kontakt sa oboje, uz neminovan loš kraj za sve njih; *Here Comes Comus!* je opis pojave izmišljenog neodoljivog boga noćnog života, i susreta jedne žene sa njim, uz krajnje rečito opisivanje zavodljivosti i istovremene zaludnosti svih nijansi zabave za jedno veče, koje nude klubovi, pabovi i sporedne ulice... milje kog Aidan očito više nego dobro poznaje.

Posebno je impresivna *Kebabylon*, gde hvatamo našeg junaka kako se šeta ulicama u pola 5 ujutro, kad se sve već zatvorilo, a izgubljene noćne ptice svih boja pokušavaju da nađu put kući – u pitanju je veran opis urbanog podzemlja kog je iznenada zateklo svetlo, gde su Arab Strap u svom elementu, dosežući jedan od vrhunaca kompletnog stvaralaštva. Međutim, oni ne bi bili tako posebna grupa, kad na ovaj prikaz gradskog rasula odmah ne bi nadovezali dirljivu porodičnu pesmu kakva je *Tears On Tour*, čija tema je sučeljavanje muzičara na turneji sa jadom svoje klovnovske sudbine, koju spoznaje u trenutku kad mu majka telefonom javlja da mu je posle dede i baka upravo umrla – uz poruku da ostane na turneji, jer ne može da im pomogne kući. Konačno, dno sveta ocrtava i basna *Fable of the Urban Fox*, skrivajući tešku metaforu o migrantima, njihovom bekstvu sa dalekih "polja smrti" na kojima su ranije živeli lovljeni, te srceparajućem nesnalaženju u velikim gradovima Zapada, gde su progonjeni kao zalutale divlje zveri, do neumitne, jezive smrti.

Završno poglavlje od tri numere na neočekivan način objašnjava naslov *As Days Get Dark* – one nam otkrivaju da u svojoj izgubljenosti i sluđenosti, ljudi ipak i dalje imaju potrebu da primaju i daju toplinu. Čine ga sledeće uglazbljene storije o karakterima sa same ivice: *I Was Once a Weak Man* bavi se ostarelom gej ličnošću, koja je provela život vešto se krijući, da bi sumirala svoj prinudni put zaključkom – "the day is disease and night the cure"; *Sleeper* je naprosto čarobna alegorija o beskućnicima što žive životom spavača po vozovima, među kojima naš heroj vidi i sebe; konačno, u *Just Enough* se kao motiv pojavljuje naziv albuma, dok pevač svodi račune sa samim sobom i svim svojim neuspesima, koje mu njegovi najbliži, nada se, opraštaju. Poslednji stih: "A call for love, without a sound", svakako može biti moto povratničke ploče ove jedinstvene grupe za koju nismo ni znali da je otišla.

Arab Strap tako doživljavaju pozni vrhunac, sa albumom koji nije pomodan niti postmoderan hit – nego primer stare umetnosti pisanja priča u obliku pop pesama. Oslonjeni na britansku folk tradiciju, kao i američke *storytellere* bilo koje generacije (a najviše na Toma Waitsa), te na nasleđe alternativnog roka iz 80-ih (pre svega The Cure sa *Disintegration*) – oni demonstriraju kako izgovorena reč još uvek ima težinu u popularnoj muzici.

U ovom svetu bez stava, možda je došao trenutak da se spozna da je baš to njegov veliki problem, pa su, za promenu, ponovo popularni oni koji imaju stav. Biznis planovi više i tako ne pomažu. ¶

DRAGAN AMBROZIĆ

Blokada Sueckog kanala

UTICAJ MEHANI NA SVETSKU TRG

Dok je brod "Ever Given" bio zaglavljen u Sueckom kanalu, dok su rasli strahovi da će to ozbiljno poremetiti svetske lance snabdevanja, moglo je štošta da se zaključi o ranjivosti globalne ekonomije

Tokom peščane oluje 24. marta 2021, kada je vetar dostizao brzinu i do 40 čvorova, to jest 74 km/h, a vidljivost zbog prašine bila smanjena, gigantski kontejnerski brod "Ever Given" tajvanske firme Evergrin, dugačak skoro koliko je visoka palata Empajer stejt bilding i težak 200.000 tona, natovaren sa 18.300 kontejnera, pramcem se zario u peskovitu obalu i blokirao 205 metara širok Suecki kanal i kao nekakav tromb začepio ovu vitalnu trgovačku arteriju.

Izgrađen između 1859. i 1869. po projektu francuskog inženjera Ferdinanda de Lesepsa da bi povezao Mediteran i Crveno more, Suecki kanal je zbog svog značaja mnogo puta bio u centru različitih sukoba. Tako je Britanija u nameri da umanji uticaj Francuske 1882. otkupila nečije dugove, u krvi ugušila ustanak protiv strane dominacije u Egiptu i umarširala u Kairo, ali evropske sile su se odupirale britanskoj dominaciji pa su 1888. Britanija, Francuska, Turska, Nemačka, Austrougarska, Italija, Španija, Rusija i Holandija potpisale Konvenciju da će kanal biti "uvek otvoren za svaki trgovački ili ratni brod, bez obzira na zastavu", kako u vreme rata tako i u vreme mira.

SUECKA KRIZA I JOŠ ČETIRI PREKIDA

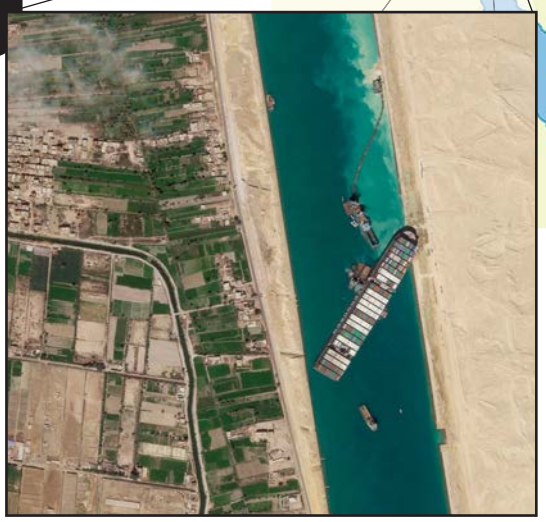
Kanal je u svojoj 151 godinu dugoj istoriji bio zatvoren samo pet puta. Prvi put u hladnoratovskoj krizi 1956. godine, nakon britansko-francusko-izraelske invazije koja je usledila kada je 26. jula 1956. egipatski predsednik Gamal Abdel Naser, vodeći politiku protiv evropske kolonijalne dominacije, izvršio nacionalizaciju Sueckog kanala. Britanija i Francuska su to htele da spreče. Sjedinjene Države ih nisu podržale, što je bio jedan od razloga da se De Gol udalji od NATO-a.

Tito je tada podržao Nasera izjavivši da su briga o održavanju kanala i njegovom normalnom funkcionisanju, kao i uprava i odbrana kanala, pravo suverenog Egipta. Jugoslavija je taj stav zastupala u UN. Britanski ministar spoljnih poslova Roberts je tada u više navrata skretao pažnju jugoslovenskom ministru Koči Popoviću da su u Londonu iznenađeni nečim što liči na "neprijateljsku manifestaciju" na "prostoru koji predstavlja najosetljivije područje za Britansku imperiju", a prebacivali su i što se Jugoslavija istovremeno "pasivno drži prema sovjetskoj intervenciji u Mađarskoj".

Naser je bio na Brionima od 12. do 19. jula 1956. godine, samo nedelju dana pre nego što je zvanično objavio odluku o nacionalizaciji Sueckog kanala i, kako piše istoričar Dragan Bogetić u radu o odnosima Jugoslavije sa Zapadom u senci Suecke krize, Britanci su, uprkos jugoslovenskom negiranju, bili uvereni da je Tito bio unapred

KE FLUIDA GOVINU

SUECKI KANAL: Tromb koji je začepio arteriju svetske trgovine
Satelitska fotografija: Planet Labs Inc. via AP

400×60 METARA: 200.000 tona težak brod "Ever Given"
Foto: AP Photo

obavešten o egipatskoj nameri i da je Nasera čak direktno podstakao na tako nešto.

Izraelske snage su nakon tajnih vojnih konsultacija s Britancima i Francuzima napale Egipat i preko Sinaja napredovale deset milja prema Sueckom kanalu, a na mesto događaja na kraju su stigle i britanske i francuske trupe. U tom periodu pojačana je konfrontacija između SSSR i SAD. Pošto u Savetu bezbednosti nije mogla da bude doneta rezolucija, na predlog Jugoslavije Generalna skupština je izglasala odluku kojom se zahteva da Velika Britanija, Francuska i Izrael odmah obustave vatru, da se povuku sa egipatske teritorije i preduzmu mere za ponovno otvaranje Sueckog kanala. Na Sinaj su poslate snage Ujedinjenih nacija u kojima su polovinu kontingenta činili vojnici JNA i indijski vojnici. Naser je platio nadoknadu za nacionalizaciju kanala, koji je ostao pod egipatskom kontrolom.

U junu 1967. godine, kanal se ponovo pretvorio u bojište između Egipta i Izraela koji je odbio da povuče svoje snage sa Sinajskog poluostrva, uprkos američkim apelima. Egipat je, pokušavajući da povrati kontrolu, zatvorio plovni put. Tek u junu 1975. godine, nakon što su Egipat i Izrael (odnosno Anvar el Sadat i Menahem Begin, u Kejp Dejvidu uz posredništvo američkog predsednika Džimija Kartera) potpisali diplomatski sporazum, kanal je ponovo otvoren za trgovački saobraćaj.

Nakon toga nije bilo većih poremećaja sve do 2004. godine, kada se na plovnom putu nasukao tanker za naftu "Tropik brilijans", koji su spasioci tri dana pokušavali da pomere iskopavanjem peska uzduž i ispod plovila. Peščane oluje i jaki vetrovi doveli su do toga da je 2006. godine teretni brod težak 93.000 tona "Ikal Eing Dor" skrenuo s kursa. To je ponovo dovelo do privremene blokade kanala, ali su tegljači u roku od osam sati uspeli da ga istisnu. U to vreme je oko osam odsto svetske trgovine išlo kroz Suecki kanal, znatno manje nego danas.

Godine 2017. saobraćaj na Sueckom kanalu je na nekoliko sati blokirao brod-kontejner "Japan" zbog kvara na upravljačkom uređaju.

KAO JEDRO OD 200.000 TONA

Prva saopštenja su govorila da je uzrok najnovije blokade Sueckog kanala bila peščana oluja.

"Istraga je isključila mehaničke kvarove ili otkaz motora kao uzrok nasukavanja", saopštile su vlasti u Egiptu.

U ozbiljnijim novinama je tih dana dosta pisano o mogućem spletu hidroloških, meteoroloških i tehničkih okolnosti kombinovanih sa ponašanjem posade koju su činili Indijci. Kada prolazi kroz Suecki kanal, brod je pod upravom pilota koji savetuje kapetana kako da se kreće kroz kanal. To je zamršen, složen i rizičan proces, objašnjavao je na veb-stranici irskog nacionalnog javnog servisa RTE predavač na predmetu nautike na Nacionalnom pomorskom koledžu Irske kapetan Bil Kavanah, koji je na moru proveo dvadeset godina i u nekoliko navrata plovio Sueckim kanalom. Njegova pretpostavka je da je peščana oluja verovatno prouzrokovala mnogo problema.

Ako dune neočekivan vetar, 400 metara dugačak i 60 metara visok brod sa kontejnerima ponašaće se kao jedro, što može da ga izbaci sa kursa, objašnjava kapetan Kavanah. On veruje da je posada malo šta mogla da učini, da je uprkos snažnim motorima veoma teško zaustaviti kretanje broda sa toliko hiljada tona tereta.

MEHANIKA FLUIDA

Šef Odeljenja za pomorsku tehnologiju na Univerzitetu Gent u Belgiji Evert Later procenio je za "Fajnenšel tajms" da je na skretanje s kursa uticao takozvani "efekat obale": kada se brod kreće kroz »

VRAĆANJE NA PLOVNI PUT:
Kao mrav i slon
Foto: Suez Canal Authority via AP

vodu, on gura vodu s puta. U dubokom okeanu ona može da uđe ispod broda i to nije problem. U plitkoj vodi poput Sueca dubokog 24 metra, voda jednostavno ne može da ide ispod, a asimetričan protok vode oko broda izazvan blizinom obale uzrokuje razlike u brzini protoka pa time i razlike u pritisku između bočne leve i desne strane. Zbog toga će na brod delovati bočna sila koja centar broda gura ka sredini kanala a pramac usmerava prema bližoj obali, kaže Later podsećajući da je tu pojavu objasnio švajcarski matematičar Danijel Bernuli (1700–1782), koga smatraju ocem mehanike fluida.

KAO KIT U PLIĆAKU

Kada se pramac 399 metara dugog plovila blizu ulaza u Crveno more zario u pesak blizu obale i delimično u samu obalu kanala, egipatske vlasti su, kako piše "Fajnenšel tajms", preduzimale mahnite napore da se Suecki kanal deblokira. Šef holandske kompanije koja je učestvovala u spasavanju, Peter Berdovski, uporedio je nasukani brod sa "kitom u plićaku". Spasioci su uglavnom pokušavali da ga pomere pomoću tegljača i gurača i "isisavanjem" peska ispod broda, što je dalo rezultate pri oslobađanju nasukanog kontejnerskog broda "Indijski okean" slične veličine, koji je u blizini luke Hamburg u Nemačkoj zapeo u reci Elbi 2016. godine.

Dok su vršene pripreme za veoma komplikovano pretovarivanje jednog dela od 18.300 kontejnera, ne bi li se brod olakšao, u subotu je 14 tegljača pokušavalo da ispravi brod ispod čijeg pramca su pumpama uklanjane tone peska. Bager koji je sa obale uklanjao zemlju u odnosu na gigantski brod ličio je na mrava. Uspeli su da za vreme plime malo pomere "Ever Given".

"Kormilo se nije kretalo, sada se kreće, ispod pramca nije bilo vode, a sada je voda ispod njega, propeler može da radi", saopštio je u nedelju 28. marta optimistično general-potpukovnik Osama Rabi egipatskoj državnoj televiziji. Kada je put kroz Suecki kanal uz pomoć plime, tegljača, pumpi i bagera, nakon mamutske akcije spasavanja konačno ponovo deblokiran u ponedeljak 29. marta u 15.05 časova, sa tegljača su se oglasile brodske sirene, a mornari su uzvikivali "Alahu akbar".

Za Egipćane to mora da je predstavljalo veliko olakšanja. General Osama Rabi je rekao da je svaki dan blokade umanjivao prihode kanala za 14 do 15 miliona dolara. Pre pandemije, trgovina koja se odvijala kroz Suecki kanal iznosila je dva odsto egipatskog BDP-a, navodi Mudis. Ovim vodenim putem je 2020. godine prošlo gotovo 19.000 brodova, u proseku 51,5 brodova sa oko 380.000 kontejnera dnevno. Skoro 50 odsto brodova koji su prolazili kroz kanal u februara su bili natovareni kontejnerima.

PREKID LANCA TRGOVINE

Kroz Suecki kanal svakodnevno prolazi oko 12 odsto svetske trgovine, oko milion barela nafte i otprilike osam odsto tečnog prirodnog gasa. Suecki kanal je od vitalne važnosti kao trgovinski put za prevoz cisterni s naftom i prirodnim gasom, kao i za kontejnerske brodove koji prevoze robu kao što su odeća, elektronika i teške mašine iz Azije u Evropu i obrnuto, piše "Volstrit džornal".

Preko 60 odsto kineske robe, uključujući nove proizvode iz obnovljivih izvora energije, poput fotonaponskih modula i druge opreme, isporučuje se u Evropu preko Sueckog kanala, piše kineski "Global tajms". Mnogi su izrazili strah da će se incident kratkoročno negativno odraziti na kineske izvoznike, jer će redovni teretni saobraćaj sa Evropom biti odložen. Problem je u tome što jedno odlaganje povlači drugo. Kinezi koji su oživeli proizvodnju žale se da im je izvoz u Evropu ograničen i zbog nestašice kontejnera, koji se ne vraćaju iz Evrope, zbog usporavanja proizvodnje i zastoja u saobraćaju. U nizu istraživanja objavljenih nakon incidenta, proizvođači širom sveta su izvestili o dužim rokovima isporuke sirovina i druge robe, rastućim zaostacima u proizvodnji i naglom porastu cena uvoznih sirovina.

Osim sirove nafte koja teče s Bliskog istoka do Evrope i Severne Amerike, kanal je poslednjih godina postao veliki tranzitni put za naftu iz Rusije u Aziju. Prvih dana blokade cene sirove nafte su porasle za 5,9 dolara, posle deblokade cena je počela da pada. Pozivajući se na podatke londonskog Lojda, Bi-Bi-Si beleži da je nasukani brod svakodnevno svetsku trgovinu koštao oko 9,6 milijardi dolara.

PREKO RTA DOBRE NADE

Nakon što je kanal ponovo postao plovan, 450 brodova je čekalo na red da kroz njega prođe, što neće ići tako brzo.

Tokom akcije spasavanja neka plovila su preusmerena na alternativnu južnu rutu, oko Rta dobre nade u Južnoj Africi, što je značilo da će njihovo putovanje od Kine do severa Evrope, umesto malo više od 25, trajati 34 dana i koštati za trećinu više.

Moguć je i vazdušni prevoz tereta, ali je trošak daleko veći. Samo predmete velike vrednosti ili veoma hitne isporuke vredi slati po ceni od 2 do 3 dolara po kilogramu. A prevoz kilograma robe kontejnerskim brodom košta samo 4 centa. I jedna i druga cena su porasle iznad istorijskog proseka, posebno kontejnera. Između Kine i Evrope porasla je petostruko za godinu dana.

Kada se događaj koji rečito govori o ranjivosti i isprepletenosti svetske ekonomije završio hepiendom, svi su odahnuli. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Bilo i ostalo na Divljem zapadu

Amerikanci odrastaju uz kult oružja. Mnogi posedovanje ličnog naoružanja smatraju odrazom ličnih sloboda koje im garantuje Drugi amandman. Kada se desi masakr, neko vreme se ponavljaju uvek iste priče o potrebi povećane kontrole prodaje oružja, ali na kraju sve ostaje isto: možete da odete u obližnju prodavnicu, kupite makarone, sir i usput neki ruger AR-556, poluautomatski pištolj koji ima vatrenu moć kao jurišna puška

Za "Vreme" iz Njujorka

ŠTA TI DUŠA IŠTE:
Prodavnica oružja u Linvudu, Vašington
Fotografije: Tanjug AP Photo

Ni dva spuštanja zastave na pola koplja u Beloj kući za samo sedam dana nisu promenila navike mnogih Amerikanaca. Nedaleko od supermarketa King Supers u Bolderu, gde je nedavno ubijeno deset ljudi, trgovci su već sledećeg jutra otvorili vrata prodavnica oružja, baš kao što su to uradili u Atlanti nakon što je u salonima za masažu stradalo osam osoba.

Kao i uvek nakon sličnih tragedija, ponovo su pokrenute večne priče o kontroli naoružanja, predsednik je pozvao Kongres da zabrani prodaju automatskog oružja, psiholozi su pokušavali da objasne zašto neko ubija ljude koje pre toga nikada nije video, dok su oni koji gaje strast prema naoružavanju nastavili da razgledaju pištolje, automate i puške izložene na tezgama specijalizovanih radnji, odmeravajući njihovu težinu i izgled, kao što se biraju mobilni telefoni, kompjuteri ili stvari za domaćinstvo u bilo kom marketu.

RUGER AR-556

Mnogim Amerikancima su upravo nedeljne nabavke namirnica u tržnim lancima poput Volmarta, koje su istovremeno i neka vrsta porodičnih rituala srednje klase, prilika da se dopuni arsenal borbene opreme jer se tu, odmah pored meksičkih jagoda, borovnica iz Perua ili kostarikanskih lubenica, mogu videti nepregledni rafovi sa kamuflažnom odećom, opasačima, čizmama, optičkim nišanima, digitalnim snajperima, termovizorima, dvogledima za noćno osmatranje, infracrvenim iluminatorima, samostrelima, noževima i mačetama, a u nekim saveznim državama i puškama, što se sve zajedno ne koriste samo za lov na životinje, »

već i za obračune sa pripadnicima svoje vrste. Stoga nikoga nije preterano iznenadilo saznanje da je dvadesetjednogodišnji Ahmad Ali Alivi Alisa legalno kupio ruger AR-556 kojim je poubijao ljude u Koloradu.

Taj ruger, sa kojim je on izašao iz prodavnice u Arvardu, jeste borbeno poluautomatsko oružje koje ima vatrenu moć kao bilo koja jurišna vojna puška. To je slabija verzija automata AR-15 kalibra 5,56 milimetara sa kraćom cevi, svojevremeno standardnog naoružanja američkih marinaca, koje je poslednjih godina zamenjeno savremenijim verzijama M16 i M4, ali je suština ostala ista: što efikasnije ubijanje ljudi. Na nesreću onih na koje je prvo naleteo na parkingu King Supersa nedaleko od Denvera, a potom i u samoj prodavnici, Ahmad Alisa je, sledeći uputstva sa zvaničnog sajta Rugera, po svemu sudeći, dodao stabilizator koji se pričvršćuje na nadlanicu, što ovom oružju, koje može da ima šaržer od deset do trideset metaka, daje dodatnu preciznost.

Lokalne vlasti grada Boldera uvele su pre dve godine zabranu prodaje i posedovanja ovakvog naoružanja, ali je samo deset dana pre masakra Okružni sudija suspendovao ovu odluku tvrdeći da je ona u direktnoj suprotnosti sa propisima zemlje Amerike, zato što zabranjuje ono što federalni zakon dozvoljava, a što bi trebalo da bude u najboljem interesu svih stanovnika Kolorada. Sve debate o tome obično se završavaju pozivanjem na Drugi amandman američkog Ustava koji dozvoljava pravo građana da poseduje oružje radi sopstvene zaštite i da vlast ne postane "tiranska", kako se tih davnih godina pisanja Povelje o pravima govorilo.

NAORUŽANI NASTAVNICI

Pritom sudija nije previše mario za činjenicu da je pre nekoliko godina u Aurori, koja se nalazi svega pola sata vožnje od Boldera, Džejms Holms upravo oružjem tipa AR-15 na premijeri filma *Uspon tamnog viteza* ubio dvanaest ljudi i da je ovo isto oružje upotrebljeno tokom napada u školi "Stounmen Daglas" u Parklandu kada je bivši učenik, devetnaestogodišnji Nikolas Kruz, koji je izbačen iz razreda zbog disciplinskih razloga, oduzeo 17 mahom mladih života. Kada ga je sudija pitao zašto je to uradio, Kruz je govorio o demonu koga ima u glavi, njegovoj zloj strani koja mu je naređivala da ubija. Holms je pravio skice ubistava razgovarajući sa nepostojećim osobama, dok je Alisa govorio bratu kako ga neko neprekidno prati.

Oni koji imaju malo strpljenja lako će otkriti i druge veze među počiniocima zločina. Organizacija *Violence Project* je uspela da prebroji kako je za poslednjih pet godina bilo najmanje tridesetak pucnjava u kojima je stradalo po četvoro ili više ljudi. Među njima crno mesto zauzima Kruzovo masovno ubistvo u Parklandu, što je bio jedan od ključnih argumenata lokalnih vlasti u Bolderu da zabrane prodaju automatskog oružja. To je, međutim, samo kratkotrajno pomoglo, takvo naoružanje je ubrzo moglo ponovo da se kupi. Sva trojica ubica, koje povezuje ruger koji su imali u rukama, došli su legalno do oružja kojim su počinili zločin. Stoga i nije teško razumeti što se u kućama Amerikanca koji čine 4,4 odsto svetske populacije nalazi 42 procenta svetskog ličnog naoružanja.

Ako na izlazu iz Parklanda, gde je pre nekoliko dana obeležena godišnjica masakra, krenete auto-putem I-95, koji se proteže hiljadama kilometara duž istočne obale od kanadske granice u Mejnu do Floride, za manje od sat vremena vožnje u "Majami gansu" možete da nađete taj isti ruger AR-556 za oko 800 dolara.

Nakon tragedije u Parklandu pojedinim nastavnicima u školama na Floridi dozvoljeno je da nose oružje u učionicama, a jedan pastor je na vratima crkve u obližnjoj Tampi posle masovnog ubistva u Teksasu postavio upozorenje da su vernici naoružani, tako da će se na svaki napad odgovoriti "smrtonosnom silom".

ORUŽJE UZ MAKARONE

Na samom početku pandemije Majami se našao na stranicama svetskih medija, ovaj put ne zbog beskrajnih peščanih plaža koje su bile sablasno puste ili žalopojki za ludim zabavama zbog kojih, inače, ne može da se živi u južnom delu Majami Biča, već zato što je preko noći udvostručena prodaja oružja. Prodaja je nadmašila čak i onu kada su stanovnici tog grada, prestravljeni prizorima napada na kule bliznakinje u Njujorku 11. septembra 2001, pohrlili da se naoružavaju; ili kada su oni koji nisu bežali prema Džordžiji pred uraganima koji su se valjali Atlantskim okeanom, odlučili da ostanu u svojim kućama iza metalnih poklopaca na vratima i prozorima, držeći pri ruci sve što su zajedno sa zalihama vode, testenina i konzervi usput kupili, na primer, u dobro znanom "Čarlijevom skladištu", pa tako i poneki pištolj ili pušku.

Ova prodavnica na ulici Vest Flagler samo je jedna od desetina *gun shops* u Majamiju gde se moglo naći sve ono što neko misli da ga štiti od stvarnih i izmišljenih opasnosti. Kolebljive, neodlučne ili one koji bi tu svratili iz puke radoznalosti, ne verujući nakon dolaska u Ameriku da se oružje zaista prodaje u komšiluku, između stomatološke ordinacije i prodavnice mobilnih telefona, menadžer radnje bi već na vratima počeo da junači rečima kako niste ni za šta dobri ako ne možete da branite svoju kuću i porodicu.

TATA, KUPI MI PIŠTOLJ

Dobro, sad, neće vam ni u prodavnicama oružja u Floridi, koja je poznata po liberalnim zakonima, dati baš odmah pištolj ako imate u džepu trista dolara. Tražiće vam *Social Security Number* i

identifikacioni dokument što je potvrda da ste legalni građanin SAD. Za identifikaciju obično služi vozačka dozvola, pošto ovde lične karte praktično nisu u upotrebi. Poneko ih i ima, ali one izgledaju identično kao vozačke dozvole koje se izdaju tamo gde se polažu testovi i vozački ispit.

U prodavnici oružja vam uzimaju i otiske prstiju i rade proveru (*background checks*) koja obično traje dva minuta. Ne smete da imate istoriju nekog psihičkog oboljenja, zabeležene slučajeve problema sa drogama, da ste počinili nasilje, niti bilo kakvo krivično delo. Kao što apotekar u uglu supermarketa uzima vaše lične podatke, daje vam vakcinu i naplaćuje račun, tako prodavac oružja proverava u centralnoj bazi Federalnog istražnog biroa (FBI) da niste kriminalac, nasilnik, psihički poremećeni ili, daleko bilo, sve to zajedno.

Ukoliko je sve u redu, on će vas još malo odmeriti pogledom, nekad će biti potrebno da prođe nekoliko dana pre nego što dobijete ono što tražite, mada će vam neki dileri reći u poverenju da je to odlaganje samo mali psihološki trik, kako bi se osujetili oni koji dolaze usijane glave u prodavnicu oružja da bi smesta izmirili neraščišćene račune. Takvi će, doduše, lako naći gomilu sumnjivih oglasa u kojima se nudi sve što se može zamisliti.

Uprkos svemu tome, očigledno je da procene prodavaca, ali i centralni registar FBI umeju da zakažu što je, na primer, omogućilo belom suprematisti Dilanu Rufu da počini masakr u crkvi u Čarlstonu. On je kupio pištoljčinu glok kalibra 45 bez obzira što je prethodno imao kriminalni dosije zbog nekakvog petljanja sa drogom, a isto to se ponovilo i u Teksasu gde je Devin Keli nabavio oružje, jer je vojna jedinica u kojoj je prethodno služio propustila da pošalje informacije o porodičnom nasilju koje je počinio. Ruf je oružje dobio za 21. rođendan, mada njegova mladost ni pre toga ne bi bila neka veća prepreka, pošto se u Južnoj Karolini, gde je počinio masakr, oružje može kupiti već sa 18 godina, dok u Minesoti deca od četrnaest godina mogu uz nadzor starijih da poseduju oružje.

Neke savezne države ipak pokušavaju da uvedu malo reda. U Masačusetsu ili Njujorku morate da imate položen kurs o ličnom naoružanju ili neku vrstu dozvole za posedovanje i nošenje oružja. Kurs se, doduše, polaže kod kuće na kompjuteru, dozvola se lako dobija, ali i to je makar nešto. Nakon toga se ide u policiju gde se podnosi zahtev i daju otisci prstiju, posle čega sledi tronedeljna provera. Naravno, skoro svi prođu.

VAŠE PRAVO DA BUDETE NAORUŽANI

Ako razgovarate sa ljudima rođenim u gradu Njujorku o američkoj kulturi oružja, oni se obično prisećaju da je, kao i sa mnogim drugim stvarima, njihov prvi susret sa oružjem bio preko filmova i televizije, onih starih vesterna, crno-belih filmova iz četrdesetih i pedesetih godina, ili vesti. Kažu da je oružje nešto od čemu Amerikanci ne razmišljaju previše, osim ako se ne suoče sa njim. Jedna naša sagovornica odrasla na Long Ajlendu kaže da je to za nju prvi put dobilo neku ličniju notu kada je shvatila da se u njenom neposrednom susedstvu nalaze mesta koja mogu biti opasna. "To je za mene značilo, bilo da je to istina ili ne, da se tu nalaze gangsteri i oružje. Posle toga sam počela da shvatam da postoje delovi zemlje u kojima ljudi nose oružje kao deo svog identiteta i ponosa, poput Teksasa, na primer."

Ako pitate zašto Amerikanci uopšte toliko kupuju oružje, čućete da za to ima mnogo različitih razloga. "Imam inteligentnog prijatelja sa fakulteta koji je u suštini pacifista, ali koji je na početku pandemije kupio pištolj da bi se osećao sigurnije i na neki način imao veću kontrolu nad svime što se događa. Ne poznajem nikoga ko kupuje pištolj radi sporta, ali ima mnogo onih koji misle da je pucanje kao bilo koji drugi hobi, talenat ili veština. Ima i ljudi koji kupuju oružje iz čisto praktičnih razloga – lova ili suzbijanja štetočina. Naravno, kriminalci ga nabavljaju kao sredstvo za ono što su naumili da rade", priča naša sagovornica.

I ona će vas, poput svih drugih Amerikanaca sa kojima razgovarate o tome, podsetiti na Drugi amandman i ustavno pravo na nošenje oružja, koje je nastalo iz želje da se stvori država u kojoj narod ne bi bio prepušten na milost i nemilost onih koji vladaju. Jer, naoružano građanstvo je bilo dobro sredstvo odvraćanja vlasti od ugnjetavanja. Neki ovu ideju shvataju veoma ozbiljno i čini se da smatraju ne samo svojim pravom već i dužnošću da poseduju pištolje. Sjedinjene Države su izgrađene na ideji da je sloboda zaštićena od haosa i tiranije sistemom "provera i ravnoteže" (*checks and balances*), a pravo na nošenje oružja potpuno je u skladu s tom ideologijom.

MELATONINSKO BRATSTVO

Dok ne počnu suđenja za najnovija masovna ubistva, građani Amerike ponovo slušaju uobičajene teme o koroni, političkim sukobima zbog obnove infrastrukture i spornom zakonu o glasanju u Džordžiji, boreći se za opstanak u zemlji gde je čitavo društvo ustrojeno po modelu ekonomske konkurencije. Jednostavno, i ljudi i predmeti imaju isti status na tržištu.

Stvari nemo stoje na policama dok ih prekriva prašina zbog toga što nisu dovoljno privlačne, čekajući da ih neko kupi za dolar ili budu bačene. Amerikanci ćute i trpe, ne znajući ni sami šta ih čeka. Onda mnogi od njih ne mogu da spavaju. Uveče uzmu melatonin, stave čepove u uši, neprozirne navlake preko očiju, leže u mraku i ćute. Ako slučajno kažete nekome da ste prethodne noći spavali samo nekoliko sati, što može da ima i neki jednostavniji razlog od nesanice, odmah će vas nagovarati da se pridružite melatoninskom bratstvu.

Drugi su zbog svega toga povremeno tužni, ali se ne usuđuju da to pokažu. Ako biste na poslu, kada vas nasmejane kolege svakog jutra pitaju kako ste, umesto poželjnog odgovora "sjajno", "nikad bolje" ili "fantastično" često govorili da ste neraspoloženi, brzo biste doživeli da vas ljudi izbegavaju. Oni malo osećajniji bi vam prijateljski prišli i ponudili telefon svog terapeuta koji često nisu edukovani za taj posao, ali zato misle da umeju da dele savete šta čovek treba da radi u životu.

Pojedinci, kojima ni ti životni savetodavci nisu pomogli, odlaze u neke čudne crkve u kojima u ekstremnim slučajevima mogu da zateknu i nekog pastora koji smatra da je vanzemaljac, a da ni vi niste ništa bolji slučaj.

A neki jednostavno izađu na ulicu i ubijaju bez razloga. Stvari nametnutu tržišnu utakmicu trpe, dok ljudima svođenje na zakone ponude i potražnje očigledno teško ide. ¶

SLOBODAN KOSTIĆ

Biblioteka nema 189

Pre 80 godina 6. aprila, tokom bombardovanja Beograda uništena je Narodna biblioteka Srbije. Ovo je priča o datumu njenog osnivanja i o jednoj grešci staroj skoro dvadeset godina

KAD JE ROĐENDAN: Unutrašnjost Narodne biblioteke Srbije

Vladimir Pištalo, pisac i profesor istorije, postavljen je prošlog meseca za v.d. upravnika Narodne biblioteke Srbije. Nije isključeno da će na spisku promena koje će se desiti do kraja njegovog mandata biti i uspostavljanje tačnog datuma osnivanja ove ustanove, pa se Dan Narodne biblioteke Srbije, posle nepunih 20 godina, ubuduće neće obeležavati pogrešnog datuma.

Kako je uopšte došlo do te, ljubazno rečeno, greške?

Decenijama unazad postoje dve informacije o osnivanju Narodne biblioteke Srbije. Prva tvrdi da je Narodna biblioteka Srbije proistekla iz javne biblioteke knjigovesca i knjižara Grigorija Vozarovića 1832. godine u Beogradu, a druga, da su joj koreni u Tipografiji i da je osnovana pri Ministarstvu prosvete 1838. godine u Kragujevcu.

Grigorije Vozarović je bio prvi knjigovezac, knjižar i izdavač u Kneževini Srbiji. Počeo je 1927. godine u trošnom zdanju na uglu današnjih ulica Kralja Petra Prvog i Kneza Sime Markovića. Kad se preselio na mesto gde se danas nalazi Osnovna škola "Kralj Petar Prvi Oslobodilac", 27. februara 1832, osnovao je javnu biblioteku. Na otvaranje je pozvao istaknute pojedince i predstavnike klera pa i Jevrema Obrenovića, brata vladajućeg kneza Miloša i velikog kolekcionara knjiga, i Jevrem je došao. Kasnije su, upravo zbog toga, istraživači smatrali da je u otvaranje Vozarovićeve biblioteke umešana i država. Međutim, ne postoji nijedan pisani izvor koji bi ukazivao na to, to jest da je Vozarovićeva biblioteka osnovana po vladarevoj odluci.

U onovremenom "Letopisu Matice srpske", za novoosnovanu Vozarovićevu biblioteku koristi se termin "Nova Biblioteka serpska", a ne "narodna biblioteka" što bi bilo primereno nečem čiji je osnivač vladar. Vozarevićeva biblioteka je bila hvale vredna inicijativa pojedinca, a ne države.

Početkom jeseni 1833. godine Vozarovićeva javna biblioteka počela je da se gasi, moguće i zato što se tog septembra on preselio u Kragujevac kako bi se pozabavio povezivanjem prvog srpskog ustava – Sretenjskog. Po nekim istraživačima, Vozarović je tom prilikom preneo svoju biblioteku u Kragujevac, ali za tu tvrdnju ne postoje dokazi.

Da Narodna biblioteka nema veze sa Vozarovićevom javnom bibliotekom, napisao je 1844. Milovac Spasić u "Glasniku Srpskog učenog društva", demantujući priče o tome, kako budući istraživači ne bi bili dovedeni u zabunu. Dodatnu potvrdu ostavio je Dimitrije Davidović, tvorac prvog srpskog ustava, i to svega tri meseca nakon što je Vozarović osnovao knjigoveznicu. U pismu Milošu Velikom saopštava da će tog dana "preduzeti pregledanje tipografije, a po pregledu njenom urediću i biblioteku našu (sic!) po redu koji sam vidio u bibliotekama evropejskim".

Biblioteka koju pominje Davidović je ona uspostavljena u Tipografiji, koja je, kao što je rečeno na početku teksta, koren Narodne biblioteke Srbije.

godina

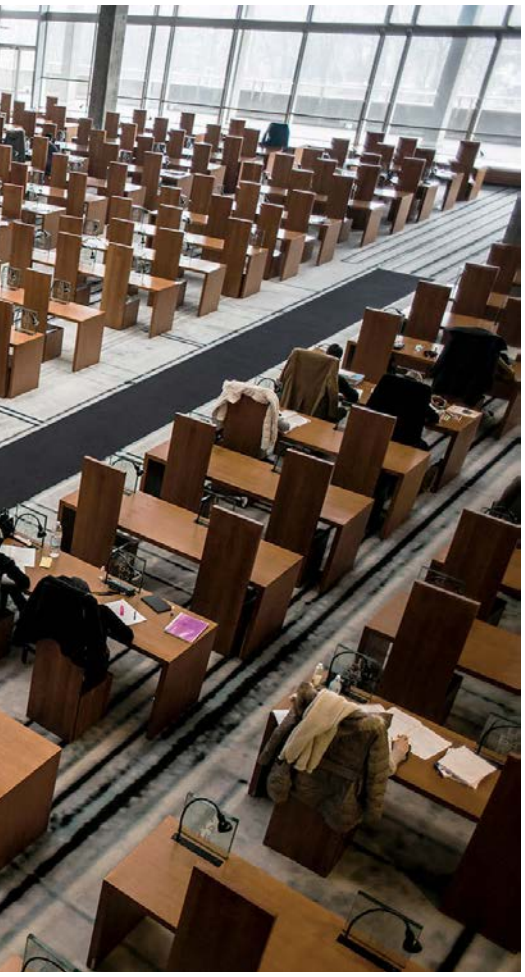

Foto: Marija Janković

Tipografija je osnovana 1831. godine u Beogradu. Tokom prethodne godine, knez Miloš je poslao izaslanike u Sankt Peterburg kako bi od ruskog dvora dobili podršku za njega, ali i kako bi kupili prese, matrice i drugu opremu neophodnu za osnivanje štamparije, kao i knjige za uspostavljanje biblioteke. Krajem te godine, izaslanici su knezu Milošu doneli trideset sanduka knjiga i tipografskog materijala. Naslovi i broj knjiga nisu poznati, ali se zna da su se tokom puta one oštetile, te da su predate Vozaroviću da ih podvrgne sušenju i, eventualno, prepovezivanju. Nakon toga, knjige za knjižnicu Tipografije pohranjene su u Konak kneginje Ljubice. Godine 1835. Državni savet je ukazom naložio Ministarstvu prosvete da osnuje javnu biblioteku. Tri godine nakon toga, ministar prosvete Stefan Stefanović Tenka obratio se knezu Milošu s molbom da je za budući Licej u Kragujevcu neophodno pribaviti biblioteku, te da zato knjižni fond koji se nalazio pri Tipografiji prenese iz Beograda u Kragujevac, radi stvaranja biblioteke Ministarstva prosvete. Istog dana, 12. jula 1838, knez Miloš Veliki pozitivno je odgovorio na molbu ministra prosvete i knjige iz Tipografijine biblioteke prenete su u Ministarstvo prosvete. Tako su obezbeđeni uslovi za osnivanje biblioteke pri Ministarstvu prosvete sa sedištem u Kragujevcu, buduće Narodne biblioteke Srbije. O svemu ovome postoje pisana dokumenta.

JEDNA OD NAJLEPŠIH U GRADU: Bombardovana zgrada Narodne biblioteke Srbije na Kosančićevom vencu

Dakle, logično bi bilo, i na istorijskoj nauci zasnovano, zaključiti da je datum osnivanja Narodne biblioteke Srbije 12. jul 1838. godine. Međutim, 2002. godine Narodna biblioteka Srbije se odlučila da njen dan bude 28. februar. Zašto?

Nakon Drugog svetskog rata, Dan Narodne biblioteke Srbije bio je 6. april u znak sećanja na njeno potpuno uništenje tokom bombardovanja Beograda 1941. godine. U želji da se ne obeležava datum stradanja već datum nastajanja Biblioteke, tadašnji (2002. godine) upravnik ove ustanove Sreten Ugričić predložio je da se to izmeni. Ispostavilo se da je datum osnivanja nepoznat, i oformljen je tim sa zadatkom da to istraži. U timu su bile tri filološkinje zaposlene u Biblioteci. Imale su kratak rok da dođu do odgovora, naišle su na priču o Vozaroviću, objavile da je traženi datum 28. februar, i uprava NBS je odlučila da se ubuduće slavi 28. februar, u spomen na dan kada je 1832. u Beogradu svoju javnu biblioteku osnovao knjigovezac i štampar Grigorije Vozarović.

Osim što je došlo do suštinske greške u prenebregavanju istorijskih izvora koji su nedvosmisleno ukazivali na to da je Narodna biblioteka Srbije proistekla iz biblioteke Ministarstva prosvete, došlo je i do još jedne, nazovimo, smešne greške. Naime, Vozarevićeva biblioteka je osnovana na praznik Svetog Onisima 15. februara po tada važećem Julijanskom kalendaru. U 19. veku razlika u konverziji datuma iz Julijanskog u Gregorijanski kalendar bila je 12, a ne 13 dana kao u prošlom veku, što znači da su u NBS pogrešno izračunali – tačan datum bio bi 27. a ne 28. februar.

Na ovo pogrešno računanje i pogrešan datum ukazao je istoričar Dejan Ristić prvo u naučnom radu "Narodna biblioteka Srbije nije osnovana 1832. godine u Beogradu" koji je objavljen 2016. godine u "Glasniku" NBS (*sic!*), a zatim, iste godine i u monografiji *Kuća nesagorivih reči, Narodna biblioteka Srbije 1838–1941.* (drugo dopunjeno izdanje objavljeno prošlog marta, izdavač Vizantija), ali to nije uticalo na promenu datuma obeležavanja dana ove ustanove. Zatim je Dejan Ristić poslao tadašnjem upravniku Narodne biblioteke Srbije Laslu Blaškoviću i Upravnom odboru predlog da izmene datum u 12. jul 1838, priložio je i sva arhivska dokumenta koja govore ovome u prilog, ali se ispostavilo da je sav taj materijal završio u upravnikovoj fioci. Zašto ovu promenu nije sproveo sam Dejan Ristić dok je 2012/13. bio upravnik NBS? Odgovara da se tada bavio zatečenim finansijskim i infrastrukturnim problemima te ustanove, i da mu bavljenje naukom nije bio prioritet, ali i da bi vrlo moguće stigao da ispravi pogrešan datum da nije u pola mandata odlukom ministra kulture, odnosno Vlade Srbije premešten za državnog sekretara za kulturu.

Elem, red je na Vladimira Pištala. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Čuvari savremene scene

Aktuelna izložba *Akvizicije 2020* prezentuje najnovije članove velike i važne Cepterove kolekcije

DOMAĆA SAVREMENA LIKOVNA SCENA: Ivana Simeonović Ćelić, i detalj kolekcije

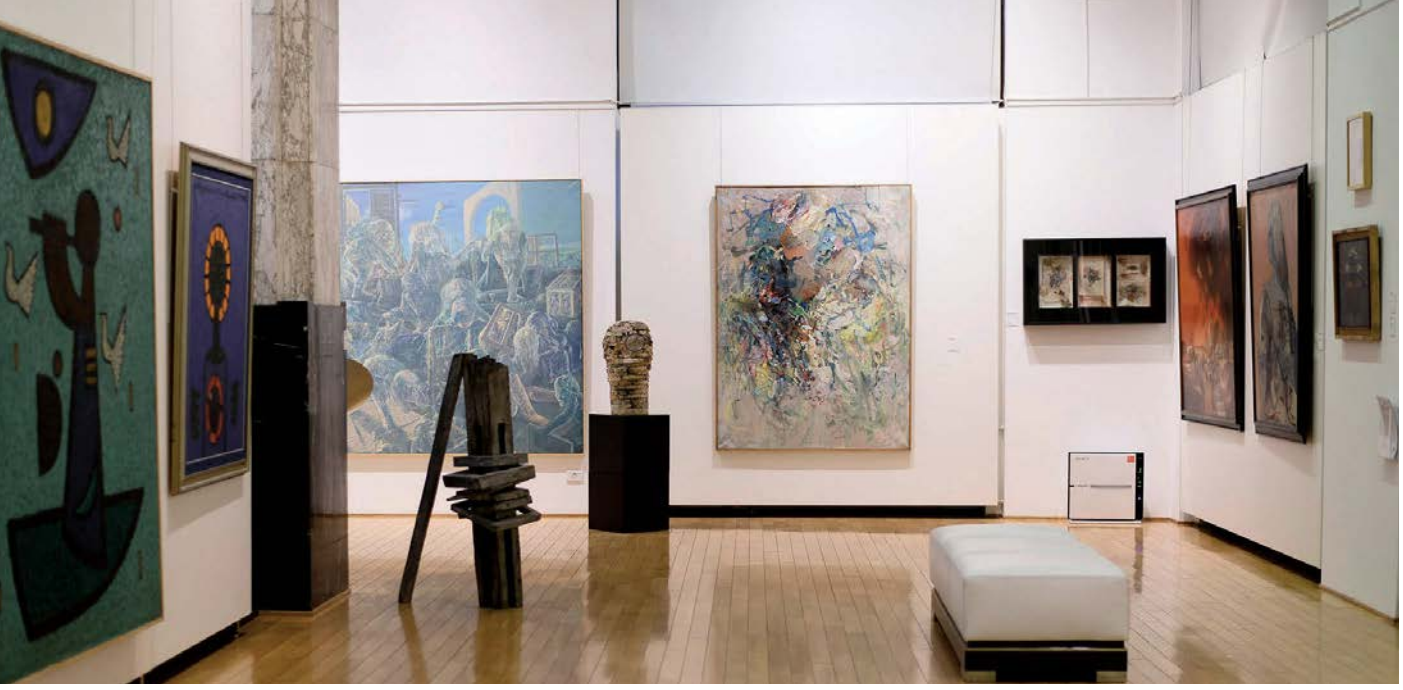
Fotografije: Lenka Pavlović

Kolekcija Muzeja Zepter pruža uvid u savremenu srpsku likovnu scenu, ali je jedinstvenom čine akvizicije radova od poslednjih decenija prošlog veka do danas. Taj njen deo je rezultat redovnog otkupa radova još od 1994. godine kada je osnovana Galerija Zepter, preteča sadašnjeg muzeja, i do danas broji 577 dela. Nije preterano reći da ih je sve izabrala dr Ivana Simeonović Ćelić, koja kolekciju vodi od osnivanja. Najnovije članove Cepterove zbirke moguće je videti na izložbi *Akvizicije 2020*, koja je, inače, tradicionalna manifestacija ovog muzeja početkom svake godine.

Iako je otkup nešto manjeg obima nego što je to bila praksa prethodne decenije, radovi sedam odabranih umetnika privlače pažnju raznovrsnošću, maštovitošću, kreativnošću i kvalitetom. To su radovi Vesne Knežević, Vuka Vučkovića, Đorđa Aralice, Petra Sibinovića, Snežane Pešić Rančić, Sretka Divljana i Šemse Gavrankapetanović.

"Svake godine otkupimo više od dvadeset dela, po pravilu na izložbama i u ateljeima umetnika, ali je ovom prilikom izbor bio nešto sužen zbog manjeg broja izložbi, a i zato što smo zbog epidemioloških razloga proredili posete ateljeima", kaže dr Ivana Simeonović Ćelić, direktorka Muzeja Zepter. "Poslednjih godina naklonjeniji smo mlađim umetnicima, ali naravno da je popunjavamo i starijim autorima i onima kojih više nema, kako bi naša zbirka imala što potpuniji i tačniji kontinuitet. Prilikom izbora oslanjam se na svoje znanje, decenijsko iskustvo, poznanstva, ali i lični afinitet, što uopšte ne krijem. Pratim likovnu scenu duže od četiri decenije i dobro mi je poznata. Pokušavamo da u našoj, sada već velikoj kolekciji, imamo jedinstven pogled na umetnost druge polovine 20. veka i početka novog milenijuma, da to bude skladna celina u kojoj ništa ne štrči. Stroge kriterijume smo postavili odavno, još na početku rada, i njih nikada ne dovodimo u pitanje."

Uobičajeno je da se otkupljuje po jedan rad. Međutim, prošle godine otkupljena su dva rada Vuka Vučkovića, zato što je

"on pre nekoliko godina imao izvanrednu izložbu u Galeriji Haos, kao dobitnik Prve nagrade za crtež iz Fonda Vladimira Veličkovića. Tada su mi se veoma dopali njegovi sjajni radovi, ali nisam odreagovala, i sada smo to ispravili," objašnjava Ivana Simeunović Ćelić. "Zatim, smatramo da su umetnički opusi dovoljno dobro prezentovani sa po dva dela u kolekciji. Međutim, iako smo već posedovali ostvarenja Šemse Gavrankapetanović, ona je prošlog leta realizovala izuzetno dobru izložbu u Kući legata, pa smo sada otkupili još dve njene slike. Vesna Knežević je već zastupljena u našoj zbirci sa jednom slikom, a sada smo nabavili i drugu, upravo onu za koju smo procenili da je prikladna za muzejsku zbirku."

Na izložbi aktuelnih akvizicija su i stilizovane slike Snežane Pešić Rančić rađene akrilom na flizelinu pa zalepljene na providnu foliju od ogledala. Ona koristi i niti koje lepi ili ih ostavlja slobodno u prostoru. Spaja umeće slikanja sa novim materijalima. Dok prikazuje staricu koja mota klupko i devojčicu sa vunom na rukama, pokušava da oživi svoja i naša sećanja na neka davna vremena. Zanimljivo je primetiti kako je ovo prvi put da Muzej Zepter otkupi autora koji je diplomirao na Fakultetu primenjene umetnosti i time ublaži odavno obesmišljenu ali neumoljivu podelu na likovnjake i primenjaše. "Ta podela više nije stroga kao što je bila nekad, ja sam završila smer za tekstil a bavim se čistom likovnošću, zato što sam osposobljena da likovnost prenesem u industriju. Dakle, reč je o slikarstvu na tekstilnim podlogama," kaže Snežana Pešić Rančić i naglašava da je za svakog umetnika velika čast da se nađe na izložbi i u Cepterovoj kolekciji.

Petar Sibinović deli Snežanino mišljenje da je kolekcija Cepter jedna od naših najboljih. "Ima tome decenija kako je profesorka Ivana Simeunović Ćelić ustanovila praksu da obilazi studentske izložbe na Fakultetu likovnih umetnosti i otkupi poneki rad koji joj se naročito dopadne. Pratio sam to od početka, dolazio redovno na otvaranja izložbi akvizicija, pa mi je naravno izuzetno važno što je i mene prepoznala. Vreme će pokazati da li ćemo i mi jednom moći da se približimo imenima kao što su Ćelić ili Lubarda. Volim da eksperimentišem sa materijalima koji nešto govore o mojoj ideji. Na ovoj izložbi su dve skulpture od polietilena. Reciklirao sam odbačene čepove i granule, i od najzastupljenijeg otpada na planeti napravio estetske objekte, koji će, nadam se, nekog usrećiti i oraspoložiti."

Jovan Bijelić, Zora Petrović, Sreten Stojanović, Marko Čelebonović, Milo Milunović, Nandor Glid, Dušan Džamonja, a svakako i već pomenuti Stojan Ćelić i Petar Lubarda su među antologijskim imenima savremene jugoslovenske i srpske umetnosti iz Cepterove kolekcije, neizbežni u priči o našoj umetničkoj sceni. Zanimljivo je kako pomenuti period, na osnovu materijala koji je prikupljen i koji je pregledala, ocenjuje Ivana Ćelić. "Vekovima su umetnici svrstavani po stilovima i pravcima, i tako je bilo do druge polovine prošlog veka. A onda je od transavangarde, koja se pojavila osamdesetih godina, došlo do velike disperzije. Umetnici se više ne mogu stavljati u kalupe, oni istina liče zato što vuku iste korene, mogu se praviti neke paralele među njima, ali je nemoguće razvrstavati ih po fiokama. O tome svedoči i naša kolekcija, koju, podvlačim, prikupljamo onako kako smo se dogovorili na početku: bez uticaja, ustupaka, sentimenta ili poklona kojima se, mimo umetničkih kriterijuma, ne gleda u zube. Ljuljamo pažljivo i s ljubavlju ovu zbirku i pokušavamo da budemo promoteri istinskih vrednosti. Mladi koje smo otkupljivali pre deceniju, dve i dalje su prisutni na likovnoj sceni, bore se, i to mnogo govori. Da ne verujem da je ovo što sada nabavljamo najbolje kod nas, ne bih se ovim poslom ni bavila. Zadovoljna sam što kada se osvrnem na ovu najnoviju postavku akvizicija, vidim da je reč o jednoj lepoj izložbi. Još jednom se potvrđuje deo dogovora iz vremena kada smo započinjali ovu priču, da će naše aktivnosti koštati, ali će donositi visok nivo i mi ćemo biti značajan faktor naše kulture i ozbiljan uvid u ono bitno što se događa na savremenoj likovnoj sceni."

Najnoviji prilozi tom Cepterovom nastojanju su reljef u ručno pravljenom papiru posvećen starom pismu "bosančica" Šemse Gavrankapetanović, ulje na platnu *Otvaranje* Vesne Knežević koje, prepoznatljivo snažnim zamasima četke, prikazuje nežni dodir dva bića, potom pleteni šešir od varenog metala Đorđa Aralice, slike šetnje ljubimca dalmatinca u tehnici akril na platnu Sretka Divljana, radovi od reciklirane plastike Petra Sibinovića, skeleti u akriliku Vuka Vučkovića, i dela *Iz prošlosti* i *Premotavanje* Snežane Pešić Rančić, prezentovani na izložbi *Akvizicije 2020.* ¶

NAĐA IVANJI ŠVAB

Nekad i horor mora da pobedi

Serijal *Hladan kao led* Pola Tobina i Huana Fereire na inovativan način priča o posrnuću zdravog razuma

Kad vas u realnom životu nešto šokira ili uplaši, možete, na primer, da pobegnete ili da mu se suprotstavite. Ali kad vam se to isto desi zbog neke scene na filmu, u knjizi, stripu, ili nečem četvrtom, možete samo da se gnušate toga što vas je uplašilo ili šokiralo, ili da mu se zadovoljno prepustite. Studije naučnog časopisa "Communication Research" iz 2010. objašnjavaju kako upravo te dve reakcije kategorišu da li neko uživa u hororu ili ne. Oni koji reaguju gnušanjem svakako nisu potencijalni konzumenti ovog žanra. Kod onih drugih nemoć pred hororom podstiče lučenje adrenalina, koji u nekim slučajevima uzrokuje lučenje endorfina i – osećaj zadovoljstva je tu.

U korenu horora krije se osećaj nemoći usled suočavanja sa nečim nepoznatim. Pol Tobin, scenarista trotomnog serijala *Hladan kao led* (*Colder*), koji je nedavno objavio Darkwood, objašnjavajući glavnog junaka, kaže: "Dve najveće motivacije protagoniste u horor priči su čuvanje života i suočavanje sa nepoznatim. A ludilo potpuno eliminiše jedan aspekt toga, jer se ludilom ne može rešiti nikakva misterija, ludilom se ne može urazumiti strah". Ludilo je i inače efektan motiv u hororu. Na primer, u Kjubrikovom remekdelu *Isijavanje*, ekranizaciji novele Stivena Kinga, suočavanje sa ludilom glavnog protagoniste koga glumi Džek Niklson veći je pokretač radnje od eventualnih duhova i prokletstva koji vrebaju iz prikrajka.

U serijalu *Hladan kao led* ludilo je osnovna nit koja povezuje aktere. Kroz tri celine, ispripovedane u isto toliko knjiga (nakon prve knjige *Hladan kao led* usledile su *Trulo seme* i *Oglodane kosti*), spirala ludila se vrtoglavo odvija. Kao i u većini horora, i ovde je prisutan element nadrealnog. To je svet ludila koji je, poput košmarne paralelne dimenzije, pandemonijuma koji oslikava psihodeličnu iskrivljenu sliku našeg sveta, nastanjen bićima što progone ljude koje zovemo ludacima. "Fasciniran sam time kako ljudski um radi i kako može da propadne. Da, ludilo postoji – a ako nešto postoji, onda postoji i nešto što se njime hrani", navodi Pol Tobin objašnjavajući kako je došao na ideju za priču stripa *Hladan kao led*. Dakle, entitet ludila egzistira u svima, ali kad počne da dominira nečijim umom, onda počne i da privlači stanovnike sveta ludila, koji ga smatraju za delikates. Što je ludilo zrelije, odnosno izraženije, to im je slasnije. I tu stupa na scenu glavni antagonista serijala, Okretni Džek, maestralno osmišljen i harizmatičan lik, čija je glavna misija da izludi sve oko sebe kako bi mogao da se nahrani njima.

Na drugoj strani je Deklan, katatonični žitelj ludnice koji ne stari i ne razboljeva se, a čija telesna temperatura neprestano pada. Ispostavlja se da su sudbine Deklana i Okretnog Džeka i više nego isprepletane. Dok prvi može da utiče na izlečenje tuđeg ludila po cenu održivosti svoje temperature, drugi čini sve što može da ovaj dostigne nulti podeok i postane vrhunski specijalitet. Način na koji se prepliću ludilo i horor u *Hladan kao led* retko gde je moguće videti. Naime, motivi ludila i horora obično su interpretirani pomoću izrazito šokantnih i naglašenih scena koje koketiraju sa degutantnim sadržajem i krvoprolićem.

Ovde pak nije reč o tome. Krvi skoro i da nema, groteska je samo naznaka u prikazivanju jednog paralelnog sveta gde dominiraju nemoguće proporcije. Čak i čin "konzumiranja" ludila nije prikazan u maniru horora, već pretakanjem niza boja iz jednog lika u drugi. Deklanovo "vraćanje" razuma ludacima odvija se na sličan način, samo u suprotnom smeru. U tom smislu, naslovne ilustracije izdanja su dezinformacija, na njima dominira groteska u krupnom planu – na primer, na prvom tomu Deklan gura prste ispod kože lica, što istina privlači pažnju, ali i obmanjuje čitaoce, jer ništa ni približno degutantno tome ne postoji u ovom stripu. I tu leži prava njegova vrednost, njegova sugestija i naznaka više nego eksplicitnost, što je dodatno pojačano izvanrednim crtačkim talentom Huana Fereire. Maštoviti prikazi sveta ludila, njegove nemoguće proporcije i perspektive, uljuljkani u lažni osećaj sigurnosti pastelnim bojama, eksplodiraju od energije i boja tokom razmene ludila. Vatra u prvoj knjizi, prsti u drugoj i golubovi u trećoj se ponavljaju kao motivi koji dodatno naglašavaju nespokoj i nelagodu.

Onespokojavajuća sugestija Tobina i Fereire jeste da pri posrnuću zdravog razuma postajemo delikatesni plen za entitete koji egzistiraju tik iza granice stvarnog sveta. Da li će njih dvojica nastaviti u tom pravcu? Naglasili su da je serijal zasad okončan. Scenarista je naročito izjavio kako nema nameru da veštački produžava životni vek serijalu dok ne postane predvidljiv. Umesto toga, kako naglašava, "ako pišete horor priču, nekad i horor mora da pobedi, jer su ponekad stvari zaista loše kao što izgledaju". Međutim, nekako je teško poverovati da će oni zaista svoje likove zauvek ostaviti tamo gde su završili *Hladan kao led*. ¶

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

ZORAN STANOJEVIĆ

Odgovornost za tvrdu stolicu

Dostavljači, odnosno vozači kompanije Amazon prinuđeni su da nuždu vrše u flaše (malu) i kese (veliku), i to je tema koja je prošle nedelje dobro prodrmala tehnološki svet. Amazon je najveća kompanija na svetu koja je odlično poslovala tokom pandemije, a ključ njenog poslovanja je efikasnost, brzina isporuke paketa bilo da se radi o hrani ili televizoru. Da bi se ta brzina ostvarila, a da istovremeno imaju konkurentnu cenu, njihovi kuriri moraju da obave veliki broj isporuka tokom smene. Svako zaustavljanje da bi otišli u toalet je barem jedna isporuka manje, te su vozači prinuđeni da sve poradi sebe obave u kombiju.

Za nevolju, neki od njih zaboravljali bi da se "viška" reše usput (nema se vremena), te su kese i flaše neželjenog sadržaja vraćali sa neisporučenom robom u magacine, na zgražavanje onih koji tamo rade. Tako su najpre krenule interne pritužbe i fermani da se tako više ne sme, a onda su se i neki kuriri oglasili kroz društvene mreže, pa je tema postala javna.

U Amazonu negiraju da je ovo pravilo, smatraju da je reč o dramatičnim izuzecima koji se pamte. Malo koga su baš ubedili, naročito pošto u Amazonu nikako da se ljudski zapate sindikati. Dok s druge strane kuriri moraju da potpišu ugovor kojim prihvataju da ih kompanija neprestano kontroliše i posmatra, sistemom kamera u vozilu između ostalog. Nema vatanja krivina, krvnički se radi, a prati vas neumoljiva veštačka inteligencija, u čemu je kompanija šampion.

Niko ne bi hteo da radi za nas kada bi stvarno morao da urinira u flašu umesto da ode to toaleta, tvrde u Amazonu. Ipak, samo u SAD imaju 75.000 kurira koji ne bi voleli da izgube plaćen posao tokom pandemije ni po koju cenu. Ni po koju.

Pitanje stolice u prvoj godini pandemije postalo je ozbiljno i za one koji rade od kuće. Vremenom su se sindikati izborili da ljudi koji previše vremena provode sedeći na radnom mestu imaju pravo na kvalitetnu stolicu za sedenje, skuplju. Kada su se radna mesta raselila po kućama, postavilo se pitanje može li se sa sobom poneti i stolica koja je deo popisanog inventara firme. U nekim kompanijama to je dozvoljeno, u većini nikome nije ni palo na pamet da pita, mada bi bilo logično da poslodavac radniku omogući jednake uslove za rad gde god da se radno mesto nalazi.

To podrazumeva da mu obezbedi računar (i softver), štampač, skener, telefon, internet vezu i sve ostalo što se na radnom mestu podrazumeva. Muka je što je moderna kancelarija mnogo toga autsorsovala, vrlo često računari su iznajmljeni i zaposleni ih dele, baš kao i štampanje koje je centralizovano i plaća se po primerku nekoj spoljnoj kompaniji, što se pokazalo isplativim za sve. Nema dovoljno uređaja, često ni stolica koje bi mogle da se "nose kući". Što znači da poslodavci moraju da razmišljaju o novim ulaganjima ili tako što će kupiti portabl opremu i podeliti je zaposlenima, ili bi stipendirali kupovinu opreme koja bi pripala zaposlenom.

Naravno, postoji i opcija da zaposleni iznajmi sopstvenu opremu firmi u kojoj radi, što bi bila zapravo najbolja opcija, s tim da bi kompanija odredila kvalitet onoga što iznajmljuje, uključujući i stolicu. Jer joj nije u interesu da zaposleni štedi na sebi, ako smo već dostigli nivo svesti da radno mesto mora da bude kvalitetno. Puno posla za sindikate, pod uslovom da su za ovih godinu dana razumeli šta je njihova uloga danas. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

Dugačka

"Gde živiš?" "U Dugačkoj."

"Iz koje si zgrade?" "Iz Dugačke."

"Gde se nalazimo?" "Kod Dugačke."

Oduvek smo nekako znali da je "Dugačka" naša prva i prava odrednica. Adresa, boravište i pripadnost. To je *naša* zgrada, impozantna stambena višespratnica svetlobež boje, koja je izgrađena u drugoj polovini 70-ih godina prošlog veka. Nalazi se u novobeogradskom Bloku 30, a proteže se od brojeva 80 do 100 u Bulevaru Zorana Đinđića (*ex*-AVNOJ-a).

Foto: U. Mitrović

Ona je nama predstavljala i detinjstvo i komšiluk i odrastanje. Postojani je svedok naših života i epicentar skromnog, ali udobnog življenja njenih mnogobrojnih ukućana. Do dana današnjeg, Dugačka je bila i ostala naše trajno mesto okupljanja, bez obzira da li se radi o nekadašnjim ili sadašnjim stanarima ove zgrade.

Sa svojih jedanaest ulaza i isto toliko spratova, Dugačka je autoritativno dominirala okolinom koju su većma činile male kockaste petospratnice, načičkane oko zelenih površina i betonskih igrališta za fucu i basket. U prošlosti je, recimo, imala čak tri prehrambene prodavnice, pravu konkurenciju u malom, a "Smederevka", "Slavija" i "Gorica" takmičile su se za naklonost kupaca u već poznom jugoslovenskom društvu.

U toj zgradi, sećam se, bila je i auto-škola "Crveni signal", zatim radnja slovenačkog tekstilnog preduzeća "Induplati", a omalena poslovnica Pošte – koja je i danas tu – izgleda potpuno isto kao i pre 40 godina. *Retro look* bila bi danas adekvatnija kovanica za ovu "vremensku kapsulu" srpskog PTT-a. Vredi spomenuti i da je nekadašnji pionir novih tehnologija na ovim prostorima, danas pomalo zaboravljeni "Bel padžet", svoje kancelarije imao baš u Dugačkoj zgradi.

Odatle su njena bezbrojna deca svakog jutra ili nakon ručka, već kako je nalagala smena, kretala u školu. Kasnije, pošto bi se umorni roditelji vraćali sa posla, okruženje oko zgrade natrpano ukrasnim žardinjerama i klupicama namah bi se pretvorilo u ogromnu igraonicu. Dečija vriska i graja orile bi se do kasnih večernjih sati. A noću, uz terciranje prigušenog uličnog osvetljenja, naša Dugačka svetlucala bi vividnim sjajem uzrokovanim odbleskom nebrojenih upaljenih sijalica i televizora iz domova njenih stanara.

Danas se u neposrednom okruženju ovog dugačkog betonskog zdanja nalazi tržni centar "Merkator". Tu je i Beogradska (pardon, "Štark") arena, a brojne stambene i poslovne zgrade koje su nicale u tom delu Novog Beograda potpuno su izmenile panoramu bloka. U vreme dok smo kao klinci vitlali tim krajem, oko nas je bio pravi brisani prostor, a dokle god je pogled dopirao, prostirale su se ogromne zelenkasto-sive površine od zemlje i peska, na kojima smo brali divlje trske i bambuse, hvatali guštere i žabe i palili "logorske" vatre. Ove ravne poljane i peščare postaće u budućnosti veoma atraktivne i skupe parcele građevinskog zemljišta. Njihov reljef će docnije izbrazdati sasvim nove ulice i bulevari zatrpani automobilima, koji se polako kreću tokom jutarnjeg i popodnevnog saobraćajnog špica.

Davnih godina, kada je potpisnik ovih redova još bio dete, postojala je nevidljiva granica "iscrtana" otprilike tačno na polovini zgrade, pa je važilo nepisano pravilo po kome su se deca međusobno družila samo sa onima iz svoje "polovine" Dugačke. Zimi, pak, kada bi napadao veliki sneg, brežuljci atomskih skloništa u njenoj blizini poslužili bi za svakojake zimske igrarije. Među decom bi tada zavladao pravi takmičarski duh, a najpre oko toga čija polovina zgrade ima bolje i brže staze za sankanje. S vremenom je, naravno, dolazilo do mešanja ekipa, pa je i zgrada postala jedno veliko, zajedničko dvorište.

Ovaj prepoznatljivi betonski toponim iz Bloka 30 ima i svog "dvojnika" u neposrednoj blizini – mi smo je neformalno zvali "Druga Dugačka". Iako bi ljudima koji dolaze sa strane možda delovalo da zgrade veoma liče, ove dve višespratnice zapravo imaju svoje izražene specifičnosti koje ih čine zasebnim i "autonomnim" urbanim celinama. Dugačka o kojoj pričam svoj nezamenljivi šarm i "lakoću postojanja" kroz decenije duguje kvalitetnom betonu i čeliku od kojih je sazidana, ali pre svega onoj živoj energiji svojih bezbrojnih stanara koji je smatraju istinskim domom. ¶

UROŠ MITROVIĆ

ONO ŠTO ZNAMO
ZAVISI OD NJIH
NEZAVISNI MEDIJI
ZAVISE OD TEBE!
podrzimedije.rs

HRISTINA POPOVIĆ

SIMEON MONI DAMEVSKI

DEJAN LILIĆ

PETAR MANIĆ

TONI MIHAJLOVSKI

STELA

FILM STOJANA VUJIČIĆA

PETAR MANICH DEJAN LILICH HRISTINA POPOVICH TONI MIHAJLOVSKI STELA AVA KORABSKA SIMEON MONI DAMESKI
DREAM FACTORY MACEDONIA IN COPRODUCTION WITH AKCIJA PRODUKCIJA & MOUNA GMBH FILM & MEDIA STUDIOS
Directed by STOJAN VUJICIC Produced by OGNEN ANTOV Co-Producers JOVANA KARAULIC NICOLE ACKERMANN SASCHA SEIFERT
Screenplay by EVA KAMCHEVSKA Director of Photography GJORGJI KLINCAROV Production designer VLATKO ZAFIRKOVSKI Edited by DANCHO STEFKOV
Sound design by CHRISTIAN MÜLLER, FLORIAN BESLER Music by OLIVER JOSIFOVSKI Costumes Designed by MILENA MILJKOVICH

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec